

Z nevýhody výhoda

Příručka pro skautské vedoucí o tom, jak v oddíle
pracovat s dětmi s různými specifickými potřebami

Obsah

1. ÚVOD	5
1.1 Co jsou to specifické potřeby? (Václav Zeman – Šík)	7
1.2 Skauting a specifické potřeby (Martin Šimáček – Šimi)	7
1.3 Jak integrovat dítě se specifickými potřebami ve skautském oddíle? (Václav Zeman – Šík)	9
2. SOCIÁLNÍ ZNEVÝHODNĚNÍ (Václav Zeman – Šík)	11
2.1 Úvod	11
2.2 Co je sociální znevýhodnění	12
2.3 Práce s dětmi se sociálním znevýhodněním	14
2.4 Sociální znevýhodnění ve skautingu	16
2.5 Možnosti spolupráce	16
3. PORUCHY CHOVÁNÍ (Václav Zeman – Šík)	18
3.1 Úvod	18
3.2 Co jsou poruchy chování	19
3.3 Práce s dětmi s poruchami chování	20
3.4 Poruchy chování ve skautingu	22
3.5 Možnosti spolupráce	23
4. MENTÁLNÍ POSTIŽENÍ (Pavčina Mroczkowská, Marie Vlasatá – Bedla)	25
4.1 Úvod	25
4.2 Co je mentální postižení	26
4.3 Práce s dětmi s mentálním postižením	29
4.4 Mentální postižení ve skautingu	30
4.5 Možnosti spolupráce	30
5. PORUCHY AUTISTICKÉHO SPEKTRA (Johana Schováňková – Józsa, Marie Vlasatá – Bedla)	32
5.1 Úvod	32
5.2 Co jsou poruchy autistického spektra	33
5.3 Práce s dětmi s poruchami autistického spektra	35
5.4 Poruchy autistického spektra ve skautingu	36
5.5 Možnosti spolupráce	37
6. ADHD – PORUCHA POZORNOSTI S HYPERAKTIVITOU (Marie Vlasatá – Bedla)	39
6.1 Úvod	39
6.2 Co je ADHD – porucha pozornosti s hyperaktivitou	40
6.3 Práce s dětmi s ADHD	41
6.4 ADHD ve skautingu	42
6.5 Možnosti spolupráce	43
7. SPECIFICKÉ PORUCHY UČENÍ (Marie Vlasatá – Bedla)	44
7.1 Úvod	44
7.2 Co jsou specifické poruchy učení	45
7.3 Práce s dětmi se specifickými poruchami učení	46
7.4 Specifické poruchy učení ve skautingu	46
7.5 Možnosti spolupráce	47
8. NARUŠENÁ KOMUNIKAČNÍ SCHOPNOST (Marie Podvalová – Knedla)	48
8.1 Úvod	48
8.2 Co je narušená komunikační schopnost	49
8.3 Práce s dětmi s narušenou komunikační schopností	50

8.4	Narušená komunikační schopnost ve skautingu	51
8.5	Možnosti spolupráce	51
9.	SLUCHOVÉ POSTIŽENÍ (Josefina Kalousová – Pepe)	53
9.1	Úvod.....	53
9.2	Co je sluchové postižení	54
9.3	Práce s dětmi se sluchovým postižením	55
9.4	Sluchové postižení ve skautingu	56
9.5	Možnosti spolupráce.....	57
10.	ZRAKOVÉ POSTIŽENÍ (Klára Kochová – Miramis)	58
10.1	Úvod	58
10.2	Co je zrakové postižení	59
10.3	Práce s dětmi se zrakovým postižením	59
10.4	Zrakové postižení ve skautingu	61
10.5	Možnosti spolupráce.....	62
11.	TĚLESNÉ POSTIŽENÍ (Eva Pilátová – Štaflík)	63
11.1	Úvod	63
11.2	Co je tělesné postižení	64
11.3	Práce s dětmi s tělesným postižením	66
11.4	Tělesné postižení ve skautingu	67
11.5	Možnosti spolupráce	67
12.	ZDRAVOTNÍ ZNEVÝHODNĚNÍ (Magdaléna Ježková)	69
12.1	Úvod	69
12.2	Co je zdravotní znevýhodnění	70
12.3	Epilepsie.....	70
12.4	Cukrovka (diabetes mellitus, zde 1. typu).....	71
12.5	Alergie.....	72
12.6	Astma bronchiální	73
13.	TÝRANÉ, ZNEUŽÍVANÉ A ZANEDBÁVANÉ DÍTĚ (Marie Schönfelderová)	74
13.1	Úvod	75
13.2	Co je syndrom CAN – týrané, zneužívané a zanedbávané dítě	75
13.3	Práce s týranými, zneužívanými a zanedbávanými dětmi	76
14.	ŠIKANA (Václav Zeman – Šík).....	78
14.1	Úvod.....	78
14.2	Co je šikana	78
14.3	Práce se šikanou	79
14.4	Šikana ve skautingu	80
14.5	Možnosti spolupráce.....	81
15.	EKONOMICKO-PRÁVNÍ SOUVISLOSTI	82
15.1	Právní souvislosti (Václav Zeman – Šík)	83
15.2	Ekonomické souvislosti (Barbora Šolková – Wiwi)	85
16.	JAK PŘIBLÍŽIT TÉMA ZNEVÝHODNĚNÍ DĚTEM V ODDÍLE? (Václav Zeman – Šík)	90
16.1.	Možnosti práce s tématem znevýhodnění v programu oddílu.....	90
16.2	Znevýhodnění a skautská stezka	91
16.3	Pravidla her	92
16.4	Hry pro přiblížení druhů znevýhodnění	92
16.5	Hry vhodné pro děti s ADHD – poruchou pozornosti s hyperaktivitou	97
17.	ADRESÁŘ KONTAKTŮ NA ORGANIZACE ZABÝVAJÍCÍ SE JEDNOTLIVÝMI TYPY ZNEVÝHODNĚNÍ	
	(Johana Schováňková – Józsa)	98
17.1	Organizace podle specializací.....	98
17.2	Ostatní organizace	104

Milé skautské vedoucí, milí skautští vedoucí, čtenářky a čtenáři,

držíte v rukou příručku, kterou pro vás připravil odbor Skauting pro všechny. Nejednoduchým úkolem této příručky, jak lze vyčíst z jejího titulu, je udělat z nevýhody výhodu. Rádi bychom představili skautským vedoucím i ostatním zájemcům souhrn základních informací týkajících se různých druhů specifických potřeb, s nimiž mohou přicházet děti do oddílů.

Pomocí dostatku informací o specifických potřebách a díky konkrétním návodům a tipům na to, jak pracovat na začleňování dětí s takovými potřebami do skautských oddílů, se snažíme o to, aby znevýhodnění nebyla pro skautské vedoucí něčím neznámým, čeho by se měli obávat. Chceme, aby se práce s dětmi se specifickými potřebami stala přirozenou součástí fungování skautských oddílů.

Postižení a znevýhodnění totiž nejsou jen problémem nebo přítěží, kterých bychom se měli snažit kvůli jejich obtížnému překonávání vyvarovat, ale jsou, či mohou být, jedinečnou příležitostí a možností k dalšímu osobnímu rozvoji pro každého člena oddílu – nevýhoda se stává výhodou. Díky blízkému poznání specifických potřeb dítěte se setkáváme s jinakostí, učíme sebe i členy našich oddílů větší toleranci a umění nezištné pomoci. Práce s těmito dětmi nás učí přistupovat k lidem jako k jedinečným osobnostem se vším, co k nim patří. Při takové práci se ale můžeme také učit všimati si detailů a radovat se z maličkostí.

V rámci vůdcovského kurzu Růžový boubel 2009/2010 jsme se pokusili pilotně pracovat s tématem znevýhodnění tak, aby se stalo přirozenou součástí vzdělávání skautských vedoucích. Připravili jsme vstupní dotazník, ve kterém jsme zjistili informovanost účastníků kurzu o jednotlivých typech postižení a znevýhodnění, jejich postoje k různým oblastem vztahujícím se k tomuto tématu i to, jak se na práci s dětmi se znevýhodněním cítí připraveni a v čem by se pro ni chtěli zlepšit. Vytvořili a vybrali jsme sadu kompetencí týkajících se jednotlivých druhů specifických potřeb, které byly průřezově zařazeny do všech oblastí vůdcovské zkoušky. Na třech víkendech jsme postupně podrobně představili různé typy specifických potřeb. Nabídli jsme účastníkům kurzu možnost doplnit získané informace o osobní zkušenost s vybraným postižením či znevýhodněním, kterou by získali při účasti na programu některé organizace, která se tématem zabývá.

Sestavili jsme adresář organizací, které se na různých místech republiky těmto tématům věnují a na které se vedoucí mohou obrátit s prosbou o radu či pomoc (najdete jej na konci této příručky). Pravidelně jsme s účastníky během kurzu sledovali členy

jejich oddílů, snažili se přistupovat k nim individuálně a plánovali jsme konkrétní aktivity, které vedly k jejich podpoře.

Tuto příručku můžete využít jako první krok při práci s dětmi s různými druhy specifických potřeb ve svých oddílech. Průběžně pro vás připravujeme i další příručky, které se věnují podrobněji jednotlivým typům specifických potřeb: můžete si tak přečíst publikaci „*Nejsem žádná socka*“ nebo „*Příručku k ADHD*“ a další. Aktuální informace vždy najdete na webu *spv.skauting.cz*. I tak ale doporučíme hned tři kroky, které by měly následovat po přečtení této příručky:

1. krok: sběr informací, plánování – poznáváme a identifikujeme všechny okolnosti, které provázejí znevýhodněné dítě, na jejich základě určíme potřebné personální rozvržení, sestavíme plán směřující k naplňování potřeb tohoto dítěte a určíme, jaké budou finanční potřeby nutné pro jeho začlenění do oddílu.

2. krok: provedení opatření – začneme provádět jednotlivá opatření směřující k začlenění dítěte do oddílu, ta mohou představovat např. vzdělávání vedoucích, práci se skupinou dětí (přípravu na příchod nového člena), drobné úpravy prostoru klubovny/ okolí či materiální podporu.

3. krok: běžný život oddílu – všechny výše uvedené kroky vedou k tomu, aby v oddíle byly nastaveny podmínky, při nichž by oddíl po přijetí nováčka mohl i nadále fungovat podle svých dosavadních standardů.

Cíl veškerého snažení při práci s dětmi se specifickými potřebami by se dal shrnout do parafráze skautského hesla „**být připraven**“. Tedy, aby si každý z vedoucích na základě dostatečného množství informací mohl kvalifikovaně odpovědět na otázku „*Jsem připraven na práci s dítětem s tímto typem postižení či znevýhodnění ve svém oddíle?*“. Samozřejmě bude skvělé, pokud bude odpověď v co nejvíce případech kladná a skautské oddíly se otevřou většímu počtu dětí se specifickými potřebami, děti v nich najdou nové kamarády, společně se naučí novým dovednostem a zažijí pocity úspěchu a radosti.

Jak jsme již zmínili v úvodu, **stav, kdy se nevýhoda stane výhodou, bude přínosem jak pro ně, tak pro nás.**

*Za odbor Skauting pro všechny
Vít Masopust – Job*

1.1 CO JSOU TO SPECIFICKÉ POTŘEBY?

„Když se musíte starat o dítě, o kterém si myslíte, že je hloupé, vším, co děláte, mu jeho hloupost dáváte najevo. Nejen slovní zásobou, jak jsme před chvílí řekli, ale také způsobem vyjadřování, mimikou, pohledem. Může vám ho být trochu líto nebo vás na druhou stranu poněkud rozčíluje, což mu neunikne. V důsledku toho se ve vaší společnosti cítí jako hlupák. A jste-li někdo, na koho dá, komu vzhledem k vašemu postavení, věku nebo roli věří, je velmi pravděpodobné, že se nad tímto pocitem kriticky nezamyslí a přijme ho jako fakt.“
/Laurent Gounelle: Muž, který chtěl být šťastný.^{1/}

Specifické potřeby budeme sledovat v souvislosti s výchovou dětí. Z tohoto pohledu jsou specifické potřeby dítěte ovlivněny jeho zdravotním postižením, zdravotním či sociálním znevýhodněním. Limitují dítě v jeho zapojení do společnosti, vyřazují ho z kolektivu, znesnadňují mu individuální rozvoj či rozvoj v rámci skupiny, snižují jeho další šance na úspěšné zapojení a rozvoj ve společnosti.

Platný školský zákon² dělí specifické potřeby do tří kategorií:

- ▶ **zdravotní znevýhodnění** – zdravotně oslabení, dlouhodobě nemocní, lehčí zdravotní poruchy vedoucí k poruchám učení a chování,
- ▶ **zdravotní postižení** – tělesné, zrakové, sluchové, mentální postižení, autismus, vady řeči, souběžné postižení více vadami a specifické poruchy učení nebo chování,
- ▶ **sociální znevýhodnění** – děti z rodinného prostředí s nízkým sociálně kulturním postavením, žáci ohrožení sociálně patologickými jevy, s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou a žáci v postavení azylantů a účastníků řízení o udělení azylu.

1.2 SKAUTING A SPECIFICKÉ POTŘEBY

Bylo by prazvláštní, kdyby se skauty a skautkami měly stávat jen samé zdravé děti, takové, které nemají žádné postižení, žádnou nevýhodu, žádné děti z chudých domácností, žádné děti cizinců, kteří se v Česku teprve usazují... Neodpovídalo by to situaci v Česku, kde stovky tisíc dětí mají nějaké znevýhodnění – zdravotní či sociální. Neodpovídalo by to moderním společenským trendům.

Je dobře, že časy, kdy se nemocné děti, děti s postižením nebo třeba romské děti zavíraly do ústavů a zvláštních škol stranou od „zdravých“, „normálních“, jsou už 20 let za námi. A společnost se stále více otevírá – problémy dětí, jako je Downův syndrom, Aspergerův syndrom, tělesná postižení a další, už nejsou tabu. Mluví se o nich a rodiče, kteří takové děti vychovávají, se vzájemně radí, mají k dispozici různé služby, dozvídají se novinky z médií.

Dvacet tisíc dětí však stále zůstává doslova zavřených v různých výchovných či výchovně-vzdělávacích zařízeních – bez rodičů. Někdy proto, že se jich rodiče z různých důvodů vzdali, nemají sílu či odvalu je vychovávat, nedokáží si představit, že budou mít doma dítě s postižením. Jindy jsou v ústavech děti, které byly rodičům odebrány z ekonomických či sociálních důvodů, nebo jsou tam i proto, že rodina nemá kde

1) Rybka Publisher, 2008, s. 24

2) zákon č. 561/2004 Sb.

bydlet. Česká republika má jeden z nejvyšších počtů dětí umístěných mimo rodinu v ústavní výchově.

Hodně toho tedy není v pořádku a ani společnost ještě není tak otevřená, jak bychom, zejména s ohledem na děti se specifickými potřebami, potřebovali. Eliminovat znevýhodnění je obtížné – všude okolo je plno bariér, fyzických i mentálních. Nedostupná doprava, bariéry při vstupu do budov..., bariéry v hlavách lidí, kteří nešetří uštěpačnými poznámkami o kriplech, debilech, cikánech...

Přitom každý člověk je osobnost – může svým dílem přispět k rozvoji společnosti, být kamarádem i oporou pro jiné. Děti se zdravotním postižením či znevýhodněním jsou často příkladem píle a vytrvalosti v jeho překonávání a mohou být prospěšné i svým ostatním kamarádům. Diverzita, či chcete-li rozmanitost, je jedním z nejzákladnějších předpokladů zdravého kolektivu a zdravé společnosti. To platí i pro oddíl či družinku.

Na věc se ale lze (a je to nutné) dívat také z druhé strany. Tyto děti potřebují podat pomocnou ruku. Řada z nich je utlačena se svým problémem do kouta ústavní péče, vystavena šikaně okolí, vyloučena z kolektivu vrstevníků. Někteří se za svá znevýhodnění stydí, jiní si vybuchovali (někdy i agresivní) obranný postoj.

Junák je nositelem nejzákladnějších společenských hodnot, má spoluodpovědnost za výchovu a vzdělání dětí a stojí na zásadách solidarity, spolupráce a přátelství. Má proto jeden z největších úkolů – reflektovat, že mezi dětmi je také řada znevýhodněných, a pomáhat jim začlenit se do společnosti.

Dokonce si může ukrojit z této odpovědnosti velký kus. Junák je téměř v každém městě, má možnost aktivně vyhledávat děti, které potřebují podporu, může se postavit do čela integračních aktivit. Může tím najít svoji novou roli pro 21. století, roli, která mu definitivně po obnovení činnosti Junáka před 20 lety najde důstojné místo mezi nejzásadnějšími hnutími v Česku.

Pojďme z nevýhody udělat výhodu – poznat znevýhodnění, aby se s ním všichni naučili spolužít a respektovat je, a přitom aby zmizelo jako pára nad hrncem, stalo se nedůležitým, nepodstatným, takovým, které o ničem nerozhoduje, nijak svého „majitele“ neznevýhodňuje.

Děti v oddíle a družince se mohou naučit respektovat potřeby svého znevýhodněného kamaráda, naučit se o něj postarat v situacích, ve kterých se bez pomoci neobejde. Jednoduše jeho znevýhodnění integrovat, či chcete-li zohlednit, v činnosti družiny. Konkrétní zdravotní či sociální handicap kamaráda či kamarádky může být překonán a on nebo ona se může stát plnohodnotným členem skupiny a obohatit ji o svoji specifickou zkušenost.

Chceme pomoci připravit budoucí vůdce na práci s dětmi, které jsou určitým způsobem znevýhodněné. Chceme jim poskytnout informace, zprostředkovat metody a zkušenosti, jak pracovat s dětmi se specifickými potřebami. Podpořit je při úsilí o začleňování těchto dětí do kolektivu vrstevníků, o rozvoj jejich unikátního talentu a schopností.

Je to velká výzva a velký úkol. S velkou odpovědností a nároky na znalosti a trpělivost.

A jeden z nejušlechtlejších činů. Buďme připraveni!

1.3 JAK INTEGROVAT DÍTĚ SE SPECIFICKÝMI POTŘEBAMI VE SKAUTSKÉM ODDÍLE?

Obecné zásady

Než přijde dítě do oddílu, **seznamte se předem s jeho specifickými potřebami a s očekáváním jeho rodičů. Důkladná a otevřená komunikace s rodiči**, případně jakýmkoli prostředníkem běžného života dítěte, je úhelným kamenem budoucího úspěchu.

Připravte předem oddíl na příchod nového člena. Pracujte nejprve s celou skupinou a poté individuálně s dítětem se specifickými potřebami, případně s každým dalším dítětem, u kterého pozorujete v souvislosti s příchodem nového člena nějaké negativní jevy.

Jak se nedívat na dítě jen skrze jeho znevýhodnění?

Když přichází do oddílu dítě se specifickými potřebami (např. dítě na vozíku, dítě s Downovým syndromem), vždy **seznamte kolektiv se všemi aspekty daného postižení či znevýhodnění**, nikdy je však nezdůrazňujte jako nějaký výrazný handicap.

Ostatní musejí vědět, proč je nutné respektovat některé charakteristiky takového dítěte (fyzický handicap, Aspergerův syndrom, mentální postižení atp.). Je dobré, když družinka přijme zapojení takového dítěte do ní jako „svůj program“, akceptuje jeho potřeby a respektuje je při svém programu, bere na ně zřetel, naučí se (s pomocí rádce a vůdce) volit takové strategie, které umožní vhodné zapojení dítěte.

Je důležité dát každému dítěti možnost zažít úspěch uvnitř skupiny, pocítit důležitost pro kolektiv. Klíčové je podpořit rozvojový potenciál dítěte, umožnit mu jej maximálně rozvinout. Snažíme se proto nacházet pro skupinu takové aktivity, které využívají nadání všech dětí (včetně znevýhodněných) a umožní jim být přínosem pro skupinu.

Ale mějme na paměti, že:

Přílišné **zdůrazňování handicapu/znevýhodnění** dítěte **může dále vést k jeho ostrakizaci, sekundárnímu vylučování z kolektivu, až šikaně** (skryté/otevřené). V řadě případů proto není nutné znevýhodnění dítěte se skupinou probírat nijak dopodrobna a opakovaně jej zdůrazňovat (např. děti s lehkou mozkovou dysfunkcí LMD, ze sociálně znevýhodněného prostředí – často romské děti apod.).

Při vymýšlení programů je dobré se zamyslet nad **úpravou programů**. Naučit děti otevřeně mluvit o postižení. Ostatní děti v oddíle by si měly postižení vyzkoušet samy na sobě. Všechny děti v oddíle by měly pomáhat dítěti se specifickými potřebami, ale jen v tom, co on/ona opravdu sám/sama nezvládne.

Vedoucí by měl pracovat se skupinou, nesnažit se jen o zajištění fyzických věcí. Po hrách by měla následovat reflexe / zpětná vazba, která skupinu posouvá dál.

Jak docílit toho, aby dítě se specifickými potřebami nebylo stále poslední?

Ve hrách i dalších oddílových aktivitách se často může stát, že dítě se specifickými potřebami bude (vzhledem ke svému postižení či znevýhodnění) končit na zadních

příčkách. To může vést k jeho špatnému pocitu ze hry i z členství v oddíle obecně. Nabízí se několik možností, jak tomuto stavu zabránit:

- ▶ nemusíte ve všech hrách hodnotit děti ve srovnání s ostatními, můžete použít hodnocení ve vztahu k nim samým (k jejich minulým výsledkům),
- ▶ je velmi důležité klást důraz na samotné potěšení ze hry, nekladte přemrštěný důraz na výkony a výsledky,
- ▶ ve skupinových hrách může dítě vyhrát se svou skupinou (dbejte na pravidelné obměňování skupin),
- ▶ zařazujte do programu cíleně také hry, ve kterých vyhrává náhoda (např. kostky – kdo nahází víc bodů apod.).

Budeme rádi za jakékoli poznámky nebo připomínky, které k publikaci budete mít. Můžete nám je posílat na adresu spv@skaut.cz.

ODKAZY A LITERATURA

- ▶ HOUŠKA, T. *Inkluzivní škola*. Osmileté gymnázium Budánka, o.p.s., 2007.
  - ▶ KOČÁROVÁ, M. a kol. *Speciální pedagogika pro pomáhající profese*. ZČU, 2002.
  - ▶ MOORE, D. *Než začneme s multikulturní výchovou: Od skupinových konceptů k osobnostnímu přístupu*. Člověk v tísni, 2009.
  - ▶ PRŮCHOVÁ, P. *Integrace – inkluze, děti se speciálními potřebami do škol hlavního vzdělávacího proudu (přehledová studie z předmětu Školní a poradenská psychologie)*. FF UK, 2008.
-

Sociální znevýhodnění

2.1 ÚVOD

Mirkovi je třináct let. Do oddílu chodí už od první třídy. Je z neúplné rodiny a její minulost není úplně jednoduchá. Jeho tatínek je dělník a je pro něj dost těžké Mirka nejen vychovat, ale i uživit. Nemá moc volného času ani peněz. Mirkovi vedoucí proto společně s otcem hledali možnosti, jak jim pomoci. Nakonec vedoucí Mirkovi snížili členské příspěvky a rozložili platby do několika splátek. Také se s ním zaměřili na to, aby se učil šetřit a hospodářit s penězi. „Když určujeme výše členských příspěvků našeho oddílu, počítáme i s případy sociálně slabších rodin. Je to pro nás naprosto přirozená a samozřejmá pomoc,“ popisuje své rozhodnutí vedoucí oddílu. „Někdy nás osloví sami rodiče, ale většinou nabízíme nižší příspěvky sami, když vidíme, že by to rodině pomohlo. Pro některé rodiče to není jednoduché přijmout, ale většinou to přivítají s poděkem. Finanční situace rodiny by neměla být překážkou pro to, aby děti chodily do skautských oddílů,“ dodává.

/Jenda Žáček, Praha/

Se sociálním znevýhodněním se setkáváme naprosto běžně. Prakticky v každém oddíle můžeme najít někoho, kdo pochází z rodiny, která **nemá dostatek peněz, jehož rodiče jsou cizinci nebo se potýká s problémy v rodině**. Občas nám tak ani nepřijde, že máme vedle sebe někoho, kdo by potřeboval pomoc. Přesto zrovna v této oblasti mohou i malé věci udělat hodně prospěchu.

2.2 CO JE SOCIÁLNÍ ZNEVÝHODNĚNÍ³

Sociokulturní znevýhodnění začíná být stále více zdůrazňováno společně s tématy evropské a mezinárodní společenské integrace, resp. globalizace. Je spojené s otázkami přistěhovalectví a zvýšené migrace.

Sociokulturní znevýhodnění je spojeno s problémy jako:

- ▶ jazyková bariéra,
- ▶ národnostní nebo rasová odlišnost (např. barva pleti, způsob oblékání, kulturní projevy atd.),
- ▶ nízký sociální a ekonomický status (nezaměstnanost, nízké vzdělání apod.),
- ▶ sociálně patologické prostředí rodiny nebo komunity.

Lidé takto znevýhodnění často podléhají různým formám sociální izolace a diskriminace. Mají proto silnější tendenci setkávat se a komunikovat především mezi sebou a vytvářet minoritní subkultury. To má výhody (eliminace sociální deprivace a izolace jednotlivců), ale i negativa (prohlubování bariér mezi minoritou a většinou společnosti).

I ten, kdo ve svém domácím prostředí nemá se sociální integrací problém, se může ocitnout v postavení sociokulturně znevýhodněného jedince třeba při delším pobytu v zahraničí (např. ve výrazně kulturně odlišném prostředí, jehož jazyk neovládáme).

Sociální vyloučení⁴

Extrémní podobou sociálního znevýhodnění je pak takzvané sociální vyloučení.

Sociálním vyloučením (exkluzí) rozumíme proces, kdy jsou jednotlivci či celé skupiny vytěsňovány na okraj společnosti a je jim omezován nebo zamezen přístup ke zdrojům, které jsou dostupné ostatním členům společnosti.

Mezi tyto zdroje řadíme především zaměstnání, bydlení, sociální ochranu, zdravotní péči a vzdělání.

Co jsou sociálně vyloučené lokality a jak vypadá život v nich?

Sociálně vyloučené lokality vyrostly za posledních patnáct let při mnoha českých městech a obcích. Nejvíce jich je v chudých regionech v severočeském a severomoravském pohraničí. V Česku však neexistuje kraj, kterému by se tento fenomén „nové chudoby“ zcela vyhnul.

Na malém prostoru, v přelidněných bytech nejnižší kategorie, obvykle v katastrofálním technickém stavu, s podprůměrným vybavením (často bez sociálního zázemí) žijí rodiny a jednotlivci závislí na sociálních dávkách, vesměs dlouhodobě nezaměstnaní.

3) Slowík, J. *Speciální pedagogika*. Grada, 2009

4) » www.integracniprogramy.cz «

Nejčastěji jde o místa a objekty, které ztratily své původní využití a leží v takové části města, která se nerozvíjí. Bývá zde špatná infrastruktura a dopravní obslužnost, chybí tu například obchody, často i základní škola, nejsou tu žádné pracovní příležitosti. Je odtud daleko k lékaři i na úřady.

Život v těchto lokalitách je frustrující. Zdejší obyvatelé si nejsou s to pomoci vlastními silami, často ani nevědí jak. Volí krátkodobé životní strategie, cílené jen na uspokojení základních potřeb. Nerozumějí společenskému prostředí a společenským normám majority. Žijí v pocitu ohrožení a strachu ze změn a nových věcí.

Děti v sociálním vyloučení

Děti, které v těchto lokalitách vyrůstají, automaticky přejímají uvedené modely jednání a celá situace se tak mezigeneračně dědí. Většina zdejších dětí navštěvuje ZŠ praktické (dříve zvláštní školy). Na vyučování se připravují málo nebo vůbec, některé mají se školní docházkou trvalé problémy.

Někteří rodiče nepovažují školní docházkou za podstatnou, kvůli diskriminaci na trhu práce a dlouhodobé nezaměstnanosti jim chybí zkušenost, že vzděláním lze zvýšit šanci na získání zaměstnání.

2.2.1 Příčiny sociálního znevýhodnění

Děti mohou být sociálně znevýhodněné:

- ▶ **finanční situaci** – v oddíle můžeme mít děti z bohatých i z chudých rodin, které mají různě drahé oblečení, mobilní telefony, vybavení na akce – to se může stát předmětem zesměšňování a sporů, finanční situace rodiny může být zároveň usnadněním nebo překážkou v přístupu ke vzdělání,
- ▶ **původem** – v oddíle můžeme mít děti cizinců nebo příslušníků národnostních menšin, jejich rozdílný vzhled, ale i tradice, zvyklosti mohou být opět zdrojem sporů,
- ▶ **rodinnou situací** – v oddíle můžeme mít děti z neúplných rodin nebo z rodin, které právě rozvodem procházejí, dále pak děti z rodin, kde jeden z rodičů může mít problémy s alkoholem, drogami, hazardem nebo trpět psychickým onemocněním; kromě toho, že je tento stav pro dítě velmi frustrující, může být opět důvodem pro posměch ze strany okolí.

Nahromadění problémů jako například ztráta zaměstnání, zadlužení, nemoc, problémy s bydlením, problémy dětí ve škole, často spojené s prostorovým vyloučením (vystěhování na okraj města), může vést až k zmíněnému sociálnímu vyloučení. Často se nejedná jen o jeden problém, ale o komplex problémů, přičemž mnohý z nich by i jednotlivě ohrožoval normální fungování člověka ve společnosti. S postupným propadem na dno přestává být zřejmé, co je původním důvodem propadu a co jeho následkem.

Specifickou roli v sociálním vyloučení hraje etnicita, zejména etnicita prisouzená. Podstatná část obyvatel Česka se nesprávně domnívá, že v případě sociálního vyloučení se jedná primárně o problém etnický, nikoliv sociální. Zjednodušeně řečeno, že důvodem chudoby a sociálního vyloučení části romské populace není její sociální situace, ale etnický původ. Přitom v současné době je již zřejmé, že ne všichni Romové v České republice žijí v prostředí sociálního vyloučení a ne každý, kdo se v podmínkách sociálního vyloučení nalézá, je Rom.

2.3 PRÁCE S DĚTMI SE SOCIÁLNÍM ZNEVÝHODNĚNÍM

Při snahách o zapojení sociálně znevýhodněného dítěte nebo dítěte z odlišného sociokulturního prostředí dbejte na následující pravidla:

- není třeba, abyste prvoplánově volili speciální přístupy,
- nejprve zjistěte potřeby a motivace dítěte, posuďte stav oddílu, jeho otevřenost a případné xenofobní nálady,
- zamyslete se také nad svými vlastními postoji a zda jste rozhodnutí s takovým dítětem pracovat,
- před vstupem dítěte do oddílu nebo při něm citlivě představte kulturní realie prostředí, ze kterého dítě pochází (seznamte ostatní vedoucí i členy oddílu se zvyky, tradicemi, vztahy a dalšími prvky dané kultury – podrobněji v následující kapitole 2.3.1),
- komunikujte pravidelně s rodiči dítěte, dítětem samotným, případně připravte pro dítě zpracovanější integrační plán (zjistěte, co umí i neumí, aktivity a hry, ve kterých bude moci vyniknout i zdokonalovat se),
- pokud můžete, vyčleňte z týmu vedoucích jednoho, který bude dítěti k ruce, když to bude potřebovat,
- zařazujte cíleně aktivity podporující oddílový duch.

2.3.1 Zásady při práci s dětmi se sociálním znevýhodněním

Komunikace, vysvětlování her

Při zadávání úkolů a pokynů ke hrám je třeba brát v potaz, jak dobrou znalost češtiny děti mají. Děti cizinců, které nežijí v České republice dlouhou dobu, mohou mít dost malou slovní zásobu a může pro ně být složité udržet pozornost, pokud nerozumí pořádně. Proto při vysvětlování pravidel nebo zadávání úkolů těmto dětem **volte jednoduché a jasné věty, nepoužívejte rozvitá souvětí**, dvojsmysly a slang. Při vysvětlování můžete použít grafické prvky – kreslit plán hracího pole na tabuli, kreslit předměty, o kterých mluvíte, případně je mít rovnou po ruce a vše názorně ukazovat.

S horší znalostí českého jazyka a menší slovní zásobou se můžete setkat i u romských dětí, které sice česky mluví a rozumí, ale u nich doma se mluví více romsky než česky.

Náboženská pravidla

Nezapomeňte také na to, že děti z odlišného sociokulturního prostředí mohou také pocházet z odlišné náboženské tradice, která může ovlivňovat jejich život i působení v oddíle. Může jít například o běžný život, konkrétně stravování – muslimové tak například nesmí jíst vepřové maso ani žádné výrobky z něj, nesmí pít alkohol, Židé pak mají povinnost dodržovat řadu zásad při přípravě jídla (známých pod označením košer) – například striktně je zapovězené mísení masa a mléka, včetně používání stejných nádob na tyto potraviny. Židé také třeba během svátku pesach nesmí jíst nic kvašeného a mají i spoustu dalších pravidel. Je tedy důležité zjistit si při příchodu dítěte s odlišnou náboženskou tradicí do oddílu pokud možno co nejvíce informací o tomto náboženství a jeho pravidlech, abyste se nedostávali do zbytečných nevhodných situací.

Stejně tak mohou být náboženské svátky a rituály příčinou neúčasti dítěte na výpravách nebo schůzkách (někdy může být i nečekaná, pokud se vám to dítě bojí nebo stydí říci). Může jít například o zákaz práce včetně vaření anebo používání ohně při šabatě (sedmém dnu týdne určeném k odpočinku) u Židů.

Rady a doporučení ke komunikaci s lidmi se sociálním a sociokulturním znevýhodněním:⁵

- ▶ velkou překážkou zdravé komunikace a vzájemného porozumění většinové společnosti s lidmi sociálně nebo sociokulturně odlišnými mohou být zejména předsudky, netolerance a příliš zobecňující postoje vůči nim,
- ▶ i s těmi, u nichž se objevují sociálně patologické projevy, bychom měli komunikovat partnersky, citlivě a s respektem k jejich lidské důstojnosti; důležitá je ovšem také asertivita a důslednost – nemusíme tedy přistupovat na manipulativní, hrubou a jinak nepřijatelnou komunikaci z jejich strany.

2.3.2 Možnosti prevence a podpory

Prostředkem k předcházení sociálního znevýhodnění může být například **multikulturní výchova**, která je jako jedno z takzvaných průřezových témat zařazována i do výuky na školách. Multikulturní výchova usiluje o výchovu k životu v existující multikulturní společnosti, která je etnicky, kulturně a sociálně rozmanitá. Jejím cílem a její podstatou je naučit se porozumět lidem s odlišností, jinakostí (která může být dána sociálně, rasou, národností, jazykem, kulturou, náboženstvím, zkušeností apod.) a vytvářet prostor pro tolerantní a vstřícné soužití s nimi. Může se tak dít prostřednictvím dlouhodobějších projektů, konkrétních aktivit v hodinách, setkání s lidmi z odlišného prostředí, promítání filmů a řady dalších prostředků.

O zmenšování sociálního znevýhodnění cizinců, kteří přijeli do České republiky za prací, nebo azylantů, kteří tu z různých důvodů žádají o získání azylu, se snaží řada **integračních programů**. Může jít o kurzy výuky češtiny jako cizího jazyka, poradenství cizincům, jejich podporu při vstupu na trh práce nebo dobrovolnictví při provázení azylantů nebo cizinců.

Tyto aktivity zajišťuje například Centrum pro integraci cizinců (CIC), Poradna pro uprchlíky (PPU) nebo Mezinárodní organizace pro migraci (IOM).

K řešení problematiky **sociálního vyloučení** se pak nabízí celá řada nástrojů podpory v jednotlivých oblastech, s nimiž se lidé žijící v sociálním vyloučení potýkají. Namátkou jde například o protidluhové poradenství, systém dostupného bydlení (v oblasti bydlení), pracovní poradenství, rekvalifikační kurzy, institut veřejné služby a veřejně prospěšných prací, vznik sociálních firem (v oblasti zaměstnávání), využívání asistentů pedagoga, doučování, předškolní vzdělávání (v oblasti vzdělávání) a mnoho dalších. Důležité přitom je, aby tato podpora probíhala komplexně a koordinovaně ve všech oblastech, se kterými mají lidé žijící v sociálním vyloučení problémy, a aby se na řešení těchto problémů podíleli oni sami ve spolupráci s příslušnými orgány (město, školy, úřady práce, neziskové organizace atd.).

5) SLOWIK, J. *Komunikace s lidmi s postižením*. Portál, 2010.

2.4 SOCIÁLNÍ ZNEVÝHODNĚNÍ VE SKAUTINGU

První uvedená forma sociálního znevýhodnění – tj. zhoršená finanční a materiální situace rodiny – by pro skauting neměla být problémem. Skautování se obecně řadí mezi finančně méně náročné volnočasové aktivity dětí (oproti různým druhům sportu nebo výuce jazyků). Neměl by tak být problém vyhovět rodinám s rozložením splátek za registraci nebo výpravy (podrobnější návody, včetně možnosti využití sociálních dávek, uvádíme v kapitole 15.2 Ekonomické souvislosti).

Navíc skautská výchovná metoda s velkým důrazem na družinový systém je velmi vhodným prostředkem ke smazávání sociálních a kulturních rozdílů, kde jak vedoucí, tak rádce mohou velmi dobře pracovat s tím, že družina i oddíl jsou jeden tým, ve kterém je důležitý každý člen se všemi dovednostmi, které umí.

2.5 MOŽNOSTI SPOLUPRÁCE

V případě, že budete hledat podrobnější informace o práci se sociálně znevýhodněnými dětmi, je dobré v první řadě **spolupracovat s rodiči a se školami**. V případě, že půjde o děti ze sociálně slabých rodin, můžete zkusit kontaktovat některou neziskovou organizaci, jejíž sociální pracovníci mohou být s rodinou v kontaktu. U nich se můžete informovat o situaci v rodině dítěte a společně konzultovat práci s ním. Nejznámějšími organizacemi poskytujícími terénní sociální práci jsou například Člověk v tísni, Charita nebo DROM, romské středisko.

V případě, že budete hledat informace o odlišném kulturním prostředí, můžete kontaktovat některé ze sdružení jednotlivých národnostních menšin. Prakticky každou početnější menšinu jedno nebo více takových sdružení zastupuje. Jsou to například sdružení Klub Hanoi vietnamské národnostní menšiny, Sdružení Ukrajinců a příznivců Ukrajiny v ČR nebo různá romská sdružení jako Romea nebo Společenství Romů na Moravě. Jejich pracovníci vám rádi poskytnou potřebné informace. Spoustu informací o různých kulturách, menšinách a náboženstvích samozřejmě najdete i na internetu a v literatuře.

ODKAZY A LITERATURA

Sociální znevýhodnění

- ▶ » www.msmt.cz/socialni-programy « – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy – Sociální programy
- ▶ » www.czechkid.cz « – Interaktivní výukový program multikulturní výchovy
- ▶ BROŽ, KINTLOVÁ, TOUŠEK. *Kdo drží Černého Petra*. 2007, ke stažení na » www.epolis.cz/download/pdf/materials_83_1.pdf «
- ▶ NIKOLAI, T. (ed.). *Příběhy ze špatné čtvrti*. Člověk v tísni, o.p.s., 2007
- ▶ BURYÁNEK, J. (ed.). *Interkulturní vzdělávání*. Člověk v tísni – společnost při ČT, o.p.s., 2002, ke stažení na » www.varianty.cz/cdrom/ «

Sociální vyloučení

- ▶ » www.integracniprogramy.cz « – Programy sociální integrace – Člověk v tísni, o.p.s.
  - ▶ » www.socialni-zaclenovani.cz « – Agentura pro sociální začleňování
  - ▶ » www.ghettout.cz « – Interaktivní počítačová hra simulující život a situace v sociálním vyloučení
-

Poruchy chování

3.1 ÚVOD

Ještě než k nám Eva začala chodit, přišla za mnou její babička, která se vehementně snažila „něco udělat pro vnoučku“. Chtěla ji přihlásit do oddílu, přitom mi řekla, že Eva je adoptovaná a její adoptivní rodiče si ji brali ve věku dvou let. Na konci povídání mi dala čokoládu. Jako dítě Eva neměla pud sebezáchovy. I cizím dospělým všechno věřila a nebála by se s nimi kamkoli odejít. Do oddílu vstoupila, když jí bylo dvanáct, a od začátku se od ostatních holek v oddíle odlišovala. I ony si to dost brzo uvědomovaly. Z počátku se jednalo o klidnou dívku, přece jen nikoho neznala a my moc neznaly ji. To se po určité době výrazně zlepšilo a zanedlouho se Eva stala extrémně výraznou. Velmi se zajímala o kluky. Vybavuju si střediskovou akci, kde nenechala na pokoji ani vlčata, což byl důsledek „neúspěchu“ u skautů. Nosila vyzývavé oblečení, které nebylo zpočátku výrazné, ale podtrhla to třeba tím, že si na džínách natrhala několik děr, trika si uvazovala na nejnmutnější pokrytí, nosila holý pupek, záda a podobně. Kluci se jí dost smáli, na což ona reagovala dost neadekvátně. Považovala to za ocenění a výzvu.

Nad rády a povinnostmi Eva brzy zlámala hůl, byla spíše nemotivovaná a necítěvědomá. V oddíle také neměla žádnou dobrou kamarádku. Vůbec nevím, za jakých okolností Eva odešla. Předtím několikrát utekla rodičům z domova a chytala se nějakých posiderních spolků. A pokud je mi dobře známo, po čase se „uklidnila“, čeká čtvrté dítě a žije mimo Prahu. Práce s ní nebyla jednoduchá, ale doufám, že jsme jí do života něco dali.

/Kvítě, středisko Stopaři, Praha 8/

3.2 CO JSOU PORUCHY CHOVÁNÍ

Poruchy chování představují **problémy spojené s přizpůsobivostí v běžném sociálním prostředí, respektováním autorit a obecně přijímaných pravidel společenského chování**. Poruchy chování jsou charakteristické projevy jedince, které se vymykají přiměřenému chování dané věkové a sociokulturní skupiny. Poruchy chování mohou mít velmi širokou škálu projevů – u dětí a dospívajících bývají nejčastěji uváděny:

- ▶ dětská neposlušnost a nekázeň,
- ▶ vzdorovitost,
- ▶ negativismus,
- ▶ lhaní,
- ▶ záškoláctví, útěky, toulání,
- ▶ patologické závislosti (drogové závislosti včetně alkoholismu a nikotinismu, gamblerství, závislosti na kultech nebo sektách apod.),
- ▶ sebevražedné jednání,
- ▶ krádeže,
- ▶ agresivita a šikanování,
- ▶ sexuální deviace atd.

Je však třeba brát na vědomí, že posuzování některých projevů chování může být velmi subjektivní a citlivé. To, co například jeden učitel označuje za drzost, vzdorovitost nebo dokonce agresivitu žáka, hodnotí druhý jako formu asertivního chování. Hranice mezi agresivitou a asertivitou je do velké míry kulturně podmíněná.⁶

Diagnostika poruch chování⁶⁷ určuje čtyři základní projevy poruch chování:

- ▶ agresivita (může být proti lidem, zvířatům, věcem i sobě samému),
- ▶ úmyslné poškození věcí a majetku,
- ▶ porušování pravidel, delikty,
- ▶ nepoctivost – lži, krádeže, podvody.

Klasifikace poruch chování

Poruchy chování jsou charakterizovány opakujícím se trvalým obrazem disociálního, agresivního a vzdorovitého chování.

Poruchy chování můžeme dělit podle kritéria společenské závažnosti na:

- ▶ **disociální** – nespolečenské, ale zvládnutelné běžnými pedagogickými prostředky (např. kázeňské přestupky, negativismus, neposlušnost, lži),
- ▶ **asociální** – porušují normy, ale ne právní předpisy; škodí především sami sobě (např. útěky, sebepoškození, závislosti),
- ▶ **antisociální** – protispolečenské, svým chováním poškozují společnost i sebe (veškerá trestná činnost).

Důležitou roli u poruch chování hraje také prognóza jejich dalšího vývoje. Faktory pro horší prognózu jsou: vznik v útlém dětství, projevy v domácím i cizím prostředí, špatné vztahy s vrstevníky, jiné přidružené poruchy (porucha pozornosti, hyperaktivita, impulzivita), špatné rodinné zázemí, sociální vyloučení.

6) SLOWIK, J. *Komunikace s lidmi s postižením*. Portál, 2010.

7) Vycházející z Mezinárodní klasifikace nemocí, 10. revize (MKN–10).

Porucha chování v dětství je prediktorem rizikového chování v adolescenci a dospělosti:

- ▶ jen u 12–20 % osob, které měly v dětství poruchy chování, se podařilo poruchu kompenzovat a jsou zcela bez následků,
- ▶ 27–49 % chlapců a 21–33 % dívek, u kterých se projevila porucha chování do 15 let, mělo v dospělosti poruchy osobnosti.

Proto je nutná především včasná diagnostika poruchy chování a na ni navazující terapeutická a nápravná práce s dítětem v sociálním kontextu (tedy ve spolupráci s rodinou, sociálním okolím).

3.2.1 Příčiny poruch chování

Poruchy chování jsou nejčastěji vázány na sociálně podmíněné příčiny – nepodnětné nebo patologické rodinné prostředí, nesprávné výchovné postupy, vliv negativně orientovaných vrstevníků atd.

U řady jedinců však můžeme najít různé druhy psychických poruch a onemocnění (disociální poruchy osobnosti, afektivní poruchy), mentálního postižení nebo projevů hyperaktivity.

U poruch chování je častá kombinace různých příčin. Na jejich vzniku se podílí faktory:

- ▶ **sociální** (zanedbání, nedůslednost ve výchově, příklad rodičů – kriminalita, závislosti, konflikty),
- ▶ **psychologické** (hyperaktivita, nižší rozumová úroveň, jazyková bariéra, prodělané trauma),
- ▶ **biologické** (deficity v autonomním nervovém systému, záchvatovitá onemocnění, genetika).

Naopak jako protektivní faktory (pomáhají chránit před vznikem poruchy chování) působí dobrý vztah s rodiči, přátelé s prosociálními zájmy, dobrá inteligence a úspěšnost.

3.3 PRÁCE S DĚTMI S PORUCHAMI CHOVÁNÍ

3.3.1 Zásady při práci s dětmi s poruchami chování

Těžší formy poruch chování, jako jsou krádeže, šikanování, sebevražedné jednání nebo patologické závislosti, si vždy žádají pomoc odborníků. My se v této kapitole zaměříme na základní zásady práce s lehčími formami poruch chování, jakými mohou být neposlušnost a nekázeň, vzdorovitost nebo lhaní.

- Na nápadné a rušivé chování máme tendenci reagovat emocionálně. Často si to začínáme brát osobně, jsme podrážděni chováním rušícího dítěte a snažíme se ho přimět, aby s vyrušováním přestalo. Cílem dítěte přitom často bývá snaha o vynucení pozornosti. Podrážděná reakce vedoucího mu tedy signalizuje, že jeho chování splnilo účel, a bude ho nejspíš opakovat. **Je tedy vhodné na nežádoucí**

chování nereagovat (pokud není třeba jednat, např. ve chvíli, kdy dítě vytlučí okna nebo bije kamaráda).

- Naopak **každou chvíli, kdy má dítě žádoucí chování, je třeba posilovat** – chválit, všimnout si dítěte. Důležité je, aby děti v oddíle měly samy od sebe pocit, že jim vedoucí věnují svou pozornost rovnoměrně. V tom případě své vyrušování a upozorňování na sebe omezí.
- Proto je velmi důležité, abychom se jako vedoucí naučili **zacházet se svými pocity zloby a vzteku**. Ve většině případů je vhodné zůstat klidný a jasně dítěti vysvětlit, co se nám na jeho chování nelíbí. Oplácení zraňujícího chování by jen rozpoutalo řetězec, který se pak jen těžko zastaví.
- Důležitou roli hraje také **soubor pravidel a norem, na kterých se vedoucí a členové oddílu ideálně předem domluví**. Děti by měly mít možnost být při tvorbě pravidel, která budou na schůzkách a výpravách dodržována, ta by neměla být jen jednostranně určována vedoucím. Děti by pak dobrovolně měly přijmout jejich dodržování i případné tresty za jejich nedodržení (ideálně opět předem dohodnuté). Odměny či tresty by měly následovat bezprostředně jako reakce na určité chování dítěte, aby si je s tím chováním spojilo (neodkládejte tedy tresty ani pochvaly až na konec schůzky nebo hry).
- Kromě obecných pravidel se všemi dětmi v oddíle **si můžete dohodnout „pravidla“ nebo „dohodu“ i zvláště s jedním dítětem**, které má v něčem nějaký výchovný problém (např. „když nebudeš celou hru podvádět, můžeš vybrat další hru“ nebo „pokud na schůzce několikrát poslechněš napoprvé, oba víme, že s tím míváš problém, budeš kapitán družstva při fotbale“).
- Velký **vliv má** na dítě také **skupina jeho vrstevníků**. Toho můžeme cíleně velmi dobře využívat právě ve skautském oddíle nebo družině. Každá skupina má své specifické normy. Ten, kdo je nepřijme, bývá skupinou odmítán. Naším cílem je, aby v oddíle fungovaly normy a pravidla, které budou napomáhat předcházení různých forem poruch chování (nebudeme si vědomě lhát, nebudeme odmlouvat a odsekávat apod.). Ideálním prostředkem je osobní příklad vedoucího; dalším cíleně vytváření těchto norem (např. společná diskuse o závazcích a pravidlech dodržovaných na táboře, schůzkách, jejich sepsání a stvrzení podpisem).
- Při práci s poruchami chování je důležité zjistit všechny okolnosti, za kterých k problémovému chování dochází. Může se vyskytovat třeba jen v kontaktu s určitými osobami, skupinou osob nebo jen v určitých situacích. Důležité je i zjistit účel, za kterým dítě takové chování používá. Problémové chování totiž může často být obranou v zátěžové situaci, kterou dítě neumí jinak vyřešit.

3.3.2 Možnosti nápravy poruch chování

Důležité je oddělit psychické poruchy (ty může odhalit jen vyšetření u psychiatra nebo psychologa, ten také navrhne vhodnou léčbu) a sociálně nebo výchovně podmíněné poruchy (u nich můžeme pracovat na jejich nápravě a také jim preventivně předcházet).

Nejúčinnější je předcházet těmto poruchám v dětském věku a v období dospívání, kdy si člověk vytváří vlastní hodnotový systém a automatické vzorce chování. Nejvýznamnější roli samozřejmě hraje rodina, dále pak škola, ale i další instituce a organizace (včetně Junáka), které se na výchově dítěte podílejí.

Pro nápravu poruch chování jsou účinné následující možnosti:

- ▶ rodičovský trénink (učí se, jak postupovat ve výchově, jak zvládnout své dítě),
- ▶ psychoterapie dítěte (učí se zvládat vztek, zacházet s agresivitou),

- ▶ rodinná terapie (posiluje narušený vztah mezi dítětem a rodičem),
- ▶ nácvik sociálních dovedností dítěte (učí se, jak správně reagovat v určitých situacích nekonfliktně),
- ▶ medikace (antipsychotika pro zmírnění agresivního chování).

V případě řešení poruch chování je vhodné se obrátit na následující specializované instituce:

Pedagogicko-psychologické poradny (PPP)

Mohou provést diagnózu, navrhnout postup řešení, spolupracovat s rodinou i se školou.

Střediska výchovné péče (SVP)

Nabízejí ambulantní, celodenní i krátkodobé internátní programy pro děti a mladistvé s poruchami chování a konzultace pro rodiče a pedagogické pracovníky (i pro vedoucí skautských oddílů, když se chtějí na něco zeptat).

Práce probíhá formou rodinných konzultací, individuálních konzultací, rodičovských skupin a skupinových programů pro děti (např. skupina zaměřená na abstinenci, na sebepoznávání, na vztahy a komunikaci, na motivaci, na relaxaci a pohyb apod.).

Instituce náhradní výchovy

Děti nebo mladiství s výchovnými problémy mohou být na žádost rodičů umístěny na dobrovolný pobyt do **diagnostického ústavu** (délka 2 měsíce).

Případně jim na základě soudního rozhodnutí (zák. č. 109/2002 Sb.) může být:

- ▶ nařízena **ústavní výchova** (občansko-právní řízení, příčinou bývají často nedostatečné kompetence rodičů k výchově dítěte, z čehož plyne problémové chování dětí),
- ▶ uložena **ochranná výchova** (trestně-právní řízení, příčinou je čin nezletilého, který by byl jinak trestný; ukládá se mladistvým od 15 let, výjimečně od 12).

Ústavní a ochranná výchova je realizována v těchto zařízeních:

- ▶ **diagnostický ústav** (pobyt 2 měsíce, pro všechny děti, po diagnostice rozdělení do 3 následujících),
- ▶ **dětský domov** (děti 3–18/26 let bez závažných poruch chování, navštěvují školu a kroužky v okolí),
- ▶ **dětský domov se školou** (děti 3–15 se závažnými poruchami chování, výuka i volnočasové aktivity probíhají v dětském domově, protože děti jsou obtížně zvladatelné, mají tendence k útěku),
- ▶ **výchovný ústav** (děti 15–18 let se závažnými poruchami chování, jsou zvláště pro dívky a zvláště pro chlapce).

3.4 PORUCHY CHOVÁNÍ VE SKAUTINGU

Skautská výchova ve skautských oddílech se vyznačuje úzkou vazbou mezi dětmi a vedoucími, kteří s nimi jsou v pravidelném a docela úzkém kontaktu. Jsou zde tedy dobré podmínky pro pozorování dětí a včasné rozpoznání případných poruch chování u dítěte.

Doporučujeme tedy **cíleně pracovat s pozorováním dětí, diskutovat o jejich vývoji i projevech v kolektivu vedoucích** a pečlivě zkoumat znaky, které by mohly vést k rozpoznání některých druhů poruch chování. Včasný zásah může být v této oblasti leckdy velmi důležitý a zabránit horším následkům.

Lehčí projevy poruch chování jako lhaní, neposlušnost a vzdorovitost jsou samozřejmě něčím, co do skautského oddílu nepatří, ale zároveň nejsou tím, co by mělo rovnou vést k vyloučení dítěte z oddílu.

U mladších dětí se naopak oddíl, osobnost vedoucích i společná síla skupiny nabízejí jako jedinečné prostředky k potlačování těchto projevů u dítěte a k posilování opačných pozitivních projevů chování. Skautské oddíly se svým programem nabízejícím kvalitní vztahy a smysluplné trávení volného času jsou zároveň vhodnou prevencí před rozvojem poruch chování u dětí.

Pozorování dětí

Práce s pozorováním dětí na vůdcovském kurzu

Na vůdcovském kurzu Růžový boubel 2009/2010 jsme se v rámci zaměření na téma znevýhodnění jako jeden ze tří pilířů kurzu také podrobně zaměřili na práci s pozorováním dětí. Pozorování a individuální práci s dětmi, která z takového pozorování vychází, totiž pokládáme za účinný a důležitý nástroj při začleňování dětí s různými druhy znevýhodnění do dětského kolektivu.

Účastníky kurzu jsme proto rozdělili do čtyř menších skupin (každá měla 5–6 členů). V první fázi jsme účastníkům zadali, aby si vybrali tři děti z oddílu a ty při příštím setkání skupiny podrobněji představili (mohlo jít o dítě s některým druhem znevýhodnění, ale nebylo to podmínkou). Kromě představení dítěte měl každý vedoucí připravit dlouhodobější plán, na čem by v chování dítěte chtěl pracovat (to vycházelo z pozorování a ze zjištění toho, s čím má problémy / co se mu daří), a první konkrétní kroky, které k tomu mohou vést. Na každém dalším víkendů člen skupiny u jednoho dítěte popsal, jak se plánovaná práce s ním za uplynulou dobu dařila, nebo nedařila, a jaké plány zvolil pro nadcházející období. Ostatní členové skupiny pak jeho počínání krátce okomentovali.

Účastníkům jsme doporučovali, ať si výsledky pozorování pravidelně zapisují, aby se k nim mohli vracet a sledovat vývoj (úspěchy i neúspěchy) při jejich dlouhodobé práci s dítětem. Může k tomu sloužit složka v počítači, vůdcovský zápisník nebo osobní list každého člena oddílu, který si pro tuto příležitost můžete vytvořit.

Toto pravidelné setkávání bylo účastníky kurzu hodnoceno velmi kladně. Ve skupinách se objevila celá řada zajímavých situací, které byly inspirací i pro ostatní vedoucí, kteří se s nimi dosud v oddíle neseťkali.

3.5 MOŽNOSTI SPOLUPRÁCE

V oblasti poruch chování je opravdu nejvhodnější hledat rady u odborníků. V případě, že se u dítěte v oddíle setkáte s některými projevy poruch chování, je vhodné samozřejmě (ideálně ve spolupráci s rodiči, pokud je to možné a pokud s tím souhlasí) kontaktovat školního psychologa nebo psychologa v pedagogicko-psychologické poradně. Fungování dítěte v oddíle a vaše zkušenosti pro něj mohou být cenným zdrojem informací.

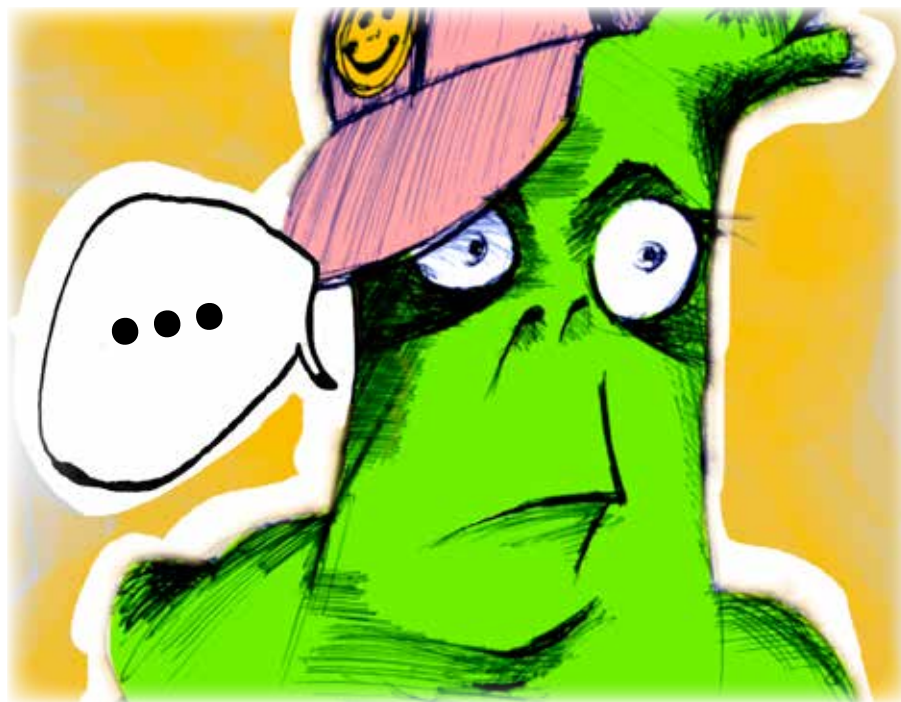
Děti z dětských domovů, které jsou bez závažnějších poruch chování, mohou běžně docházet do dětských oddílů, proto by váš oddíl neměl při roznášení náborových letáků tato místa vynechat.

ODKAZY A LITERATURA

- ▶ TRAIN, A. *Nejčastější poruchy chování dětí*. Portál, 2005.
- ▶ POKORNÁ, V. *Poruchy chování u dětí a jejich náprava*. Fortuna, 1994.
- ▶ SHEEDYOVÁ-KURCINKOVÁ, M. *Problémové dítě v rodině a ve škole*. Portál, 1998.

Mentální postižení

4.1 ÚVOD

Přijmout do oddílu člena s mentálním postižením je podle mého názoru nejnáročnější. Ze strany dětí se zde nevytváří kamarádský, ale spíše pečovatelský vztah. Za dobu mého působení jsme měly v oddíle celkem tři dívky s mentálním postižením. Avšak pouze jedna nám v oddíle zůstala.

Tato dívka, Sirka, měla středně těžkou mentální retardaci. Neměla problém se sebeobsluhou, jen na tábore občas potřebovala pomoc s mytím v potoce. Uměla číst, psát i trochu počítat. Z rodiny byla velmi dobře fyzicky vybavená. Nejdůležitější bylo, že celkově měla veselou, optimisticky laděnou povahu, což myslím velmi pomohlo tomu, aby si ji v oddíle všichni oblíbili.

Sirka chodila do oddílu od 10 do 27 let. Do 22 let chodila na schůzky s dětmi ve věku 11–14 let, od 22 let byla v oddíle jako pomocnice vedoucích. Na všech akcích se účastnila programu stejně jako všichni ostatní. Při skupinových hrách byla často pro skupinu oslabením, pro takovou skupinku pak bylo nepsaným pravidlem, že není důležité vyhrát, ale zúčastnit se. Děti se přesto naučily ji tolerovat.

Když jí bylo 27 let, začala si uvědomovat, že nejstarším vedoucím je o sedm let méně, a přestala je považovat za dostatečnou autoritu. Dohodly jsme se, že už od oddílu odejde. Sedmnáct let, které v oddíle strávila, však bylo podle mého názoru pro všechny členy oddílu velikým obohacením.

/Bakule, středisko Blaník, Praha 4/

4.2 CO JE MENTÁLNÍ POSTIŽENÍ

Mentální postižení představuje **snížení úrovně rozumových schopností v psychologii označovaných, jako inteligence**. V současné době v psychologii neexistuje jedno vymezení pojmu inteligence. Obecně je inteligence psychology chápána jako schopnost učit se z předchozí zkušenosti a přizpůsobovat se novým životním podmínkám a situacím.

Mentální postižení je vrozené nebo časně získané (vznik do 2 let života dítěte) a trvalé (lze jej zmírnit, nikoli však vyrovnat). Rozumové schopnosti jsou snížené, přestože se jedinci dostává adekvátního způsobu výchovy a dostatečné stimulace. V České republice jsou postižena některým typem mentálního postižení zhruba tři procenta obyvatel.

Pro lidi s mentálním postižením jsou charakteristické zejména zvláštnosti psychických procesů v následujících oblastech:

- ▶ **vnímání** – nejde do potřebné hloubky ani šířky, bývá zpomalené; ovlivněno může být často přidruženými smyslovými vadami,
- ▶ **pozornost** – je nestálá, rozptýlená a kolísavá,
- ▶ **paměť** – obtížné osvojování poznatků, uchovávání informací v paměti i následné vybavování; mechanická paměť převažuje nad logickou,
- ▶ **myšlení** – je velmi konkrétní, s malou schopností zobecňovat, málo produktivní,
- ▶ **řeč** – bývá postižena po stránce obsahové i formální; nedostatečné vyjadřování myšlenek a citů výrazně brání lidem s mentálním postižením v socializaci.

Míra postižení je v každé oblasti různá. Často se odvíjí od dalšího přidruženého postižení.

Psychologické zvláštnosti u lidí s mentálním postižením:

- ▶ snadná ovlivnitelnost (sugestibilita);
- ▶ nestálost nálady, citová i volní labilita;
- ▶ impulsivita, agresivita; u někoho zase naopak pasivita, úzkostnost,
- ▶ zvýšená unavitelnost.

Ke klasifikaci mentálního postižení se v současné době užívá 10. revize Mezinárodní klasifikace nemocí zpracovaná světovou zdravotnickou organizací v Ženevě. Jako ukazatel míry postižení se používá hodnota IQ.

- ▶ **Význam IQ – inteligenčního kvocientu:** informuje o rozumové úrovni jedince.
- ▶ *Neříká nic* o kvalitativních zvláštnostech inteligence dané osoby.
- ▶ *Nelze přeceňovat jeho diagnostickou hodnotu!*

a) Lehká mentální retardace (F70)

- ▶ Lidé s lehkým mentálním postižením jsou většinou schopni velmi dobře komunikovat.
- ▶ Lehké mentální postižení bývá často diagnostikováno až s nástupem do školy, kde vznikají nároky na kognitivní a psychomotorické vlastnosti dítěte.
- ▶ Děti mohou navštěvovat běžné základní školy v rámci integrace či inkluze nebo základní školy praktické.
- ▶ V osobní péči většinou dosahují úplné nezávislosti.

- ▶ V dospělosti se lidé s mentálním postižením uplatňují na otevřeném trhu práce nebo v chráněných pracovních místech.
- ▶ Lidé s lehkým mentálním postižením tvoří přibližně 80 % z celkového počtu lidí s mentálním postižením.
- ▶ IQ lidí s lehkým mentálním postižením je v rozmezí 69–50.

b) Středně těžká mentální retardace (F71)

- ▶ Lidé se středně těžkým mentálním postižením tvoří přibližně 12 % z celkového počtu lidí s mentálním postižením v České republice.
- ▶ U dětí s tímto typem postižením je typický opožděný nástup řeči a rozvoj řeči, snížena je i schopnost sebepěče, a to i v dospělém věku.
- ▶ Celkové postižení kognitivních schopností (myšlení, řeč, vnímání, pozornost, paměť) je u lidí se středně těžkým mentálním postižením velice variabilní.
- ▶ Děti se středně těžkým mentálním postižením navštěvují nejčastěji základní školy praktické a základní školy speciální.
- ▶ U lidí se středně těžkým mentálním postižením jsou výrazně častější další přidružená postižení nebo onemocnění jako např. epilepsie nebo pervazivní vývojové poruchy.
- ▶ V dospělosti tito lidé častěji pracují v chráněných pracovních místech a využívají různých typů sociálních služeb.
- ▶ IQ u lidí se středně těžkým mentálním postižením se pohybuje v rozmezí 49–35.

c) Těžká mentální retardace (F72)

- ▶ U lidí s těžkým mentálním postižením je postižení kognitivních schopností (myšlení, řeč, vnímání, pozornost, paměť) mnohem výraznější.
- ▶ Tato skupina lidí tvoří cca 7 % z celkového počtu lidí s mentálním postižením.
- ▶ Většina jedinců trpí určitým stupněm motorického postižení.
- ▶ Rozvoj a porozumění řeči jsou do značné míry omezeny.
- ▶ Pro rozvoj komunikace u dětí s těžkým mentálním postižením se často využívají alternativní a augmentativní komunikační metody.
- ▶ U lidí s těžkým mentálním postižením bývá mnohem častější výskyt dalších přidružených postižení nebo onemocnění, např. epilepsie, pervazivní vývojová porucha, motorické postižení nebo poruchy komunikace.
- ▶ Úroveň sebepěče je velmi nízká, proto je důležité věnovat se při vzdělávání dětí s těžkým mentálním postižením právě nácviku sebepěče.
- ▶ Děti se vzdělávají v základních školách speciálních, často v rehabilitačních třídách.
- ▶ IQ u lidí s těžkým mentálním postižením se pohybuje v rozmezí 34–20.

d) Hluboká mentální retardace (F73)

- ▶ Lidé s hlubokým mentálním postižením tvoří cca 1 % z celkového počtu lidí s mentálním postižením.
- ▶ Hluboké mentální postižení se výrazně projevuje ve všech kognitivních schopnostech.

- ▶ Lidé s hlubokým mentálním postižením mívají velmi často kombinované postižení, ať už tělesné, smyslové atd. Nežádka bývají upoutáni na lůžko, bývají inkontinentní atd.
- ▶ Komunikují nonverbálně.
- ▶ Potřebují 24hodinovou péči.
- ▶ Děti se mohou vzdělávat v rehabilitačních třídách speciálních škol nebo pomocí individuálního vzdělávacího plánu doma či ve stacionáři.
- ▶ I v dospělosti zůstávají lidé s hlubokým mentálním postižením plně závislí.
- ▶ IQ u lidí s hlubokým mentálním postižením se pohybuje pod úrovní 20.

Při formování osobnosti hraje roli celá řada dalších vlivů (rodinné, sociální, školní prostředí). Ke zjištění skutečné úrovně myšlení člověka s mentálním postižením je třeba brát v úvahu všechny složky jeho osobnosti, motivy chování, vnímání skutečnosti apod. Je zásadní si uvědomit, že tito lidé stejně jako lidé bez postižení se vyvíjejí po celý svůj život.

Je důležité dívat se na člověka s mentálním postižením jako na komplexní osobnost, se všemi jejími zvláštnostmi.

Člověk s mentálním postižením není souborem diagnóz a výsledků inteligenčních testů!!

Downův syndrom

Downův syndrom je geneticky podmíněný syndrom. Byl poprvé popsán Johnem Downem v 19. století. Jedná se o chromozomální aberaci 21. chromozomu (chromozom č. 21 je třikrát, kdežto u zdravého člověka dvakrát). Osoby s Downovým syndromem mají **lehké nebo středně těžké mentální postižení, menší hlavu, ploché čelo, širší krk, epikantus** (řasa na vnitřní straně očí), **obličej má ploché rysy, mají menší postavu, hypotonii** (snížené svalové napětí), **opožděný růst zubů, ploché nohy**. Často se u nich vyskytují srdeční a smyslové vady. Diagnostika dětí s Downovým syndromem je možná už v prenatálním období nebo krátce po narození.

Jedinci s Downovým syndromem se **dobře přizpůsobují a navazují sociální vztahy**, mívají přátelskou povahu, proto bývá úspěšná a oboustranně prospěšná jejich integrace do školy nebo oddílu.

4.2.1 Příčiny mentálního postižení

Příčiny vzniku mentálního postižení je možné rozdělit podle toho, kdy vznikly:

1. Prenatální období

- ▶ Jedná se o příčiny, které působily na plod ještě před narozením, např. genetické vlivy, intoxikace matky v těhotenství, RTG záření atd.

2. Perinatální období

- ▶ V tomto případě se jedná o příčiny, které působily na plod v období porodu, např. hypoxie plodu (nedostatečné okysličení), poranění hlavy (klešťový porod) atd.

3. Postnatální období

- ▶ Jedná se o příčiny, které mohly působit na dítě do 2 let věku. Jedná se např. o infekce, úrazy hlavy, metabolické poruchy (fenyلكetonurie).

4.3 PRÁCE S DĚTMI S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM

4.3.1 Zásady při práci s dětmi s mentálním postižením

K lidem s mentálním postižením přistupujte podle jejich skutečného věku, tzn. nabízejte jim činnosti a zájmy, které odpovídají jejich pohlaví a skutečnému věku, podporujte je v kontaktu s jejich vrstevníky, nejednejte s nimi jako s dětmi výrazně mladšími.

Komunikace s dětmi s mentálním postižením

Je důležité si uvědomit, jestli před vámi stojí dítě s mentálním postižením, nebo dospělý. Pokud komunikujete s dospělým člověkem s mentálním postižením, dodržujte všechna pravidla slušné komunikace jako s člověkem bez postižení. Pokud nejste přátelé, vykejte jim. Pokuste se vyhnout zdvořilostem „ručička“, „nožička“.

Děti i dospělí s mentálním postižením mají obecně problém v chápání abstraktních pojmů (např. láska, právo atd.), těžko rozumí ironii nebo nadsázce. Proto i pravidla hry se snažte dítěti vysvětlit tak, aby vám rozumělo. Nakreslete nebo použijte figurky, na kterých pravidla hry znázorníte.

ZÁSADY KOMUNIKACE S DĚTMI S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM

- Mluvte srozumitelně a pomalu. Ověřte si, že vás dítě dobře vidí a slyší.
- Během komunikace si průběžně ověřujte, že jste správně porozuměli. Zároveň si ověřujte, zda dítě dobře porozumělo vám. Vyhybejte se manipulativním otázkám jako: „To bylo asi červené auto, že?“, spíše se ptejte: „Jakou to auto mělo barvu?“
- Pokládejte jednoduché a srozumitelné otázky. Vždy dávejte pouze jednu otázku a počkejte na odpověď.
- Nepoužívejte cizí nebo neobvyklá slova.
- Mluvte konkrétně a k věci. Pokud něco vysvětlujete, snažte se to i prakticky znázornit nebo ukázat.

Zásady práce s dětmi s mentálním postižením

Při práci s jakýmkoli dítětem je důležité držet se obecně platných principů. U dětí s mentálním postižením je ale důležité být schopný tyto principy a zásady přizpůsobit jejich potřebám.

1. Zásada přiměřenosti a individuálního přístupu
  - ▶ Je důležité si uvědomit, jaké před vámi stojí dítě, kolik mu je let, jaké má předchozí zkušenosti atd. Přistupujte ke každému dítěti individuálně!
2. Zásada uvědomělosti a motivace
  - ▶ Dítě si musí uvědomovat, co po něm chcete a proč, a musí být dostatečně motivované.

3. Zásada posloupnosti:
  - ▷ od jednoduchého k složitějšímu,
  - ▷ od blízkého ke vzdálenějšímu.
4. Zásada systematickosti
  - ▷ Promyšlené a cílevědomé řazení dovedností, kterých chcete, aby dítě dosáhlo.
5. Zásada trvalosti a opakování
  - ▷ U dětí s mentálním postižením obzvláště důležitá. Je důležité časté opakování!
6. Zásada názornosti
  - ▷ Znázorněte dětem s mentálním postižením vše, co je možné.
7. Zásada spojení teorie s praxí
  - ▷ Pro dítě je důležité, aby poznatky a dovednosti mohlo využít v běžném životě.

4.3.2 Možnosti podpory dětí s mentálním postižením

Děti s mentálním postižením se snažíme rozvíjet prostřednictvím různých her, činností či pomůcek. To je důležité pro rozvoj myšlení a schopností dítěte, aby v rámci svých možností dosáhlo co nejvyšší úrovně. Důležitá je zde včasná intervence – aby bylo postižení zjištěno co možná nejdříve a následně ihned mohla být dítěti věnována speciální podpora.

Důraz klademe především na nácvik samostatnosti a sebeobsluhy – pokud se dítě naučí namazat si rohlík nebo znát hodiny, využije to ve svém životě rozhodně víc, než třeba Pythagorovu větu.

Vzdělávání dětí s mentálním postižením je podle zákona možné buď v běžné základní škole, nebo ve speciálním školství.

4.4 MENTÁLNÍ POSTIŽENÍ VE SKAUTINGU

Při hrách a činnostech je potřeba **dostatečně srozumitelně vysvětlit pravidla nebo postup, případně je doplnit názornou ukázkou** – ta pomůže k pochopení a představě.

Velmi vhodné jsou hry s jednoduchými pravidly (např. jednoduché honičky), rytmické a pohybové aktivity a nenáročná rukodělná činnosti, které slibují zaručeně dobrý výsledek (např. batika, pečení sušenek). Osvědčuje se také časté opakování, např. několika oblíbených her, které se pak i dítě s mentálním postižením snadněji naučí.

Při jakékoli hře je důležité u dítěte s mentálním postižením zajistit dostatečný dohled.

4.5 MOŽNOSTI SPOLUPRÁCE

Kdo již v oddíle dítě s mentálním postižením má nebo mít chce, může využít např. služeb občanského sdružení Máme otevřeno?, které v rámci programu Jiné odpovědně zajišťuje volnočasové aktivity pro děti s mentálním postižením a poruchami autistického spektra. Funguje to tak, že si dítě vybere kroužek, který by rádo navštěvovalo, a sdružení zajistí asistenta, který ho tam bude doprovázet. Nemálo dětí jejich

prostřednictvím navštěvuje i skautské oddíly. Můžete zde tedy získat asistenta pro vaše dítě s mentálním postižením nebo nabídnout místo ve vašem oddíle nějakému dítěti s mentálním postižením.

Pokud žádné dítě s mentálním postižením v oddíle nemáte, a přece byste chtěli jeho členům umožnit, aby se s lidmi s mentálním postižením setkali, nabízí se možnost navštívit v rámci nějaké oddílové akce třeba kavárnu Vesmírna (tréninkové pracoviště, kde obsluhují lidé s mentálním postižením), Normální festival (festival filmu, divadla, výtvarné tvorby, » www.normalfest.cz «) nebo si třeba alespoň společně pustit některý z filmů s tematikou mentálního postižení.

ODKAZY A LITERATURA

- ▶ » www.dobromysl.cz « – stránka o různých typech postižení, velmi zajímavá
- ▶ » www.inventura.org « – umělecká platforma pro lidi s mentálním postižením (různé umělecké produkce ke stažení)
- ▶ » www.mameotevreno.cz « – zprostředkují např. osobní asistenci na kroužky, stejně tak » www.rytmus.org «
- ▶ » www.spmPCR.cz «
- ▶ CHVÁTALOVÁ, H. *Jak se žije dětem s postižením*. Portál, 2001.
- ▶ FRANČEOVÁ, E. *Deník mého syna – nebyl jsem vyřazen ze života*. Ústav pro informace ve vzdělávání, 2002.
- ▶ LEČBYCH, M. *Mentální retardace v dospívání a mladé dospělosti*. Univerzita Palackého, 2008.
- ▶ ŠELIKOWITZ, M. *Downův syndrom*. Portál, 2005.
- ▶ ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*. Portál, 2006.

Poruchy autistického spektra

5.1 ÚVOD

Když David přišel do oddílu, nepůsobil na mě ani příliš plaše, ani přehnaně aktivně. Patřil vždy spíš k těm, kteří druhé nepřekřičí. Do her a aktivit s oddílem se zapojoval rád, nebyl provokatér, byl z těch lépe poslouchajících. „Nadstandardní péči“ potřeboval hlavně na táboře, a to ve dvou směrech. Prvně si vůbec nevěřil. Samostatné úkoly vzdával často dřív, než je začal dělat, a doprovodil to i nadávkami směrem k sobě. Někdy pomohla podpůrná slova, někdy ne.

Dával jsem mu například „podmínku“, že ho vyzkouším z nováčkovské, jen když řekne, že to umí, a ne, když ho přemluví. Jednou ke mně takhle přišel a říká: „Džony, já bych chtěl vyzkoušet z nováčkajdy zdravotvědu.“ Zeptal jsem se ho: „A jak to umíš?“ „Ne, hele, já si to ještě projdu, já to neumím, ne hele, to já přijdu jindy, mně to vůbec nejde...“, začal se David zdrábat. Aby se nechal vyzkoušet, stálo to strašně přemlouvání. Tak jsem mu jednou řekl: „Přijď za pět minut a řekni, hele, tak ty kytky umím a zkusím to.“ a on přesně za pět minut přišel a řekl to.

Druhým specifikem byla instrukce od rodičů, že David občas potřebuje být sám, projít se po lese a počítat stromy nebo jiné věci. Věděl, že když nám to řekne, může do určitého okruhu kolem tábora. Dohoda fungovala dobře a chod tábora to nijak nenarušovalo.

/Johny, středisko Stopaři, Praha 8/

5.2 CO JSOU PORUCHY AUTISTICKÉHO SPEKTRA

Poruchy autistického spektra jsou **vrozené celoživotní postižení některých mozkových funkcí**. Porucha vzniká na neurobiologickém podkladě. Důsledkem toho je, že dítě **nesprávně rozumí tomu, co vidí, slyší a prožívá**. Duševní vývoj dítěte je kvůli tomuto handicapu narušen hlavně v oblasti sociálních vztahů, komunikace a představitosti.

Klasifikace poruch autistického spektra

Dětský autismus

- ▶ 0,05 % dětské populace (4–5 chlapců : 1 dívka),
- ▶ častá kombinace s mentálním postižením různého stupně (75 %);

Aspergerův syndrom

- ▶ 0,4 % dětské populace, převážně chlapci,
- ▶ intelekt v normě (některé děti jsou i výrazně nadané – učí se samy číst, citují z encyklopedií, jsou experti na počítače),
- ▶ řeč je vždy rozvinuta, objevují se však různé zvláštnosti jako příliš formální mluva připomínající mluvu dospělých, různé šokující výrazy, používání zvláštních slov,
- ▶ na první pohled tedy není vidět žádný problém, ale kvůli potížím v sociální oblasti a představitosti (i empatii) jsou okolím často vnímány jako nevychované,
- ▶ do kolektivu vrstevníků se zapojují obtížně, kvůli potížím v sociální oblasti a v komunikaci,
- ▶ nápadná motorická neobratnost,
- ▶ díky neporušené řeči a snaze o sociální kontakty (třebaže nestandardním způsobem) bývá úspěšná a prospěšná integrace do běžného dětského kolektivu;

Atypický autismus

- ▶ je diagnostikován, pokud kritéria předchozích syndromů neodpovídají přesně.

Oblasti postižení, tzv. autistická triáda

Poruchy autistického spektra se projevují zvláštnostmi v těchto třech oblastech: komunikace, vztahy s lidmi a představitost.

Komunikace

- ▶ Postižení řeči různého stupně (od úplného vymizení nebo nevyvinutí řeči přes špatné přiřazování významu slovům po pouze nesprávnou intonaci).
- ▶ Obtížné chápání významu gest (např. poplácání po ramenu – je to pochvala?, rána?, nebo seděla na zádech moucha?). Pro sníženou schopnost napodobování se často nenaučí gesta používat.
- ▶ Vhodná je komunikace s vizuální podporou (lidé s autismem myslí v obrazech, ne ve slovech, obrázky či fotografie jsou pro ně přirozenější komunikační forma než slova).

Vztahy s lidmi

Projevy sociálního chování:

- ▶ zvláštní projevy – od úplné uzavřenosti a samotářství přes pasivní přijímání sociálního kontaktu až po neadekvátní způsoby vymáhání sociálního kontaktu,
- ▶ neumí rozlišit různé typy vztahů – s učitelem, s rodičem, s kamarádem,
- ▶ chybí oční kontakt (nebo je, ale není používán ke komunikaci),
- ▶ mnohdy odmítá tělesný kontakt a mazlení,
- ▶ snížená schopnost empatie (z toho plynou potíže v mezilidských vztazích – nedokáže se vcítit do potřeb druhého),
- ▶ často odmítá změnu v navyklé rutině, má rád svůj klid a pořádek,
- ▶ často neschopnost dodržovat sociální normy (působí nevychovaně),
- ▶ nedokáže analyzovat lidské chování (proč se někdo nějak chová), nerozumí příčině a následku,
- ▶ špatně rozlišuje emoce (své i ostatních).

Mnohdy se naučí různé sociální scénáře, sociální dovednosti (např. pozdravit při setkání, podat ruku), které pak praktikují, ale bez sociálního porozumění.

Představitost

Nedostatek představitosti a kreativity se projevuje stereotypním chováním (úporné zaujetí pro jeden typ činnosti – např. točení koleček, omezený okruh zájmů – např. vlaky, cibule, ...) a lpěním na neměnnosti života a prostředí. Neznají symbolickou hru „na něco“ (např. použít polínko jako panenku a hrát si tak s ní) a hry, kde je třeba schopnosti vžít se do role. Neradi se zapojují do her ostatních. Často nechápou soutěž a soutěžení nebo naopak úporně touží vyhrát.

Další charakteristiky dětí s poruchami autistického spektra

Vrozené zvláštnosti

- ▶ nedává přednost lidským vztahům (nerozlišuje mezi živým a neživým),
- ▶ nedokáže interpretovat výrazy obličejů (je jedno, jestli máma brečí, nebo se směje),
- ▶ neumí analyzovat lidské chování (kdy, jak a proč se někdo chová),
- ▶ nezobecňuje (pozornost zaměřuje na detail nebo neumí přenést dovednosti do jiného prostředí – např. doma udržuje čistotu, ve škole to neumí),
- ▶ chápání reality (např. na otázku „Můžeš mi říct, kolik je hodin?“ dítě s autismem odpoví: „Můžu.“),
- ▶ chápání souvislostí (např. vidí slzu na tváři – může být od smíchu, pláče, bolesti, cibule... pro dítě s autismem je to kapka vody na tváři a nenese žádný význam),
- ▶ chápání stavu myslí: myslí si, že všichni mají v hlavě všechno stejné – proto se neptají (neví, že maminka ví něco víc než on),
- ▶ chápání emocí (neschopnost empatie)

5.2.1 Příčiny poruch autistického spektra

Příčinu poruch autistického spektra se zatím nepodařilo odhalit. Předpokládá se, že na organickém poškození mozku, které tyto poruchy způsobuje, se mohou podílet následující faktory:

- ▶ genetické faktory,
- ▶ infekční onemocnění,
- ▶ chemické procesy v mozku (důsledek metabolické poruchy).

Aspergerův syndrom

Děti přicházející do oddílů s diagnózou poruch autistického spektra, mají ve většině případů diagnostikovaný Aspergerův syndrom (AS). AS bývá někdy nazýván sociální dyslexie. Intelkt dítěte je v normě nebo vyšší a je ve výrazném rozporu se sociálními dovednostmi.

Existují tzv. čtyři typy sociálního chování u dětí s Aspergerovým syndromem. První z nich je uzavřené, samotářské chování, dítě si hraje nejraději samo a příliš nestojí o sociální kontakt s vrstevníky. Druhým typem je pasivní chování, kdy se dítě drží od skupiny dál a samo se do aktivit nezapojí, ale naší iniciativou ho lze zapojit do hry. Třetím typem je zvláštní, neadekvátní chování, kterým na sebe dítě upoutává pozornost. Posledním typem je formální chování – dítě se chová spíše jako dospělý, má formální vystupování a mentoruje naučené pravdy.

Děti s Aspergerovým syndromem v naprosté většině případů **stojí o kamarády, chtějí být zapojeni do kolektivu. Nevědí však, jak přijatelně upoutat pozornost vrstevníků, o čem se s nimi bavit, mnohdy nerozumí jejich humoru** a nezajímají je témata hovoru. Problémem je také snížená schopnost empatie, kvůli které dítě vypadá nevychované a necitelně.

Komunikace se vyznačuje různými zvláštnostmi – časté je např. doslovné chápání výroků, neporozumění ironii a žertu, nevhodné slovní komentáře a vulgárnosti sloužící k upoutání pozornosti. Všechny děti s poruchou autistického spektra (PAS), tedy i děti s Aspergerovým syndromem, mají sníženou úroveň porozumění. Často klamou svými výbornými vyjadřovacími schopnostmi, ale poté neporozumí základním pokynům.

Děti s AS většinou nemají rády nenadálé změny, ve věcech chtějí mít svůj pořádek a nesnesou sebemenší nespravedlnost. Kvůli snaze mít svět přehlednější si vytváří různá, pro ostatní mnohdy nepochopitelná, pravidla.

Díky neporušené řeči a snaze o sociální kontakty (třebaže zvláštním způsobem) bývá prospěšná integrace do běžného dětského kolektivu.

5.3 PRÁCE S DĚTMI S PORUCHAMI AUTISTICKÉHO SPEKTRA

5.3.1 Zásady při práci s dětmi s poruchami autistického spektra

Komunikace

- Na výběr dávejte vždy ze dvou možností (buď-anebo, případně možnosti obrazově znázorníte).
- Používejte spíše „ano“ než „ne“ (např. „ano, půjdeme ven, ale až po svačině“).
- Nepoužívejte neurčitá slova (např. „za chvíli“, „časem“) – dítě si neumí představit, za jak dlouho je „za chvíli“, a je nervózní.

- Ponechte dítěti dostatek času, aby porozumělo obsahu sdělení. Vyjadřovací schopnosti jsou mnohdy v rozporu s porozuměním. Přesvědčte se, že dítě opravdu porozumělo tomu, co po něm žádáte.
- S fyzickým kontaktem nakládejte obezřetně (pohlazení může vyvolat agresi nebo i bolest).

Individualizace

- Adaptujte jakoukoliv činnost na úroveň konkrétního dítěte.
- Volte úkoly tak, aby je dítě zvládlo. Vždy usilujte o dokončení úkolů.
- Co nejméně dítě omezujte, ale zároveň mu zajistěte bezpečí.

Strukturalizace

- Jakoukoliv činnost strukturujte (udělejte plán z obrázků dílčích činností nebo časový plán).
- Váš slovní projev má být stručný a jednoznačný.

Vizualizace (znázorňování)

- Znázorňujte čas (plán z obrázků dílčích činností), pro děti s Aspergerovým syndromem jsou vhodné denní časové harmonogramy, kde si samy kontrolují, která činnost právě probíhá a co bude následovat.
- Znázorňujte slovní projev (doprovázet ho obrázky, nápisy, předměty).
- Demonstrujte úkol.
- Znázorněte i odměnu. Kvůli handicapu v sociální oblasti pro děti často není motivující sociální odměna (pochvala, vítězství...). Je důležité dítě za činnosti odměnit něčím, co ho bude motivovat (sladkost, oblíbená činnost).

5.3.2 Možnosti podpory dětí s poruchami autistického spektra⁸

Neexistuje specifická léčba autismu. Léky lze jen zmírnit některé dílčí poruchy chování (např. hyperaktivita, agresivita, sebepoškozování), resp. upravit emoční problémy.

Behaviorální psychoterapie a speciálně pedagogické působení

Cílem je podpora rozvoje dítěte, kompenzace chybějících kompetencí, odstranění nepřijatelných a vytvoření žádoucích projevů chování. Pomáhá dítěti strukturovat jeho prostředí a denní program, učí základním sociálním dovednostem.

5.4 PORUCHY AUTISTICKÉHO SPEKTRA VE SKAUTINGU

Skautský oddíl máme v našich hlavách jistě spojený s pojmy jako kamarádství, spolupráce, společenství apod. Jenže osoby s poruchami autistického spektra mají narušenou právě oblast komunikace a sociální interakce, které jsou pro výše uvedené charakteristiky klíčové. Lidé s autismem často sami od sebe žádné kolektivy ani možnosti sociálních vztahů nevyhledávají. Společnost ostatních lidí pro ně může být spíš rušivým elementem.

Naproti tomu lidé s Aspergerovým syndromem sociální vztahy vyhledávají a stojí o ně, ač je mnohdy navazují nezvyklým způsobem. V dospělosti si uvědomují svou

8) » www.brno.apla.cz/aplajm_psychop.htm «

odlišnost a neporozumění v sociální oblasti, ale chtějí žít stejně jako jejich vrstevníci bez postižení. Integrace dětí s Aspergerovým syndromem do skautského oddílu může být velmi úspěšná.

Máme-li v oddíle dítě s poruchou autistického spektra, dbejme na to, aby pro něj **prostředí oddílu bylo dostatečně srozumitelné a přehledné**. Může prospět, pokud mu vybereme jednoho člověka z oddílu, který bude plnit roli průvodce a postupně ho seznámí se vším potřebným.

Přehlednost prostředí zajistíme také tím, že dítě vždy **dopředu jasně informujeme**, co a kdy bude následovat – například mu na začátku napíšeme nebo poskládáme z obrázků plán schůzky, resp. dne na výpravě / táboře.

Také myslíme na to, že lidé s poruchou autistického spektra hůře zpracovávají změny – potřebují na to **dostatek času** a mnohdy i vysvětlování. Je jasné, že při skautských akcích se i přes veškerou snahu vedoucí občas nevyhne náhlým změnám plánu. Zde je potřeba dítěti změnu v klidu vysvětlit a určit nový plán, který bude nyní platit.

Pro děti s poruchami autistického spektra jsou vhodné především hry a aktivity, které jsou nezávislé na jazyku, mají jednoduchá pravidla a jsou spíše konkrétní než abstraktní.

Děti s Aspergerovým syndromem nemají nijak porušenou inteligenci, naopak nezdědky vynikají v určitých oblastech. Tak můžeme při práci v oddíle vycházet z individuality dítěte a jeho silných stránek, např. může vyniknout ve tvorbě družinových webových stránek.

Děti s Aspergerovým syndromem se mnohdy chovají nevhodně, a to buď proto, že neví, jak se mají chovat správně, nebo proto, aby upoutali naši pozornost. Vždy, když dítě napomínáme, musíme **říct nejen to, co dělá špatně, ale také, jak by se mělo chovat správně** (např. „papírek neodhazujeme na zem, ten patří do koše na papír.“). Pokud se tak chovají proto, aby upoutali pozornost, je důležité na projevy nereagovat. Naopak bychom je měli pochválit za to, když se chovají podle pravidel.

5.5 MOŽNOSTI SPOLUPRÁCE

Jak již bylo zmíněno v kapitole 3.5 Možnosti spolupráce, občanské sdružení Máme otevřeno? nabízí v rámci programu Jiné odpoledne zajištění asistenta pro volnočasové aktivity dětí i s poruchami autistického spektra. Tedy pokud máte takové dítě v oddíle a pokud k tomu, aby to dobře zvládalo, potřebuje asistenta, můžete se na ně zkusit obrátit. Stejně tak i v případě, že byste chtěli nabídnout místo ve vašem oddíle dítěti s Aspergerovým syndromem, které by do něj rádo chodilo.

Pokud hledáte informace nebo radu, v oblasti poruch autistického spektra se můžete obrátit na tyto organizace:

APLA (Asociace pomáhající lidem s autismem) pracuje v polovině všech krajů a zajišťuje diagnostiku poruch autistického spektra a různé akce, kurzy i letní tábory pro děti s poruchami autistického spektra. Jejich rodičům pak nabízí respitní službu (tzn. „hlídání“ dítěte, odlehčení vyčerpaným rodičům). Organizace nabízí také bezplatné poradenství.

Občanské sdružení Autistik (se sídlem v Praze) také pořádá různé aktivity a pobytové akce pro děti s poruchami autistického spektra a zájemcům nabízí přednášky na toto téma.

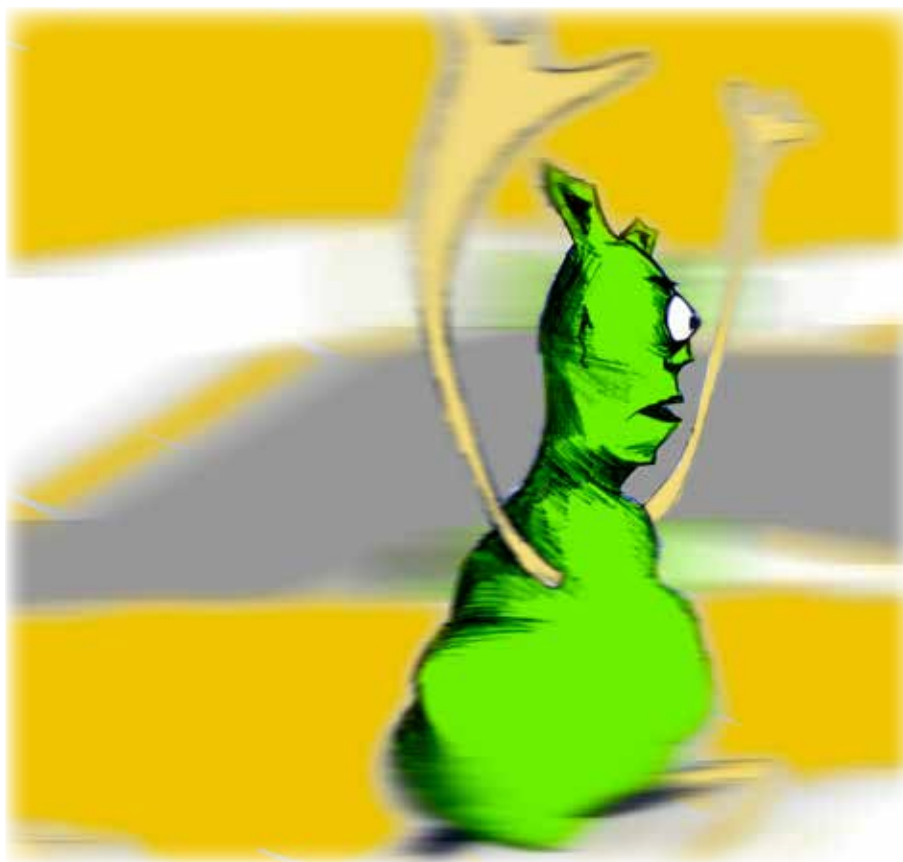
Problematikou PAS (poruchami autistického spektra) se zabývá i organizace **Centrum terapie autismu** (se sídlem v Praze). Sdružení organizuje nácviky sociálních dovedností a hry pro předškolní děti s poruchami autistického spektra. Pořádá také letní tábory a pobyty pro rodiny s dětmi, organizují přednášky pro lidi pracující s dětmi s poruchami autistického spektra.

ODKAZY A LITERATURA

- ▶ » www.ceskatelevize.cz/ivysilani/209572241500011-diagnoza/auti «
- ▶ » www.ceskatelevize.cz/ivysilani/210572241500002-diagnoza/asperger «

- ▶ ATTWOOD, T. *Aspergerův syndrom*. Portál, 2005.
- ▶ JAMES, I. *Aspergerův syndrom: mimořádní lidé – mimořádné výkony*. Triton, 2008.
- ▶ PREISSMANN, C. *Život s Aspergerovým syndromem*. Portál, 2010.
- ▶ RICHMAN, S. *Výchova dětí s autismem*. Portál, 2006.
- ▶ SCHOPLER, E. *Příběhy dětí s autismem a příbuznými poruchami vývoje*. Portál, 1999.
- ▶ VOSMIK, M., BĚLOHLÁVKOVÁ, L. *Žáci s poruchou autistického spektra v běžné škole*. Portál, 2010.

ADHD – porucha pozornosti s hyperaktivitou

6.1 ÚVOD

Davidovi je jedenáct let. Vůči ostatním klukům ze smečky je občas dost agresivní. Projevuje se to především při hrách, občas někoho uhodí bezdůvodně i mimo ně. Pro Davida je také těžké udržet pozornost a soustředit se třeba na vysvětlování pravidel hry, které je delší než tři minuty. To už začne poštuchovat někoho vedle sebe a rušit i pozornost ostatních. Když ho hra nebaví nebo mu nejde, tak ji často sabotuje a strhává k tomu i ostatní. V kolektivu proto není moc oblíben. My jako vedoucí se mu často nemůžeme dostatečně věnovat, protože jsme na schůzkách jen dva a bývá na nich okolo 15 dětí. David se ale účastní téměř všech akcí oddílu a je manuálně zručný. Zanedlouho bude přecházet ke skautům, kde je starší kolektiv a kde by se, podle mě, mohl trochu zklidnit.

/Michal, středisko Vrdy-Bučice/

6.2 CO JE ADHD – PORUCHA POZORNOSTI S HYPERAKTIVITOU

ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder) je název používaný klasifikačním systémem Americké psychiatrické asociace, DSM–IV. V češtině se jako volný překlad používá pojem „**porucha pozornosti s hyperaktivitou**“. Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN–10), kterou se řídí lékaři v Evropě, užívá označení hyperkinetická porucha. Dříve se používalo také označení LMD (lehká mozková dysfunkce).

Kritéria pro výše zmíněné diagnózy jsou lehce odlišná, proto není skupina osob s ADHD (3–18 % populace) totožná se skupinou osob s hyperkinetickou poruchou (1–3 % populace). Přestože se nacházíme v Evropě, v praxi se setkáváme spíše s označením ADHD. Rádi jej užívají dětské psychologové, protože díky měkčím kritériím mohou diagnostikovat více dětí a nabídnout jim včas vhodnou podporu. Oba názvy se však vztahují ke stejné problematice, a tou je postižení ve třech oblastech: porucha pozornosti, hyperaktivita a impulzivita.

Porucha pozornosti s hyperaktivitou se 3–9× častěji vyskytuje u chlapců ve srovnání s dívkami. Do dospělosti přetrvává v 30–50 % případů.

Porucha pozornosti

- ▶ Dítě se nedokáže soustředit, snadno se nechá vyrušit jakýmkoliv podnětem,
- ▶ ať se mu říká cokoli, vypadá to, že neposlouchá,
- ▶ nedokončuje započatou práci, vyhýbá se úkolům vyžadujícím mentální úsilí a soustředění,
- ▶ je nepořádné, dezorganizované, roztržité, zapomnětlivé, ztrácí věci.

Hyperaktivita

- ▶ Dítě je neposedné, stále pohybuje rukama, nohama, vrtí se, nevydrží sedět na místě, pobíhá kolem,
- ▶ vyrušuje, je hlučné při všem, co dělá, obtížně zachovává klid a ticho, je upovídané, musí stále mluvit.

Impulzivita

- ▶ Dítě nedokáže čekat, skáče druhým do řeči, odpovídá dříve, než vyslechne otázku,
- ▶ často se mu mění nálada, co ho napadne, hned udělá, bezmyšlenkovitě mění témata hovoru.

6.2.1 Příčiny ADHD

U poruchy pozornosti s hyperaktivitou dochází k chybnému fungování některých neuronálních okruhů v mozku. Klíčovou roli hraje nerovnováha neuropřenašečů dopaminu (odpovědný za kontrolu pohybové aktivity, ovlivňuje pozornost) a noradrenalinu (udržuje pozornost a paměť).

Na vzniku této poruchy se podílí:

- ▶ genetické faktory – způsobují různě velkou náchylnost ke vzniku ADHD,

- ▶ negenetické rizikové faktory – poškození mozku dítěte před porodem, během něj nebo krátce po něm (konzumace alkoholu a kouření matky v těhotenství, nízká porodní váha, předčasná a komplikovaná porody s nedostatkem kyslíku).

Zvažován byl vliv toxinů prostředí (spad těžkých kovů, radioaktivita, umělá aromata a barviva v potravě), ale pro nedostatek důkazů se od tohoto názoru upouští.

6.3 PRÁCE S DĚTMI S ADHD

6.3.1 Zásady při práci s dětmi s ADHD

- **Klid a trpělivost!** I na rušivé projevy dítěte reagujte klidně. Trpělivě opakujte pokyny a poskytněte dostatek času na jejich splnění. Vaše klidné vedení, trpělivost a laskavost jsou pro něj zároveň i příkladem chování. Dítě by mělo cítit, že ho máte rádi, i když zlobí.
- **Vytvořte řád a hranice!** A srozumitelně mu je vysvětlíte, aby vědělo, co se od něj očekává a kdy překračuje pravidla (můžete pravidla společně sepsat a domluvit se na důsledcích za jejich porušování). Těmto dětem chybí „vnitřní řád“, pravidelný režim jim přinese jistotu, usnadní orientaci (vytvořte mu časový rozvrh, denní plán, vhodné jsou i rituály).
- **Důslednost!** Dbejte na dodržování stanovených pravidel (taktní a nenápadná, ale důsledná kontrola). Pomáhá to k zautomatizování, zvnitřnění pravidel a žádoucího chování.
- **Budte ve výchově jednotní!** Spolupracujte v týmu vedoucích (aby jeden nepovolil, co druhý zakázal) a spolupracujte s rodiči, příp. s dalšími osobami a institucemi (sdílení osvědčených přístupů k dítěti, výměna informací, pochvala dítěte před rodiči, ...).
- **Posilujte žádoucí chování dítěte!** Odměňujte nebo chvalte, když se dítě chová nebo snaží chovat dobře. Nechte dítě zažívat úspěch (stejně jako ho zažívají jeho vrstevníci)! Nalézejte situace a úkoly, ve kterých dítě uspěje a může být pochváleno (motivace k dalšímu snažení). Nežádoucí chování ignorujte (pokud nehrozí katastrofa).
- **Dbejte na odregování a odpočinek!** Ve vhodných chvílích nechte dítě uvolnit napětí a přebytečnou aktivitu – nepotlačujte ji! Umožněte mu dostatek pohybu a potřebné přestávky, do programu zařaďte krátké pohybové hry. Střídejte různé druhy činností. Před usnutím dítěte vedte ke zklidnění a zajištěte mu dostatečný spánek.
- **Nabízejte přiměřené podněty!** Dítě si neumí vybrat, co je pro něj ze všech podnětů důležité a na co se má soustředit. Tak vnímá vše a to ho unavuje. Pomůžte mu tím, když rušivé podněty odstraní (např. pravidla hry vysvětlíte v tichém prostředí, použijete jasné a jednoznačné pokyny, hlavní body mu napíšete...). Na přesycení podněty dítě reaguje negativně, vypne mozek.

6.3.2 Možnosti podpory a léčby dětí s ADHD

Ke zlepšení projevů chování dětí s ADHD často postačí zásady pro výchovu a vzdělávání z předchozí podkapitoly. Někdy však jsou projevy ADHD tak závažné, že je nutno zvolit farmakologickou léčbu. Ovšem ta sama o sobě nikdy nestačí, musí být kombinována spolu s pedagogicko-psychologickými opatřeními.

Zhruba třetina až polovina osob s ADHD se během puberty porucha sama upraví a obtíže vymizí. Ostatním přetrvávají příznaky do dospělosti, i když v trochu poměněné podobě (např. ubývá hyperaktivita, ale přetrvává impulzivita, výbušnost).

Farmakologická léčba

- ▶ Léčivé látky upravují množství neuropřenašečů, čímž povzbuzují mozek, aby dokázal lépe se soustředit a také ovládat impulzivní jednání a hyperaktivitu (např. léky Ritalin, Strattera).
- ▶ Je nutné správně vyladit dávkování (každé dítě reaguje jinak) a užívat léky pravidelně.

Alternativní léčba

- ▶ Nejruznější potravinové doplňky, vitamínové směsi, přírodní léky, dietní omezení (vyloučení umělých barviv, aromat a některých potravin).
- ▶ Nejsou oficiálně schváleny, ověřeny!

EEG biofeedback

- ▶ Je založen na principu zpětné vazby – pomocí EEG (elektroencefalografu) je dítěti snímána mozková aktivita, která je převáděna na obrazovce do podoby jednoduché videohry. Průběh videohry je možno ovládat změnami psychického stavu, spojenými s výskytem „žádoucí“, nebo „nežádoucí“ mozkové aktivity. Výskyt žádoucí mozkové aktivity je odměňován úspěchem ve hře. Opakovaným tréninkem se mozek teoreticky učí fungovat v požadovaném frekvenčním pásmu – vede ke zlepšení psychického výkonu v určitých oblastech, umožňuje nácvik relaxace.
- ▶ Je zařazen mezi dostatečně ověřené a účinné způsoby léčby. Používá se jako doplňková technika základní léčby.

6.4 ADHD VE SKAUTINGU

Porucha pozornosti s hyperaktivitou není nic neobvyklého, vyskytuje se u 3–15 % dětí, převážně u chlapců. Proto se s ní vedoucí skautského oddílu (obzvláště smečky vlčat) může snadno setkat.

Hyperaktivita, nepozornost a impulzivita, které se u těchto dětí projevují, mohou snadno vést k nejruznějším nehodám a úrazům. Proto je potřebné zajistit na akci s takovým dítětem **dostatečný počet vedoucích**. Vhodné je, aby jeden z vedoucích (v průběhu akce se mohou střídali) na dítě stále **nenápadně dohlížel a dbal na důsledné dodržování stanovených pravidel**, neboť důslednost je ve výchově dítěte s ADHD klíčová.

Mezi hry, které jsou zvláště vhodné pro děti s ADHD, patří **hry relaxační**. Vedou k uvolnění energie a tělesného napětí, pomůžou nabrat nové síly a klid. Mohou být například zařazeny mezi dvě jiné činnosti, které vyžadují pozornost a soustředění. Některé takové hry jsou uvedeny v publikaci *Relaxační hry s dětmi* (Nadeau Micheline, Portál, 2003). Popis jedné z nich, *Letadla*, uvádíme pro představu v kapitole 16.5 Hry vhodné pro děti s ADHD – poruchou pozornosti s hyperaktivitou.

Jiné hry jsou zase zaměřeny na **trénink pozornosti**. Zvláště prospěšné je, pokud si dítě trénuje soustředěnost v přímé souvislosti se svým vlastním tělem. Takové techniky jsou

uvedeny v knize *Psychomotorické hry pro děti s poruchami pozornosti a pro hyperaktivní děti* (Blahutková, Klenková, Zichová, 2005), popis jedné z nich je uveden ve zmíněné kapitole s hrami.

6.5 MOŽNOSTI SPOLUPRÁCE

Když v oddíle máme dítě s ADHD, je velmi důležitá spolupráce s jeho rodiči. Můžeme **používat metody, které se rodičům při výchově jejich dítěte osvědčují** (některé děti s ADHD jsou například za žádoucí chování odměňovány systémem žetonů, v čemž s ním můžeme pokračovat i na skautských akcích). Důkladná **oboustranná komunikace s rodiči**, pokud možno i za přítomnosti dítěte, podporuje větší důslednost (dítě pak ví, co je domluveno, co se od něj očekává).

Pokud komunikace s rodiči není přes veškerou snahu vedoucího možná nebo úspěšná, můžeme zvolit komunikaci se školou (třídní učitel, školní psycholog nebo speciální pedagog).

Své služby nabízejí dětem s ADHD a jejich rodičům např. občanská sdružení *Hyperaktivita a Ještěrka*. *Hyperaktivita* pořádá letní tábory pro děti a víkendové pobyty pro rodiny, které mají dítě s ADHD. Mimo to se věnuje poradenství, vzdělávání a informační osvětě. *Ještěrka* kromě rekreačních pobytů pro děti nabízí i pravidelnou volnočasovou činnost (zájmové kroužky a kluby). Obě sdružení mají sídlo v Praze, ale pobytové akce jsou určeny pro děti z celé republiky.

Také pedagogicko-psychologické poradny většinou nabízejí podporu dětem s ADHD, například v podobě kroužků a skupin pro děti.

V mnoha větších městech mají svá sídla *Dyscentra*, která se sice primárně zaměřují na specifické poruchy učení, avšak nabízejí služby i pro děti s ADHD.

ODKAZY A LITERATURA

- ▶ » www.ceskatelevize.cz/porady/1095946610-diagnoza/nervovy-system/172-lehka-mozkova-dysfunkce/ «
- ▶ DRTÍLKOVÁ, I. *Hyperaktivní dítě*. Galén, 2007.
- ▶ GOETZ, M., UHLÍKOVÁ, P. *ADHD porucha pozornosti s hyperaktivitou*. Galén, 2009.
- ▶ JUCOVIČOVÁ, D., ŽÁČKOVÁ, H. *Metody práce s dětmi s LMD především pro učitele a vychovatele*. D+H, 1998.
- ▶ NADEAU, M. *Relaxační hry s dětmi*. Portál, 2003.
- ▶ BLAHUTKOVÁ, M., KLENKOVÁ, J., ZICHOVÁ, D. *Psychomotorické hry pro děti s poruchami pozornosti a pro hyperaktivní děti*. Masarykova univerzita, 2005.

Specifické poruchy učení

7.1 ÚVOD

Jako malá jsem měla problémy s učením. Bylo to hlavně ve škole, kde jsem měla problémy s psaním y, i a s, z, čtením (je to hrozně těžké popsat, prostě jsem viděla slovo, ale nemohla jsem to přečíst) a pochopením nové látky. Ve skautu, kam jsem začala chodit, jsme hrály spíš pohybové hry. Když šlo o to, něco se naučit, tak jsme často pracovaly ve skupince, kde bylo spoustu jiných chytrých holek. Moje poruchy se časem zlepšovaly. Občas mě mrzelo, že nejsem tak chytrá jako ostatní, ale teď jsem ráda, že jsem si tím prošla, protože jsem se naučila ve škole držet a silou vůle jsem to všechno nakonec vždycky zvládla. Teď pomáhám vést oddíl skautek, které jsou občas chytřejší a vzdělanější než já, ale já už si s tím hlavu nelámu. A myslím, že ony také ne.

/Terka, středisko Stopaři, Praha 8/

7.2 CO JSOU SPECIFICKÉ PORUCHY UČENÍ

Specifické poruchy učení pozorujeme u dětí, které jsou nápadně neúspěšné v některé školní dovednosti, ačkoliv mají průměrnou inteligenci. Postihují přibližně 5–7 % populace.

- ▶ **dyslexie** – specifická porucha čtení (zaměňuje písmena, čte pomalu, bez porozumění čtenému textu),
- ▶ **dysgrafie** – specifická porucha psaní (potíží se zapamatováním tvaru písmen, písmo nečitelné, neuspořádané),
- ▶ **dysortografie** – specifická porucha pravopisu (malý jazykový cit, nerozlišuje tvrdé a měkké souhlásky, sykavky, vynechává interpunkci),
- ▶ **dyskalkulie** – specifická porucha počítání a práce s matematickými symboly (potíže v číselných a prostorových představách),
- ▶ **dyspraxie** – specifická porucha obratnosti,
- ▶ **dysmuzie** – specifická porucha schopnosti vnímat a reprodukovat hudbu (neschopnost rozlišovat tóny, zapamatovat si, vybavit si či reprodukovat melodii a rytmus),
- ▶ **dyspinxie** – specifická porucha schopnosti kreslit, nižší úroveň kresby.

Jednotlivé typy poruch učení se mohou vyskytovat společně (např. častá kombinace dyslexie, dysgrafie a dysortografie). Nezřídka se také pojí s ADHD – poruchou pozornosti s hyperaktivitou.

7.2.1 Příčiny specifických poruch učení⁹⁾

Příčinou jsou poruchy ve stavbě a funkci určitých oblastí mozku. Na jejich vzniku se podílí následující faktory:

Genetické faktory

- ▶ dědičnost specifických poruch učení.

Negenetické faktory

- ▶ poškození mozku dítěte před porodem, během něj nebo krátce po něm (konzumace alkoholu a kouření matky v těhotenství, nízká porodní váha, předčasné a komplikované porody s nedostatkem kyslíku).

9) » www.volny.cz/dyskalkulie/specpor.htm «

7.3 PRÁCE S DĚTMI SE SPECIFICKÝMI PORUCHAMI UČENÍ

7.3.1 Zásady při práci s dětmi se specifickými poruchami učení¹⁰

V důsledku specifické poruchy učení je dítě i přes svou celkovou úroveň rozumových schopností v některé oblasti výrazně slabší. Aby se kvůli tomu dítě nepodceňovalo, nebo aby mu naopak nebyly dělány zbytečné úlevy, doporučujeme následující zásady:

- Všimněte si toho, co dítě umí, vyhledejte kladné rysy a pozitivně je hodnotte.
- Dostatečně a pozitivně dítě motivujte.
- Pochvalte ho vždy, když je to možné, zprostředkujte mu pocit úspěchu a podporujte jeho sebevědomí.
- Rozlišujte, v čem má dítě potíže a co může úspěšně splnit (žádné zbytečné úlevy).
- Úkoly zadávejte jasně a přesvědčte se, že dítě zadání rozumí.
- Ponechte dítěti dostatek času, netrvejte na časových limitech, které splňují ostatní děti.
- Umožněte dítěti používat vhodné pomůcky (spolupráce s rodiči: v oddíle může používat stejné pomůcky jako ve škole).

7.3.2 Možnosti kompenzace a nápravy specifických poruch učení

Specifické poruchy učení se projeví většinou až ve škole. Ve škole také zůstává hlavní těžiště problému i nápravy.

Ke kompenzaci specifických poruch učení se používají speciální pomůcky jako např. okénko na čtení (neprůhledná kartička s vyříznutým okénkem, která se přikládá na čtený text – tak je vždy vidět právě jen jedna slabika a ostatní písmenka čtenáře nerozptylují), bzučák (pomáhá v rozlišování dlouhých a krátkých slabik ve slově) nebo molitanová a dřevěná kostka (dítě je mačká a pomocí pocitu ze stisku rozlišuje měkké a tvrdé souhlásky ve slově).

7.4 SPECIFICKÉ PORUCHY UČENÍ VE SKAUTINGU

Děti se specifickými poruchami učení není zrovna malý počet (udává se 4–20%, podle přísnosti diagnostických kritérií), je tedy velmi pravděpodobné, že navštěvují i váš oddíl.

Na mnohé skautské činnosti nemá porucha žádný negativní vliv, ale i tak je v programu občas zařazena aktivita, která vyžaduje některé školní dovednosti (čtení, psaní, počítání). Proto by vedoucí měl o specifických poruchách učení dítěte vědět a **přizpůsobit tomu podmínky**. Také pokud je dítě navyklé používat nějaké pomůcky nebo způsoby práce, měl by vedoucí spolupracovat s rodiči na tom, aby je dítě stejně používalo i v prostředí oddílu.

V situaci, ve které je dítě specifickou poruchou učení znevýhodněno, můžeme uplatnit následující strategie (dají se střídat, kombinovat):

- ▶ v problematickém místě dítě podpořit (např. dysgrafikovi nechat víc času na psaní, použít trojhrannou tužku, která se mu lépe drží, apod.),

10) » www.jablko.cz/SPU/SPU/SPU_1.htm «

- ▶ problematické místo obejít (např. dysgrafieka nechat úkol splnit ústně – děti při kimovce píší, které předměty si zapamatovaly, dysgrafik je může vedoucímu za dveřmi vyjmenovat ústně).

7.5 MOŽNOSTI SPOLUPRÁCE

I v této oblasti je důležitá **spolupráce s rodiči dítěte** – zvláště v jednotnosti používání pomůcek a způsobů práce, na které je dítě zvyklé.

Své případné otázky či nejasnosti může vedoucí konzultovat jistě i ve škole dítěte (s třídním učitelem či se školním speciálním pedagogem), případně v pedagogicko-psychologické poradně, které bývají v každém větším městě.

Ve větších městech zpravidla fungují Dyscentra, která nabízejí diagnostiku a terapii specifických poruch učení, podporu a konzultace rodičům i dalším zájemcům a prodej pomůcek. Některá se pak věnují i volnočasovým aktivitám a doučování pro děti se specifickými poruchami učení.

ODKAZY A LITERATURA

- ▶ JUCOVIČOVÁ, D., ŽÁČKOVÁ, H. *Dysgrafie*. D+H, 2005.
- ▶ JUCOVIČOVÁ, D., ŽÁČKOVÁ, H. *Dyslexie*. D+H, 2004.
- ▶ SELIKOWITZ, M. *Dyslexie a jiné poruchy učení*. Grada, 2000.
- ▶ ZELINKOVÁ, O. *Poruchy učení*. Portál, 2009.

Narušená komunikační schopnost

8.1 ÚVOD

Do skauta jsem začal chodit, když mi bylo sedm let, a to i přesto, že jsem od mala silně zadržával. Některá slova jsem dokázal říct po velkém úsilí až za několik vteřin. Koptání bylo pro mě ve skautu poměrně překážkou, nicméně ani na chvíli nelituji, že jsem to i v těch těžších chvílích nevzdal a pokračoval dále. Skaut byl ale pro mě často celkem emotivní vypětí. Ve vlčatech mi zadržávání vadilo hlavně při hrách, kdy bylo potřeba rychle komunikovat, a já nemohl. Mezi skauty mi to s nástupem puberty vadilo mnohem více. Bylo těžké vytvořit si nějakou pozici v kolektivu nebo prosadit svůj názor mezi ostatními, například dělat rádce v družince. Dost mě to trápilo, na druhou stranu jsem měl ve skautu hodně kamarádů a musím také říct, že vedoucí a ostatní děti se ke mně vždycky chovali naprosto korektně, s tím jsem neměl jediný problém. Jsem rád, že jsem byl v tom věku přinucen ke komunikaci se svými vrstevníky, tyto zkušenosti se mi hodily později, kdy se mi podařilo plynulost řeči výrazně zlepšit. I díky skautu pro mě už dnes koptání není takový problém jako dříve.

/Honza/

8.2 CO JE NARUŠENÁ KOMUNIKAČNÍ SCHOPNOST

Termín narušená komunikační schopnost označuje poruchy řeči a komunikace, tzn. různé vady, při kterých je narušena jedna nebo více řečových složek. Nejčastěji se jedná o **narušení zvukové stránky řeči, dále pak narušení obsahu řeči** (např. nedostatečná slovní zásoba, potíže s gramatikou), nebo také potíže v komunikaci v různých situacích. Do oblasti narušené komunikační schopnosti patří poruchy verbální i neverbální komunikace.

Mezi základní projevy narušené komunikační schopnosti patří

- ▶ poruchy vývoje řeči (opožděný vývoj řeči, vývojová dysfázie),
- ▶ poruchy článkování řeči (dyslalie),
- ▶ poruchy řeči organického původu (např. afázie po cévní mozkové příhodě),
- ▶ poruchy řeči psychického původu (např. mutismus),
- ▶ narušení zvuku řeči (např. huhňavost),
- ▶ narušení plynulosti řeči (koktavost, breptavost),
- ▶ poruchy čtené a psané řeči (dyslexie, dysgrafie, dysortografie; viz také kapitola 7. Specifické poruchy učení),
- ▶ symptomatické poruchy řeči (narušenou komunikační schopnost provází jiné dominující postižení nebo onemocnění, např. mentální, sluchové, zrakové postižení či pervazivní vývojové poruchy; viz jednotlivé kapitoly této příručky),
- ▶ poruchy hlasu,
- ▶ poruchy polykání a příjmu potravy.

Vzhledem k velké různorodosti uvedených diagnóz se s narušenou komunikační schopností setkáváme u lidí všeho věku. Mezi nejčastější diagnózy narušené komunikační schopnosti ve školním věku dítěte patří:

Dyslalie (patlavost) – je nejčastější poruchou komunikačních schopností, objevuje se přibližně u poloviny dětí přijatých do logopedické péče, častější je výskyt u chlapců. Jedná se o poruchu artikulace, neschopnost používat jednotlivé hlásky nebo skupiny hlásek (nejčastěji o hlásky: L, R, Ř, C, S, Z, Č, Š, Ž). Pokud terapie dobře funguje, dítě se hlásky většinou nejspozději během prvních tříd základní školy doučí.

Vývojová dysfázie – jedná se o specificky narušený vývoj řeči; narušeno může být porozumění řeči i samostatné vyjadřování, gramatická struktura i slovní zásoba, může být zeslabené sluchové a zrakové vnímání, krátkodobá paměť. U dětí s vývojovou dysfázií bývají výrazné rozdíly mezi verbálními a neverbálními schopnostmi. Ke splnění úkolu často potřebují více podpory a motivace. Ve školním věku se u dětí s vývojovou dysfázií mohou rozvinout specifické poruchy učení (především dyslexie a dysortografie).

Koktavost – je možné považovat za jednu z nejtěžších a nejnápadnějších forem narušené komunikační schopnosti. Porušena je plynulost řeči na základě komplexního narušení koordinace orgánů, které se podílejí na mluvení. U koktavého se často objevuje nechuť komunikovat, vyhýbání se řečovými situacím, může dojít až ke strachu z mluvení (logofobii).

Elektivní mutismus – představuje ztrátu řeči, oněmění, útlum artikulované řeči, který je vázaný na určitou situaci, určité prostředí nebo určitou osobu. Tato porucha vzniká

na základě neurotických nebo psychotických onemocnění, nejčastěji je spojena s určitým obtížným obdobím života dítěte – vstup do školy, změna kolektivu.

8.2.1 Příčiny narušené komunikační schopnosti

Narušená komunikační schopnost vzniká na podkladě orgánové poruchy (např. poškození receptorů, centrální nervové soustavy), nebo má funkční příčinu vzniku (např. nesprávný způsob tvoření řeči).¹¹

Rozlišujeme také biologické faktory vzniku (v období před porodem, během něj a krátce po něm) a faktory sociální (např. nedostatečně podnětné rodinné prostředí). U některých poruch komunikační schopnosti dokážeme příčinu určit přímo, u jiných jsou faktory vzniku nejasné.

8.3 PRÁCE S DĚTMI S NARUŠENOU KOMUNIKAČNÍ SCHOPNOSTÍ

8.3.1 Zásady při práci s dětmi s narušenou komunikační schopností

8.3.2 Možnosti podpory a terapie dětí s narušenou komunikační schopností

- Pro člověka s narušenou komunikační schopností platí pravidlo co nejvíce komunikovat! U většiny typů poruch řeči či komunikace je důležité stále překonávat bariéru, která vzniká mezi člověkem s narušenou komunikační schopností a jeho komunikačním partnerem.
- Respektujte individuální tempo člověka s komunikačními obtížemi. Nespěchejte, každý potřebujeme svůj čas, abychom mohli vyjádřit, co potřebujeme.
- Podporujte přirozený vývoj jazykových a řečových dovedností dítěte. Často si s dítětem povídejte, dávejte mu nové podněty, učte jej zacházet s novými informacemi. Čím více toho dítě o určitém tématu ví, tím si je většinou v řeči jistější.
- Setkáte-li se s dítětem s koktavostí, mluvejte s ním stejně jako s ostatními. Pro člověka s koktavostí je nejdůležitější, aby neztrácel odvahu mluvit a dokázal se prosazovat i v situacích, ze kterých má strach. Povzbuzujte jej a dejte mu prostor a čas, aby se mohl vyjádřit.
- Vyjadřujte se jasně a zřetelně, děti s obtížemi při porozumění potřebují jednoduché a přesné instrukce.

Diagnostikou a terapií narušených komunikačních schopností se nejčastěji zabývá klinický logoped. Vzhledem k různorodosti jednotlivých diagnóz je však velmi potřebná další dobře fungující mezioborová spolupráce (s lékaři, psychology, fyzioterapeuty, učiteli).

U většiny osob s narušenou komunikační schopností funguje dobře vedená logopedická terapie. Protože se jedná o velké množství různých cvičení, vždy je potřebná velká podpora a motivace ze strany rodiny a dalších blízkých. U některých typů narušených komunikačních schopností není možné obtíže plně odstranit, v tom případě je cílem terapie vybudování co nejlépe fungujících komunikačních možností.

11) KLENKOVÁ, J. *Kapitoly z logopedie I.*, Paido, 2000

Lidé se závažnými poruchami komunikace, kteří se nemohou přechodně nebo trvale dorozumívat běžnými prostředky, mohou komunikovat pomocí prvků tzv. alternativní a augmentativní komunikace. Alternativní komunikační systémy se používají jako náhrada mluvené řeči. Patří mezi ně např. manuální znaky (např. český znakový jazyk, znakovaná čeština, prstová abeceda, Lormova abeceda), dále jde o systémy vyžadující další různé pomůcky (např. fotografie, Bliss symboly, symboly Makaton, piktogramy a také technické pomůcky, jako jsou komunikační tabulky nebo pomůcky s hlasovým výstupem).

8.4 NARUŠENÁ KOMUNIKAČNÍ SCHOPNOST VE SKAUTINGU

Narušená komunikační schopnost se vyskytuje u lidí všech věkových i sociálních skupin. Jedná se o velmi rozšířenou poruchu, která často obtěžuje více člověka, který má obtíže, než jeho okolí. Vzhledem ke statistikám můžeme konstatovat, že počet dětí s narušenými komunikačními schopnostmi v předškolním a mladším školním věku narůstá, a proto jsou tyto děti také součástí mnoha skautských oddílů.

Děti s narušenou komunikační schopností se mohou podílet na převážně většině skautských aktivit. Vzhledem k různorodosti jednotlivých diagnóz se potíže v zapojování dítěte do programu mohou projevit velmi rozdílně. Pozornost však musíme věnovat především aktivitám, které jsou založeny na výměně informací a přesnosti v komunikaci. Při těchto programech může být pro dítě obtížné se plnohodnotně zapojovat, proto je vždy nutné upravit aktivitu tak, aby byla vyhovující.

Pokud se ve svém oddíle setkáte s dítětem s koktavostí, je **důležité podporovat ho při překonávání obtíží v řečovém projevu**. Pokud má dítě zájem účastnit se například veřejných diskusí či her zaměřených na komunikaci, umožněte mu to a pomozte mu vytvořit bezpečný prostor pro jeho vyjádření. Pokud je dítě ostýchavé a z mluvení před ostatními má obavy, nenuťte ho, podporujte ho, povzbuzujte ho a dejte mu další příležitost zapojit se.

Může se vám také stát, že do vašeho oddílu přijde dítě s poruchou polykání. Většinou se jedná o skutečně závažné potíže v oblasti příjmu potravy. V tomto případě se neobejdete bez spolupráce s rodiči, případně i s dalšími odborníky. Péči o takové dítě je však možné zapojit do běžného oddílového rytmu, ve vážnějších případech je nutná pomoc asistenta nebo rodičů.

8.5 MOŽNOSTI SPOLUPRÁCE

Většina dětí s narušenými komunikačními schopnostmi je v péči klinického logopeda. Rodiče dítěte by měli být plně informováni o tom, jak s dítětem pracovat. Důležitá je proto vaše komunikace s rodiči a v případě potřeby i s logopedem dítěte. Pokud byste se potřebovali poradit, můžete kontaktovat některého z klinických logopedů (informace naleznete na stránce Asociace klinických logopedů, viz odkaz níže).

ODKAZY A LITERATURA

- ▶ » www.klinickalogopedie.cz « – Asociace klinických logopedů
- ▶ » www.balbutik.cz « – občanské sdružení Balbutik zabývající se problematikou koktavosti

- ▶ » www.klubafasie.com «; » www.afazie.cz «; » sdruzenicmp.cz « – organizace podporující osoby s afázií, tedy osoby převážně po cévních mozkových příhodách
- ▶ KLENKOVÁ, J. *Logopedie*. Grada, 2006.
- ▶ KUTÁLKOVÁ, D. *Logopedická prevence*. Portál, 2005.
- ▶ PEUTELSCHMIEDOVÁ, A. *Logopedické poradenství*. Grada, 2009.
- ▶ LYNCH, Ch.; KIDD, J. *Cvičení pro rozvoj řeči*. Portál, 2002.
- ▶ ŠKODOVÁ, E.; JEHLIČKA I. *Klinická logopedie*. Portál, 2007.

Sluchové postižení

9.1 ÚVOD

Lucka přišla do našeho oddílu v sedmi letech. Už před ní k nám do střediska chodily její dvě sestry a také bratr. Nebylo to s ní úplně jednoduché. Pochází ze sociálně slabší rodiny s šesti dětmi, trpí dyslexií, dysgrafií a špatným sluchem. Nosí proto naslouchadlo. Zhruba v osmi letech začala vzdorovat dospělým včetně nás vedoucích. Občas něco vědomě „neslyšela“, obzvlášť to, co se jí nehodilo. Když Lucka neslyšela, co potřebovala, sabotovala hry, aby se ne bavili ani ostatní. Když se delší dobu situace nelepšila, daly jsme jí vybrat, aby se buď snažila spolupracovat, nebo aby si rozmyslela svou další účast na schůzkách. Vysmála se nám do očí, odešla a už nepřišla. Chodila k nám celkem čtyři roky. Lhala bych, kdybych řekla, že jsme si neoddechly, ale zároveň mám pocit, že jsme jako vedoucí selhaly. Lucka to měla opravdu těžké. Kromě svých fyzických omezení se narodila jako prostřední dítě v opravdu velké rodině a tím, že dělala problémy, nás nutila, abychom si všímaly vyhradně jí... Na jedné straně jsme to chápaly, ale na druhé straně jsme neměly síly na to ji zvládat dohromady s ostatními „pubertačkami“. Teď se občas potkáme na ulici, bavíme se, ale vyhovuje nám to všem tak, jak to je.

/Kateřina Hamplová, středisko Radost, Praha 8/

9.2 CO JE SLUCHOVÉ POSTIŽENÍ

Sluchové postižení může mít mnoho stupňů závažnosti. Nejdůležitější a nejzákladnější dělení osob se sluchovým postižením je na **neslyšící** (ti, kteří nepoznají sluchem jednotlivé hlásky) a **nedoslýchavé** (ti, kteří hlásky rozlišit mohou). Nedslyšavost se dále dělí na stupně podle velikosti sluchové ztráty neboli míry, do jaké daný člověk rozumí zvukům mluvené řeči.

Sluchové postižení souvisí s obtížemi při komunikaci v mluvené řeči. Jednak je pro osoby se sluchovým postižením obtížné mluvenou řeč vnímat, jednak mají v různé míře problém ji produkovat (protože sluchová kontrola chybí nebo je nedostatečná). Někteří jsou přesto schopni se tvrdou prací a usilovným cvičením naučit mluvit srozumitelně, některým je rozumět jen velmi těžko. Srozumitelnost řeči nesouvisí s inteligencí, ale s jistým nadáním, v určité míře je také závislá na velikosti sluchové ztráty. Stejný princip platí u odezírání – ne každý člověk se sluchovým postižením umí perfektně odezírat, opět musí mít pro odezírání vloh.

V České republice je zhruba půl milionu nedoslýchavých a neslyšících. Z nich podstatnou část tvoří „ohluchlí“, kteří přišli úplně či částečně o sluch v důsledku stárnutí. Zhruba 15 000 nedoslýchavých a neslyšících se s vadou sluchu narodilo nebo jejich vada vznikla už v dětství.

Dalším důležitým termínem pro oblast sluchového postižení je **Neslyšící**. Jedná se o skupinu lidí, kteří se cítí být členy jazykové a kulturní menšiny, proto se píše s velkým počátečním písmenem. Jazykovou menšinou jsou proto, že v každodenní komunikaci mezi sebou navzájem používají český znakový jazyk – jazyk, který je odlišný od češtiny. Kulturní menšinou jsou proto, že mají kulturu odlišnou od té české. Mají jiná pravidla chování, jiné zvyklosti, jiné hodnoty, své vlastní specifické umění, vlastní historii, vlastní humor a mnoho dalšího. Příslušnost ke komunitě Neslyšících nezávisí na velikosti sluchové ztráty, mohou sem patřit jak neslyšící, tak nedoslýchaví, důležité je komunikovat v českém znakovém jazyce, znát kulturu Neslyšících a cítit se být členem komunity. Komunita Neslyšících není skupinou lidí s postižením, kteří jsou méně schopní než slyšící lidé a kteří se chtějí za každou cenu připodobnit slyšícím a moci se zapojit do jejich společnosti. Je to skupina lidí hrdých na svůj jazyk a kulturu.

9.2.1 Příčiny sluchového postižení

U osob se sluchovým postižením bývá důležitým faktorem doba, kdy postižení vzniklo.

Sluchová vada může být tzv. prelingvální, nebo postlingvální. Prelingvální znamená, že se dítě narodilo se sluchovou vadou nebo u něj vada vznikla předtím, než si osvojilo mluvenou řeč. Postlingvální sluchová vada je taková vada, která vznikla poté, co si daná osoba osvojila mluvenou řeč.

V nejtěžší situaci se nacházejí prelingválně neslyšící, tedy osoby, které se narodily se sluchovou vadou tak silnou, že nemohou sluchem rozlišit zvuky mluveného jazyka, případně tuto vadu získaly ve velmi útlém věku. Tyto děti nemají možnost naučit se mluvený jazyk, protože ho sluchem nemohou vnímat. Pokud se narodí slyšícím rodičům (což se stane v 90–95 % případů), tak se od nich ani nenaučí znakový jazyk. Mohou tak vyrůstat úplně bez jazyka a bez možnosti učit se o světě, který je obklopuje.

I další typy sluchového postižení přinášejí mnoho omezení, která však lze zmírnit či úplně odstranit pomocí vhodně zvolené komunikační a vzdělávací metody, která dané osobě nejlépe vyhovuje.

Podle příčiny vzniku lze sluchové vady rozdělit na:

- ▶ vrozené (genetické nebo negenetické vrozené vývojové vady),
- ▶ získané onemocnění sluchu (záněty, nádory, degenerativní onemocnění),
- ▶ traumatické poškození (úraz, poškození toxické a hlukem).

9.3 PRÁCE S DĚTI SE SLUCHOVÝM POSTIŽENÍM

Při práci s dětmi se sluchovým postižením je především důležité **najít vhodnou formu komunikace, která dítěti vyhovuje**. Pro zapojení dítěte do kolektivu je nezbytné neustále myslet na **základní pravidla komunikace s osobou se sluchovým postižením** a postarat se o to, aby dítě nebylo z kolektivu vyloučené.

Způsobů komunikace s osobami se sluchovým postižením je několik:

Odezírání je nejčastější způsob komunikace neslyšících se slyšícími. Je velmi náročné a vyčerpávající, lze odezřít jen několik hlásek, zbytek si musí odezírající domyslet. Navíc melodii hlasu odezřít nelze, proto např. ironii lze zachytit velmi těžko. Při odezírání je nutné dodržet některá základní pravidla. Odezírání bez pomoci sluchu není spolehlivá metoda vnímání mluvené řeči, dochází při ní často k omylům. Úspěšnost odezírání je velmi snížena při fyzické či psychické nepohodě. Odezírající osobě předem sdělíme téma hovoru. Mluvíme obrácení čelem k ní, naše tvář musí být osvětlena, nesmíme pohybovat hlavou nebo si zakrývat ústa. Dbáme na zřetelnou výslovnost a mluvíme volnějším tempem při zachování přirozeného rytmu řeči. Zdůrazňujeme klíčová slova. V případě potřeby opakujeme sdělení jinými slovy. Při hovoru s nedoslýchavým člověkem nezvyšujeme hlas a nekřičíme. Zajistíme vhodné poslechové podmínky bez okolního hluku.

Pokud zvolíte jako způsob komunikace **psaní**, uvědomte si, že pro některé osoby se sluchovým postižením je čeština cizí jazyk. Zvláště prelingválně neslyšící mají různou úroveň znalosti českého jazyka, od dobré znalosti až k hranici gramotnosti.

Znakový jazyk je přirozený, plnohodnotný, samostatný jazyk, který má svoji gramatiku a slovní (znakovou) zásobu. Je pro komunikaci osob se sluchovým postižením nejvhodnější, protože se vnímá pouze očima, sluch k němu není potřeba. Je však obtížné se ho naučit, pro slyšící je to cizí jazyk jako každý jiný. Existuje celá řada národních znakových jazyků, které vznikly stejně přirozeným dlouhodobým vývojem jako národní jazyky mluvené. Český znakový jazyk není na celém území ČR stejný (má „nářečí“), což je přirozeným jevem, který se vyskytuje ve všech jazycích.

Znakovanou češtinu (češtinu podporovanou znaky) vytvořili slyšící lidé z potřeby komunikovat s neslyšícími lidmi. Je to umělý systém, který představuje užívání jednotlivých znaků znakového jazyka a používá gramatiku českého jazyka. Pro gramatická slova (např. předložky, spojky), která znakový jazyk nepoužívá, tvoří nové znaky. Pro osoby nedoslýchavé a ohluchlé může být někdy znakovaná čeština užitečnou pomůckou pro odezírání. Základním předpokladem je zde ale znalost češtiny a znalost znaků.

Komunikace s osobou se sluchovým postižením se musí řídit následujícími základními pravidly:

- Před rozhovorem s člověkem se sluchovým postižením navážeme zrakový kontakt. Pokud se na nás nedívá, můžeme jej upozornit lehkým dotykem na rameno, paži nebo předloktí, že s ním chceme hovořit. Zrakový kontakt udržujeme po celou dobu rozhovoru.
- Člověku se sluchovým postižením předem vysvětlíme, co se bude dít.
- Důležité dotazy raději opakujeme a neváháme ani použít písemnou formu.
- Občas požádáme, aby nám člověk se sluchovým postižením svými slovy sdělil, co nám rozuměl (nikdy se neptáme, zda nám rozuměl). Ptáme se po každém důležitém sdělení.
- Při neúspěšné komunikaci máme na paměti, že jde o důsledek sluchového postižení. Proto k takovému člověku přistupujeme se stejným respektem a ohledem na důstojnost jako k člověku bez postižení. Neprojevujeme netrpělivost, neomezujeme komunikaci, ale snažíme se najít cesty, jak se vzájemně lépe dorozumívat.
- Komunikační preference každé osoby se sluchovým postižením mohou být různé. Proto je nutno projevit vstřícnost a ochotu přizpůsobit se dorozumivacím možnostem každého dítěte se sluchovým postižením.

9.3.2 Možnosti kompenzace sluchového postižení

Nedoslyšaví lidé často používají různé kompenzační pomůcky. Těmi jsou například takzvané **kochleární implantáty**, které elektricky stimulují přímo sluchový nerv tak, aby byl vyvolán sluchový vjem. Voperování takového implantátu je však finančně i zdravotně náročné a je vhodné jen pro úzkou skupinu neslyšících nebo těžce nedoslyšavých.

V naprosté většině případů sluchového postižení užívají lidé **sluchadla**, kterých je dnes na trhu celá řada.

Neslyšící dále mohou používat mnoho dalších pomůcek – např. budíky se světelnou signalizací, psací telefony, teletext, počítače.

Vedle léčebné rehabilitace je zde důležitá rehabilitace sociální (překonávání komunikačních bariér, příležitost pracovat a realizovat se).

9.4 SLUCHOVÉ POSTIŽENÍ VE SKAUTINGU

Částečná ztráta sluchu není výraznou překážkou pro zapojení dítěte do oddílu. Pro vedoucího je důležité být podrobně seznámen s pravidly pro komunikaci s neslyšícími. Měl by být schopný vysvětlit a postupně učit i ostatní děti v oddíle. Při úplné ztrátě sluchu už je situace složitější, v té chvíli by bylo vhodné, aby dítě mělo k dispozici asistenta, který by mu tlumočil do znakového jazyka (neumí-li jazyk vedoucí). Pokud má dítě asistenta ve škole, je možné jej využívat i na volnočasové aktivity. Z běžných skautských aktivit je třeba v souvislosti se sluchovým postižením myslet na pískané signály, které by bylo dobré v přítomnosti dítěte se sluchovým postižením nahradit jinak (nebo doplnit o vizuální znamení i pro neslyšícího). Jinak se dítě se sluchovým postižením může účastnit většiny známých her, ve kterých nehraje sluch významnou roli (například Ringo, Mrkaná neboli Na vraha, Boj o šátky apod.).

Pro dítě se sluchovým postižením je však nejvhodnější být v kolektivu ostatních dětí se sluchovým postižením, ideální je, pokud zde jsou i neslyšící vedoucí. Kolektiv je dítěti dobře uzpůsoben, má zde možnosti naplnit svoje komunikační potřeby

a nehrozí jeho izolace a pocity odstrčenosti. Setkávání s dospělými neslyšícími je pro děti se sluchovým postižením velmi důležité pro rozvoj jejich sebevědomí a identity.

9.5 MOŽNOSTI SPOLUPRÁCE

V současné době funguje v Praze skautský oddíl pro neslyšící, 53. oddíl Potkani. V odkazech najdete e-mailovou adresu, na které je možné kontaktovat vedoucí tohoto oddílu.

Pokud potřebujete získat více odborných informací o postižení sluchu, neváhejte kontaktovat organizace, které lidem se sluchovým postižením poskytují služby, jako například Svaz neslyšících a nedoslýchavých v ČR. V zadní části brožurky najdete kontaktní údaje i odkazy na další organizace. Některé organizace poskytují osobní asistenci či dobrovolníky, kteří doprovázejí neslyšící děti na jejich kroužky a mohou tam s nimi po celou dobu trvání pobýt. Poskytují též poradenství týkající se kompenzačních pomůcek, které ulehčují těmto dětem komunikaci, samostatnost a soběstačnost. Můžete také spolupracovat s některou organizací jako dobrovolníci při jejich aktivitách. Touto spoluprací se dozvíte o daném postižení daleko víc.

ODKAZY A LITERATURA

- ▶ 53. oddíl Potkani – »potkanipolaris@gmail.com«
- ▶ »www.cun.cz« – Česká unie neslyšících
- ▶ »www.frpzp.cz« – Federace rodičů a přátel sluchově postižených
- ▶ »www.pevnost.com« – Pevnost, České centrum znakového jazyka
- ▶ »www.ruce.cz« – informační portál o světě neslyšících
- ▶ »weblik.cktjz.com« – WEBlik – internetová televize pro děti a mládež
- ▶ HRUBÝ, J. *Velký průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu. 1. díl.* FRPSP, 1999.
- ▶ HRUBÝ, J. *Velký průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu. 2. díl.* FRPSP, 1999.
- ▶ STRNADOVÁ, V. *Hádej, co říkám, aneb Odezírání je nejisté umění.* MZČR, 1998.
- ▶ JANOTOVÁ, N. *Integrace sluchově postiženého dítěte v mateřské a základní škole.* Septima, 1998.
- ▶ CHVÁTALOVÁ, H. *Jak se žije dětem s postižením.* Portál, 2001.
- ▶ SLOWIK, J. *Komunikace s lidmi s postižením.* Portál, 2010.

Zrakové postižení

10.1 ÚVOD

Pastelka přišla do oddílu v deseti letech s absolutní ztrátou zraku. Většinu věcí si dokázala obstarat sama. Pokud něco potřebovala (dovést k potoku, na latrínu, do kuchyně na jídlo, pomoci s úklidem ve stanu, najít esus apod.), většinou jí pomohly ostatní členky oddílu. Při některých hrách musela některá ze skautek oželet body a vést Pastelku za ruku. Ale při hrách se zavázanýma očima a využitím především hmatu a sluchu Pastelka většinou všechny ostatní předčila. Díky její přítomnosti v oddíle se většina členek naučila základy Braillova písma. Dnes je Pastelce patnáct, je stále členkou oddílu a zvažujeme, jak bude vypadat její další fungování v oddíle. Skautky, které jsou stejně staré jako ona, se totiž od září stanou vedoucími.

/Bakule, středisko Blaník, Praha 4/

10.2 CO JE ZRAKOVÉ POSTIŽENÍ

Osoby se zrakovým postižením tvoří velmi pestrá skupina, medicínská diagnostika zrakového postižení proto vždy definuje typ vady a její stupeň. **Za člověka se zrakovým postižením přitom považujeme pouze toho, kdo ani při použití optimální brýlové korekce nemá zrakové vnímání v normě.**

- ▶ Typy zrakových vad můžeme rozdělit do pěti skupin: omezení zrakové ostrosti, postižení šíře zorného pole, okulomotorické problémy (vadná koordinace očí – např. šilhavost), obtíže se zpracováním zrakové informace v centrální nervové soustavě (oko i zrakový nerv jsou v pořádku, ale zrakové centrum v mozku informaci nedokáže zpracovat) a poruchy barvocitu.
- ▶ Stupně zrakových vad hodnotí různí autoři různě, dle WHO je to pět stupňů od střední slabozrakosti až po úplnou nevidomost (střední slabozrakost, těžká slabozrakost, těžce slabý zrak, praktická nevidomost, úplná nevidomost).

Z takto suše definované medicínské diagnózy ovšem nezískáme představu o tom, jak s dítětem pracovat. Zrakových vad je mnoho a jejich variant a kombinací ještě více. Pokud máme s dítětem správně pracovat, rozvíjet všechny jeho možnosti a zároveň neopomínat možná rizika, musíme znát jeho skutečný zdravotní stav. Ten nezjistíme v tabulkách ani v knihách či na internetu, ale jedině od ošetřujícího lékaře a speciálního pedagoga.

Vyskytnou-li se nějaké nejasnosti, zvláště co se týče možností dítěte a aktivit, které jsou pro něj naopak rizikové, je nutné se lékaře na konkrétní podrobnosti doptat. Například u dítěte, které má zbytky zraku, je nutné se doptat, zda smí skákat, zda smí viset hlavou dolů (kvůli nitroočnímu tlaku) apod. U dítěte se zjištěným světlocitem zase zjišťujeme, do jaké míry je na světlo citlivé, zda tuto jeho schopnost můžeme využívat k lepší orientaci v prostoru, nebo zda je naopak třeba dbát na to, aby nesesedlo proti přímému slunečnímu světlu.

10.2.1 Příčiny zrakového postižení

Příčin vzniku zrakového postižení je celá řada, obecně je lze rozdělit na vrozené a získané. Mezi vrozené se řadí jednak vady získané dědičností (asi 20 % všech vad), jednak vady další (infekce v těhotenství, úraz matky apod.). Mezi získané pak patří vady, které provázejí různá onemocnění (cukrovka, roztroušená skleróza apod.), a vady způsobené nejrůznějšími úrazy nebo prostě procesem stárnutí.

10.3 PRÁCE S DĚTMI SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM

Odborná literatura uvádí, že až 80 % smyslových vjemů vnímá člověk zrakem a jen asi 7 % sluchem. Ovšem kvantita není všechno, za normálních okolností nám především sluch umožňuje komunikovat jazykem, a to je to, co člověka dělá člověkem a umožňuje mu abstraktní myšlení. Nevidomý používá mluvený jazyk (např. češtinu) podobně jako jako vidící člověk, proto je vzájemné porozumění zdravého člověka s nevidomým mnohem snazší než třeba s neslyšícím, který komunikuje na základě zraku jazykem výrazně odlišným (viz kapitola 9. Sluchové postižení).

S dětmi se zrakovým postižením musíme, stejně jako s ostatními dětmi, pracovat s velkým důrazem na jejich individualitu. Je třeba znát dobře jejich vadu a z ní vyplývající možnosti i omezení (viz výše). Přesto ale platí několik obecných zásad, kterých je třeba se při kontaktu s dítětem držet.

10.3.1 Zásady při práci s dětmi se zrakovým postižením¹²

-
- Lidé se zrakovým postižením jsou normální lidé, kteří mají své individuální povahové rysy a různé přednosti i nedostatky jako ostatní.
  - Při kontaktu s dítětem jedneje přirozeně a prakticky. Pozdrav a oslovení jménem můžeme v rušném prostředí doprovodit lehkým dotykem na předloktí, aby bylo jasné, že mluvíme právě k němu.
  - Přestože se s dítětem již známe, může být dobré mu při představení zopakovat svoje jméno („Ahoj Johnny, to jsem já, Tukan, jak se dnes máš?“). Poznávat lidi podle hlasu pro něj může být zejména v nečekaných situacích velmi náročné a ne každý si hlas zapamatuje hned po několika prvních setkáních.
  - Lidé spolu do značné míry komunikují pomocí mimoslovních signálů, jako jsou gesta, posunky a mimika. Při komunikaci s nevidomým tedy nezapomínejme na to, že nevidí naše gesta a že neverbální sdělení je vhodné nahradit slovy. Mluvme s dítětem průběžně o tom, co se okolo něj děje, aby nebylo zmatené a necítilo se osaměle. Dávajme však pozor na to, aby dítě nebylo neustálým komentováním „bombardováno“, ani běžně vidící člověk přece nesleduje své okolí neustále s napjatou pozorností.
  - Nepoužívejme neurčité výrazy typu „támhle“, které bez doprovodného gesta ztrácejí smysl. Při uvádění stran pamatujme na jejich relativitu, výraz „vlevo“ doplňme upřesněním např. „z tvého pohledu“. Při instrukcích se neustále snažme o co nejpřesnější slovní popis, věta jako „tohle donesete támhle“ totiž nevidomému dítěti postup příliš nepřiblíží.
  - Nevíme-li si s něčím rady, nezapomínejme, že jsme na všechno dva. Dítě se možná již do podobné situace dostalo, a není pro něj proto tak nová jako pro nás!
  - Velký hluk velmi ztěžuje samostatný pohyb, protože dítě nemá dostatečnou sluchovou kontrolu. Mimo to má ztíženou situaci pro poznávání hlasů lidí okolo sebe, a je pro něj proto velmi obtížné se v takovém prostředí zorientovat. Nezapomínejme na to a upozorníme na to také ostatní děti.
  - Vstoupíme-li do místnosti, ve které je osoba se zrakovým postižením, dejme o sobě vědět. Obdobně oznámíme svůj odchod, aby dítě později třeba nemluvílo do prázdna a nedostalo se tak do nepřijemné situace.
  - V komunikaci s dítětem se nevyhýbejme slovům „podívej se“, „koukni“, „prohlédni si“, „vidíš to?“ a podobně, ačkoliv prakticky jimi rozumíme „nahmatej“ a „osahej si“. Dítě těmto běžným výrazům snadno porozumí a pokud bychom se je snažili vynechávat, budeme na jeho postižení naopak zbytečně upozorňovat a nebudeme schopni mluvit přirozeně.
  - Vyhňeme se ironii, není vhodnou formou komunikace s dětmi a děti se zrakovým postižením mohou mít ještě větší problémy s chápáním ironie než ostatní.
  - Pokud dítěti něco ukazujeme, snažme se mu to ukazovat z jeho směru. Tedy například pokud je učíme krájet si maso nožem, přistoupíme k němu zezadu, vezmeme jeho ruku a vedeme ji tak, jak má později pracovat samostatně. Pokud bychom byli naproti sobě, ukáзка by zbytečně ztrácela na názornosti a byla by pro dítě směrově nepřehledná.

12) volně převzato z publikace Miroslava Michálka „*Nebojte se pomoci nevidomým*“ a z publikace „*Jak pomoci, dítě se zrakovým postižením ve třídě mateřské školy*“ autorů Anne Ellis a Alison Frankenburg v překladu PhDr. Karly Korteové

10.3.2 Možnosti kompenzace zrakového postižení

Některé zrakové vady lze odstranit operativně, je jich ale naprosté minimum. Zrakovou vadu jako takovou nelze většinou léčit, můžeme ji ale často pomoci kompenzovat pomocí různých pomůcek. Mezi ty nejčastější patří brýle či lupa, bílá hůl, speciální software na počítač a mobilní telefon (hlasový/hmatový výstup) nebo Pichtův psací stroj.

10.4 ZRAKOVÉ POSTIŽENÍ VE SKAUTINGU

Hry se musejí do určité míry nevidomému přizpůsobovat. Pozor však na přílišné přizpůsobování, nesmí to být na úkor ostatních dětí. Pro nevidomé dítě je důležité, aby se naučilo žít mezi ostatními, a musí si zvyknout na to (ačkoli to možná zní příliš drsně), že v životě se mu nebude vždy všechno přizpůsobovat. Vedoucí po ostatních dětech nemůže chtít, aby se kvůli jednomu jedinému dítěti příliš omezovaly. Dále je důležité pochopit, že ne vždycky se dá program nevidomému přizpůsobit. Určitě se mnohokrát stane, že nevidomý se programu nebude moci zúčastnit. To je naprosto přirozené a musí se s tím počítat. Zároveň by nevidomý neměl být z programu vyřazen úplně, může při hře např. dělat rozhodčího, počítat body apod.

Ostatní děti by měly vědět, že musí nevidomého kamaráda vždy vzít za ruku, když někam půjdou. Obvykle k tomuto úkolu přistupují naprosto přirozeně, mnohdy s menšími zábrany než dospělí. Je vhodné, aby dítě se zrakovým postižením chodilo s ostatními dětmi a ne pouze s vedoucími, ačkoli ti třeba dokáží dítě vést lépe a bezpečněji. Kontakt s vrstevníky má pro každé dítě nezastupitelnou roli, proto bychom ho dětem se zrakovým postižením neměli omezovat.

Aktivity, při nichž mají děti číst nebo psát, musíme většinou formálně upravit. Dle stupně vady použijeme buď písmo běžné velikosti (při vadách s omezením zorného pole), zvětšené písmo nebo písmo na kontrastním pozadí (při různých stupních slabozrakosti) nebo Braillovo bodové písmo (při praktické nebo úplné nevidomosti).. Ke psaní Braillovým písmem potřebujeme nějakou pomůcku – nejčastěji Pichtův psací stroj, popř. speciální tiskárnu, Dymo kleště, Pražskou tabulku aj. Pichtův psací stroj je pomůckou poměrně těžkou a rozměrnou, proto ho nejspíš vezmeme pouze na tábor a nebudeme dítě nutit k nošení psacího stroje na každou družinovku. Mnohdy si vystačíme pouze s diktováním (nevidomý místo zapisování diktuje text někomu jinému, zpravidla vedoucímu).

Při běhání a pohybu využijeme různé možnosti: běh s průvodcem za ruku (nejrychlejší způsob pohybu, avšak se značným omezením svobody), běh za zvukovým signálem (pomalejší způsob), běh s přidržováním (např. podél nataženého provázku, rolničkové gumy apod.) nebo běh podle slovní navigace (většinou je k němu třeba už jistá sehraň navigátora a běžícího).

Při hrách zaměřených na hledání předmětů je třeba dát nevidomému dítěti jeho vlastní prostor, kde bude hledat. Ten by měl být opět jasně ohraničený a předměty v něm nemusejí být obvykle nijak schované, „pouhé“ hledání předmětů položených na zem je dostatečně obtížným úkolem.

Při míčových hrách můžeme využít ozvučený míč (s rolničkami nebo elektronický, který vydává zvuky i v momentě, kdy se nepohybuje).

Při kreslení můžeme využít tzv. kreslenku neboli rytí něčím ostrým (propisovací tužkou) do fólie, nebo kreslení nahradit modelováním. Dále můžeme obrázky zhotovovat lepením různých hmatných materiálů, reliéfní pastou apod. Možností je celá řada a když se o tuto oblast začneme více zajímat, jistě objevíme pro každou konkrétní situaci optimální způsob zobrazování.

10.5 MOŽNOSTI SPOLUPRÁCE

Při jakémkoli problému, nejasnosti či nejistotě se nebojme v první řadě zeptat samotného dítěte nebo jeho rodičů. Dále je jistě na místě spolupráce s odborníky, kteří nám dokáží zodpovědět naše otázky nebo doporučit nejlepší postupy.

ODKAZY A LITERATURA

- ▶ »www.asociacerodicu.estranky.cz« – Asociace rodičů a přátel dětí nevidomých a slabozrakých v ČR, o.s.; zde můžete zaslat jakýkoli dotaz, speciálně co se týká hmatových ilustrací a knih; možnost bezplatného zapůjčení literatury
- ▶ »www.okamzik.cz« – Okamžik, sdružení na podporu (nejen) nevidomých; poradenství, semináře apod. a také volně stažitelné publikace k tématu zrakového postižení
- ▶ »www.sons.cz« – Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých

- ▶ ELLIS, A., FRANKENBERG, A. *Jak pomoci*. Asociace rodičů a přátel dětí nevidomých a slabozrakých v ČR, 2005.
- ▶ FRANCOVÁ, P. *Za zeptání nic nedáte aneb jak vidím svět, když nevidím*. Okamžik [brožura, lze získat zdarma v Okamžiku].
- ▶ KOCHOVÁ, K., VACHULOVÁ, M. *Integrace – bezká (i těžká) práce*. Integrace, o.s., 2010.
- ▶ KOCHOVÁ, T. *Tak a tak na taktilní knížku*. Praha: Hapestetika, 2008.
- ▶ Kolektiv autorů. *Sport a rekreační aktivity zdravotně postižených dětí*. Asociace rodičů a přátel zdravotně postižených dětí v ČR, 1998.
- ▶ SCHINDLEROVÁ, O. *Na ruce si nevidím*. 2007.
- ▶ VACHULE, R., VACHULOVÁ, J. a kol. *Hry pro těžce zrakově postižené*. Novinář, 1987.
- ▶ WIENER, P. *Prostorová orientace a samostatný pohyb zrakově postižených*. Avicenum, 1986.

Tělesné postižení

11.1 ÚVOD

Radka má dětskou mozkovou obrnu, pohybuje se na mechanickém vozíku. Má ochrnuté dolní končetiny, horními však pohybuje. Každý rok v létě jezdí na tábor, který se hodně podobá těm skautským. Táboru nechybí celotáborová etapová hra, plnění bobříků, chození na výlety. Hry v terénu v lese Radka hrát nemůže. Když se ale hraje hry na louce, není to pro ni problém. Musí však mít někoho zodpovědného, kdo jí pomáhá s tlačením vozíku a hraje tak s ní. Radka také pomáhá s drobnými věcmi v kuchyni (např. s krájením, umýváním). Výlety jsou často plánované v bezbariérovém terénu – ne lesními cestami přes kořeny či prudkými kopci nahoru a dolů – aby se jich mohla účastnit i Radka.

11.2 CO JE TĚLESNÉ POSTIŽENÍ

Tělesné postižení se projevuje porušenou hybností. Je porušeno buď vlastní hybné ústrojí, nebo nervová soustava. Jedná se o dlouhodobý nebo trvalý stav. Omezení pohybu může být celkové či částečné. Dále vrozené (i dědičné) a získané. U získaného postižení se člověk hůře vyrovnává se změnou – uvědomuje si, co už sám nezvládá. Na druhou stranu může dobře využít těch schopností a dovedností, které zvládal předtím.

Pohybové postižení je příčinou omezení samostatnosti, posiluje závislost na jiných lidech. Omezená pohybová schopnost může ztížit sebeuplatnění–seberealizaci. Důležitá je míra soběstačnosti a nezávislosti, která je vázaná na zachování přijatelné pohybové funkce horních i dolních končetin.

Lidé s kombinovaným postižením

Dítě s kombinovaným postižením je takové dítě, u kterého je diagnostikováno více vad souběžně. Souběh postižení může zahrnovat různé druhy a formy vad a snížených schopností v různých oblastech. Stejně tak mohou být rozdílné i příčiny vzniku těchto postižení. Souběžně s **dětskou mozkovou obrnou (DMO)** se mohou vyskytnout poruchy jednotlivých psychických funkcí. Vzhledem k obecné charakteristice DMO jako primárního pohybového postižení může být narušena i komunikační schopnost, resp. motorika mluvidel. Míra narušení komunikace do značné míry závisí na příslušné formě DMO. Dětská mozková obrna bývá často doprovázena mentální retardací, epilepsií a poruchou smyslového vnímání, pozornosti i paměti.

11.2.1 Příčiny tělesného postižení

Poruchy hybnosti způsobené poruchou mozku

Poruchy mozku mohou vzniknout v raném dětství (před narozením, při narození nebo krátce po narození – dětská mozková obrna) nebo v pozdějším věku (úrazy mozku, mozkové záněty, mozkové příhody, mozkové nádory, degenerativní onemocnění centrální nervové soustavy atd.).

Dětská mozková obrna

Primární příčinou DMO je postižení vývoje centrální nervové soustavy (CNS), které se může projevit i narušením schopnosti regulace vlastních projevů. Tito jedinci mohou být labilnější a dráždivější, což se projeví nápadnostmi v jejich chování.

Častou příčinou DMO je nedonošenost, nedostatek kyslíku během porodu nebo po něm a krvácení do mozku, k čemuž dochází obvykle v rámci komplikovaného porodu.

Vágnerová (2009, s. 54) definuje DMO jako „*symptomový komplex zahrnující množinu neprogresivních, i když často proměnlivých variant pohybového postižení, které jsou projevem poškození mozku, vzniklého v raném vývojovém stádiu. Je heterogenní z hlediska etologie, projevu, závažnosti... DMO je postižení trvalého charakteru, přestože se míra závažnosti jednotlivých symptomů může měnit*“. U dětí s DMO může během života docházet ke kombinaci opožděného a abnormálního vývoje. Prvním faktorem ukazujícím

na možnost diagnózy DMO bývá opoždění hrubé motoriky, později i jemné motoriky, případně i motoriky mluvidel. V rámci DMO bývá postižen i intelekt a pak může být komplexně opožděn vývoj motoriky mluvidel.

Formy

Dětská mozková obrna může mít různou formu, která závisí na tom, jaká oblast mozku je postižena (dle Merk Manual, 1996; Krejčířová, 1995 in Vágnerová, 2004):

Hypotonická forma bývá častá v prvních měsících života a v průběhu vývoje se mění v jinou formu.

Spastický hypertonický syndrom – pohybové postižení může mít různý rozsah. Bývá také postižena hybnost svalů úst, jazyka a měkkého patra, což se projevuje poruchou řeči, tzv. dysartrií. Tato forma bývá často doprovázena poruchou inteligence.

Dyskinetické syndromy – typické jsou mimovolné, pomalé a kroutivé nebo přerušované kroutivé pohyby různých svalových skupin. Tyto pohyby nelze ovlivnit vůlí. Často se jejich intenzita stupňuje v návaznosti na snahu dítěte tento projev zmírnit, či v reakci na emoční vypětí. Řeč bývá následkem mimovolných pohybů a zvýšené spasticity těžko srozumitelná, což velmi ztěžuje proces komunikace. V důsledku toho jsou jedinci s touto formou DMO často považováni za osoby se sníženou inteligencí, i když ta postižena být nemusí.

Poranění mozku

Poranění mozku může být různě závažné, od lehkého, středního, těžkého otřesu mozku přes stlačení až po nejzávažnější zhmoždění mozku. Záleží na rozsahu a lokalizaci postižení.

Lidé po poranění mozku mívají poruchy hybnosti, které mohou být různého charakteru, dle místa poškození mozku. Nejčastěji se vyskytuje chabé ochrnutí poloviny těla, poruchy koordinace pohybů, poruchy hrubé (nohy) i jemné (ruce) motoriky. Tento stav provází i další obtíže, jako jsou poruchy řeči, poruchy kognitivních neboli poznávacích funkcí (paměť krátkodobá a dlouhodobá, myšlení, pozornost, učení, orientace v místě, čase, prostoru, osobě), epilepsie, poruchy percepčních funkcí (zrakové, hmatové, bolest – nejde o zrakovou nebo sluchovou vadu, ale o poruchu interpretace vnímané informace), poruchy exekutivních funkcí (vůle, plánování, účelné jednání, úspěšný výkon), psychosociální a emoční problémy, změny v chování, sociálně adaptační potíže (např. časté nápadné vnější projevy emocí, zvýšená dráždivost, přecitlivělost, skleslé nálady až apatie, nechuť k činnostem, střídání nálad).

Poruchy hybnosti způsobené poškozením míchy

Dalším závažným postižením je přerušování míchy. Nastává vlivem různých onemocnění, ale v současné době je častou příčinou úraz páteře s následným poraněním míchy (autohavárie, sport). Celkový stav postiženého a zachování pohybové schopnosti závisí na tom, zda mícha byla poškozena částečně nebo úplně a v kterém místě byla zasažena. Čím je mícha zasažena blíže k hlavě, tím je stav postiženého závažnější. Postižena není pouze hybnost, ale v závislosti na místě a rozsahu poranění míchy i citlivost, dochází ke ztrátě kontinence, k poruše sexuálních funkcí.

Je-li zasažena mícha hrudní, bederní a křížová, vzniká částečné ochrnutí dolních končetin až úplné ochrnutí dolních končetin, horní končetiny jsou nepostiženy, anebo

je porušena citlivost na dolních končetinách. Při poškození krční míchy vznikne úplné ochrnutí dolních končetin či částečné ochrnutí horních končetin, anebo i úplné ochrnutí dolních i horních končetin s poruchou citlivosti, která sahá až ke krku.

Rozštěp páteře

Vrozené postižení, už v těhotenství se dá zjistit pomocí ultrazvuku, intelekt nebývá narušený.

Poruchy hybnosti jako důsledek poruchy kostí, kloubů a svalstva

Obvykle se jedná o poruchu růstu kostí nebo takové poškození struktury kostní tkáně, které omezuje hybnost. Sem se řadí například vrozená lomivost kostí, osteoporóza (řídnutí kostní tkáně, projevuje se především zvýšenou lomivostí kostí), nesprávný vývoj kyčelních kloubů a nesprávné zakřivení páteře (nejčastěji skolióza – chorobné zakřivení páteře do strany). Revmatická onemocnění kloubů a svalů, která jsou velmi bolestivá.

Do této skupiny řadíme i patologické vyvinutí různých částí těla, nejčastěji končetin, anebo částečné chybění končetiny.

Progresivní svalová dystrofie

Jde o dědičné onemocnění příčně pruhovaného svalstva, kdy dochází k úbytku svalových vláken, a tím narůstajícímu pohybovému omezení. Základním projevem je postupně se zhoršující svalová slabost. Postiženy jsou především velké svaly.

11.3 PRÁCE S DĚTMI S TĚLESNÝM POSTIŽENÍM

11.3.1 Zásady při práci s dětmi s tělesným postižením¹³

Člověk s tělesným postižením většinou potřebuje bezbariérové prostředí venkovní i v budovách (nájezdy, bezprahové vstupy, dostatečně široké dveře – ideálně 80 cm, manipulační prostor pro pohyb na vozíku, nízkopodlažní autobusy, vlaky, tramvaje, dostatečně široké výtahy apod.). Pokud člověk s tělesným postižením potřebuje pomoc asistenta či asistentů při sebeobsluze (wc, sprcha, přesun z vozíku na postel, pomoc při oblékání), je třeba myslet na to, aby v příslušných prostorech byl dostatek prostoru pro příslušný počet lidí a manipulaci s vozíkem. Je dobré zjistit, jaké potřeby má konkrétní člověk s postižením (jak je zvyklý se přesouvat z vozíku, zda potřebuje madla např. u WC). Potřeby a možnosti přizpůsobení se situaci jsou u lidí s postižením velmi různé. Proto se nebojte zeptat a hledat tu nejlepší možnost v konkrétní situaci.

Někteří lidé s postižením nemají žádné specifické potřeby v komunikaci, jiní mohou sami užívat alternativní způsob komunikace. To ovšem neznamená, že by komunikovat nemohli nebo nechtěli. Naopak, bavte se s nimi jako s každým jiným, ale dbejte na bezbariérovost okolí.

Několik rad a doporučení pro komunikaci s člověkem s tělesným postižením:¹⁴

- Při komunikaci s člověkem na vozíku je vhodné fyzicky se snížit na jeho úroveň (posadit se vedle něj apod.). Nikdy se přitom neopírejte o vozík (rozhodně ne bez svolení toho, kdo na něm sedí).

13) SLOWIK, J. *Komunikace s lidmi s postižením*. Portál, 2010.

- Doprovází-li člověka s tělesným (nebo i jiným) postižením další osoba (asistent apod.), není jejím posláním hovořit za doprovázeného jedince nebo o něm; v rozhovoru se rozhodně obraťte vždy na toho, s kým a o kom právě mluvíte.
- Tělesné (pohybové) postižení není automaticky spojeno s postižením intelektu (mentálním) a smyslů (zraku a sluchu); k člověku s pohybovým handicapem tedy nepřistupujte tak, jako by jeho postižení bylo závažnější, než ve skutečnosti je. Není třeba se v rozhovoru vždy vyhýbat tématům souvisejícím s postižením.
- Některé druhy tělesného postižení mohou být spojené s poruchami řeči a problémy s vyjadřováním. V tom případě je důležité pozorně naslouchat a nechat takovému člověku dostatek času na vyjádření, neskákat mu do řeči, nedořikávat věty za něj.
- Pomoc člověku s postižením nabízejte, vždy by však měla být po vzájemné dohodě, nikdy mu ji nevnucujte. Jestliže jste odmítnuti, neměli byste se nechat odradit a zanevřít na všechny lidi s postižením a už jim nikdy pomoc nenabízet. Respektujte, že lidé s postižením chtějí být nezávislí a soběstační.

11.3.2 Možnosti kompenzace tělesného postižení

Lidé s pohybovým postižením používají jako kompenzační pomůcku vozíky – mechanický či elektronický, chodítka nebo berle. Chybějící části těla se nahrazují protézami (funkčními náhradami orgánů) nebo epitézami (ne plně funkčními kosmetickými náhradami).

11.4 TĚLESNÉ POSTIŽENÍ VE SKAUTINGU

Děti s tělesným postižením se mohou účastnit programu oddílů téměř bez omezení. Důležitá je pro ně jen potřeba bezbariérového prostředí, což může být složitější v klubovně, která by byla ve vyšším patře bez výtahu, nebo na výpravě či na táboře. I v tomto případě však můžete trasu výletu nebo dopravu na tábor uzpůsobit člověku na vozíku tak, aby se jí mohl zúčastnit také.

Zajímavou zkušeností může být pro vás i pro děti z vašeho oddílu vyzkoušet si část dne nebo i jen část schůzky s odkázáním jen na pohyb na vozíku. Můžete si tak na vlastní kůži vyzkoušet, jak se lidé na vozíku cítí, i to, s jakými na první pohled drobnými, ale přitom velmi únavnými problémy se musejí potýkat (např. vysoké obrubníky ve městech, nebezbariérovost některých budov a prostředků hromadné dopravy, ...).

Podrobnější návod na takovou hru uvádíme v příloze s popisy her v závěru příručky.

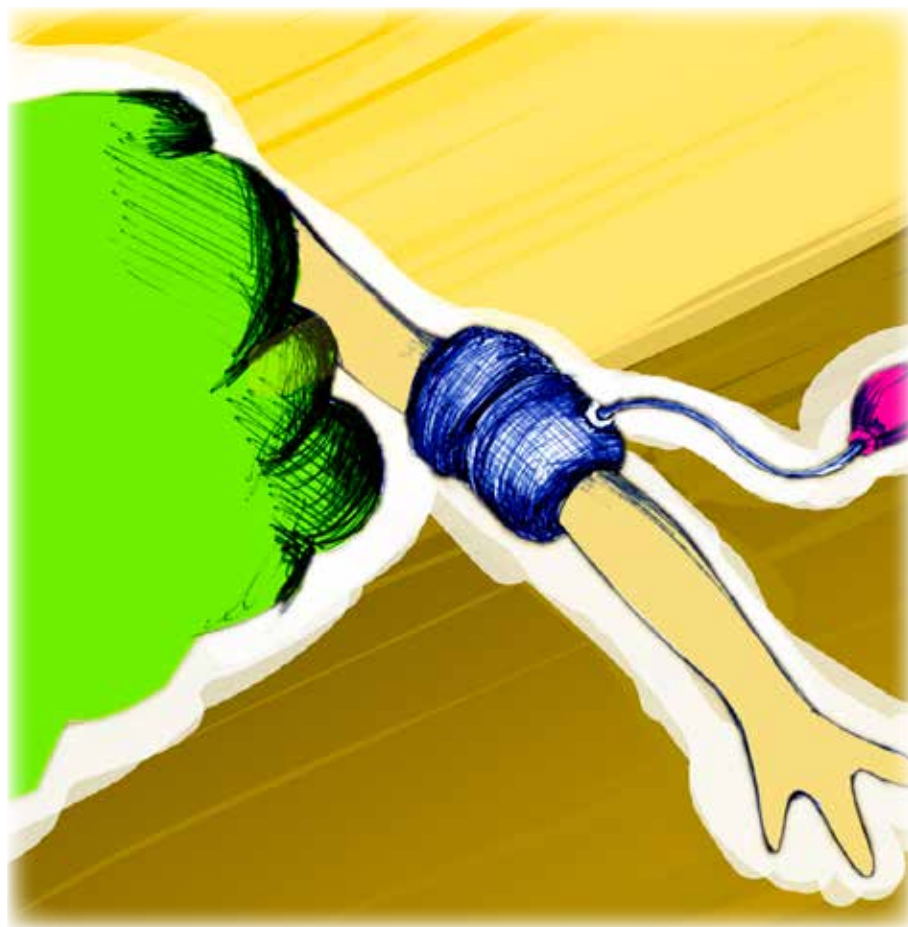
11.5 MOŽNOSTI SPOLUPRÁCE

Více podrobných informací o tělesném postižení můžete získat od některé z řady organizací, které dnes fungují. V zadní části příručky najdete kontaktní údaje na některé z nich. V některých případech můžete zažádat o získání dobrovolníků nebo asistentů, kteří by s dítětem do oddílu pravidelně docházeli a pomáhali jim na místě. Pokud byste se sami chtěli obdobnými asistenty stát, opět můžete kontaktovat některou z uvedených organizací (kontakty jsou v zadní části příručky) a dovědět se vše potřebné. Zapojení se do podobné asistence může být zajímavou náplní programu pro roverský kmen.

ODKAZY A LITERATURA

- ▶ » www.svaztp.cz « – Svaz tělesně postižených v ČR
  - ▶ » www.ligavozic.cz « – Liga za práva vozíčkářů
  - ▶ » www.paraple.cz « – Centrum paraple
  - ▶ » www.uzitecny-zivot.cz « – Užitečný život
  - ▶ » www.asistence.org « – občanské sdružení Asistence

  - ▶ CHVÁTALOVÁ, H. *Jak se žije dětem s postižením*. Portál, 2001.
  - ▶ KÖLBLOVÁ, K. *Problematika zdravotního postižení*
-

Zdravotní znevýhodnění

12.1 ÚVOD

Peta-kuta (indiánský Letící oblak) začal do skautského oddílu chodit, když mu bylo jedenáct. O tři roky později se mu zborčil jeden sen. Chtěl se dostat na námořní školu a stát se námořníkem. Už měl podanou přihlášku, ale dostal prvně epileptický záchvat a bylo po studiu. Do skautu ale chodil dál, protože v tom ho jeho nemoc nijak výrazně neomezovala. „Doktoři delší dobu zjišťovali, co mi vlastně je, to se záchvaty opakovaly. Ale když jsem najel na spánkový režim a začal brát prášky, bylo to lepší a lepší. Mám spát osm hodin denně, ale když to tak není, přežiju to. Beru prášky jako třeba každý alergik. To je jediné, co mě omezuje, dvakrát denně polykat tablety. Jinak dělám absolutně všechno. Doktorka mi dokonce dovolila i boxovat, i když to neviděla ráda,“ říká Peta-kuta. Dnes je vedoucím vlčí smečky, což se na výpravách a táborech občas těžko kombinuje s potřebou dlouhého spánku, ale s pomocí ostatních vedoucích to všechno bez problémů zvládá.

12.2 CO JE ZDRAVOTNÍ ZNEVÝHODNĚNÍ

Školský zákon definuje zdravotní znevýhodnění jako zdravotní oslabení, dlouhodobou nemoc nebo lehčí zdravotní poruchy vedoucí k poruchám učení a chování, které vyžadují při práci s dítětem zohlednění.

Pro účely této příručky jsme vybrali pouze nejčastější z dlouhodobějších onemocnění, na která je třeba brát ohled při docházení dětí do skautských oddílů. Jde o epilepsii, cukrovku, alergii a astma bronchiale.

12.3 EPILEPSIE

Jedná se o **mozkové onemocnění**, které se projevuje různými typy záchvatů spojenými se ztrátou vědomí. Epilepsie není dědičná, dědičné jsou pouze dispozice, které způsobují větší náchylnost k jejímu vzniku. Epilepsie může být vrozená, či získaná po úrazech, nádorech nebo mozkových infekcích.

Ojedinelý epileptický záchvat nemusí nutně znamenat epilepsii – během života podobný záchvat prodělá až 25 % lidí. U epilepsie jsou záchvaty opakované.

Epilepsii mohou mít lidé nejrůznějšího stáří, společenské úrovně a inteligence. V populaci se udává její výskyt 1 %, ale bude pravděpodobně vyšší. Nejčastěji se poprvé objeví lidem do 20 let. Epilepsie může odeznít, ale nikdo neví dopředu, zda zrovna u něj epilepsie časem zmizí.

Je nutné důsledně dodržovat antiepileptickou léčbu, která umí nemocného zbavit všech záchvatů.

Projevy epileptických záchvatů

Epileptické záchvaty jsou velmi různorodé. Vždy se ale jedná o záchvat s výpadkem vědomí – postižený si na dobu záchvatu a dobu bezprostředně před ním a po něm vůbec nepamatuje.

Záchvaty mohou mít různou závažnost:

- ▶ krátké zahledění do prostoru („koukání do blba“),
- ▶ mimovolné záškuby různých svalových skupin,
- ▶ ztuhlost, pád na zem spojený s výkřikem a zvýšeným sliněním,
- ▶ těžké křeče – při nich se postižený může pomočit, pokousat apod.

Status epilepticus

Vyznačuje se tím, že za jedním záchvatem následuje další v rychlém sledu. Může se vyvinout ze všech typů záchvatů a je nebezpečný – dochází k vyčerpání organismu, zhoršenému dýchání, a pokud se neléčí, dokonce může dojít k úmrtí. Je proto nutná odborná pomoc.

Režimová opatření

U epileptiků je nutno pečlivě dbát na pravidelné užívání léků, a to vždy ve stejný čas. Můžeme tak významně snížit riziko záchvatů (až tak, že je nemocný dlouhodobě bez záchvatů).

Dále je dobré vědět, jaké jsou spouštěcí momenty záchvatů nebo se vyvarovat alespoň těch obecně známých. Typicky jde o nepravidelný spánkový režim (pozor – noční

hlídky, noční hry, přepady tábora), dále rychlé střídání světlo/tma (např. kino – akční filmy, diskotéka, jízda dopravním prostředkem ve stromové aleji v zapadajícím slunci), stres, alkohol... V případě účasti dítěte s epilepsií na táboře doporučujeme konzultaci táborového programu s ošetřujícím lékařem.

První pomoc u epileptického záchvatu

Pokud nemáme k dispozici léky, které má nemocný užít v případě záchvatu (často jde o čípky do konečníku), záchvat necháme proběhnout a snažíme se zabránit přidruženému poranění – v případě křečí odstraníme z dosahu všechny předměty, o které by se nemocný mohl poranit (stůl, židle...). Vždy však v první řadě dbáme na vlastní bezpečnost (nemocného se nesnažíme držet). Po odeznění záchvatu můžeme nemocnému zkontrolovat dutinu ústní a následně ho uložit do stabilizované polohy, abychom předešli vdechnutí slin nebo zvratků.

Po záchvatu bývají nemocní často zmatení – na samotný záchvat si nepamatují a nemusí ani vědět, kde jsou (a proč jsou pomočeni a špinaví od země). Situaci jim v klidu vysvětlíte. Ošetřete poranění, která vznikla při záchvatu.

12.4 CUKROVKA (DIABETES MELLITUS, ZDE 1. TYPU)

Cukrovka je nemoc, kterou mohou onemocnět lidé v každém věku. Jedná se o **nedostatek hormonu inzulínu**, který se tvoří ve slinivce břišní a **reguluje množství cukru** (glukózy) v krvi. Pokud se neléčí, ohrožuje život. Zcela vyléčit se nedá, dá se však léčit.

Projevy onemocnění jsou velmi různé, většinou nespecifické, často mezi ně patří rychlá unavitelnost, velký pocit žízně, častá potřeba močení, hubnutí, nechutenství, svědění kůže, opakované infekce močových cest a kožní onemocnění.

Léčba

Dítě si musí v pravidelných intervalech měřit glykémii (hladinu cukru v krvi – měří se tzv. glukometrem z kapičky krve – dítě se píchne do prstu, vytlačí krev na proužek testovacího papírku a ten vloží do přístroje), v daných časech 3–4× za den a 1× na noc aplikovat inzulín (nejčastěji tzv. inzulínovým perem) a v pravidelných intervalech jíst předepsané množství jídla. Některé děti mají tzv. inzulínovou pumpu – ta jim během dne nepřetržitě dodává malou dávku inzulínu a k tomu si ještě dopichují inzulín po jídle.

Jídlo

Jsou k dispozici tabulky, podle kterých se dá spočítat, kolik čeho může dítě sníst, výběr jídla prakticky není omezen. Nejsou vhodné pouze cukrářské výrobky, u nichž není jasné, kolik přesně je v nich cukru. Většina dětí odhadne, kolik čeho má sníst.

Režimová opatření

Na to, abychom měli dítě s cukrovkou v oddíle, by měla stačit konzultace vůdce např. s rodiči. Dítě je od cca 12 let schopno samo si aplikovat inzulín a po dohodě měnit nastavení dávkování.

Opatrnost je potřeba u fyzické zátěže dětí s cukrovkou – při námaze se rychleji vyčerpá glukóza z krve a může tak rychleji dojít k hypoglykémii. Nemocný se fyzicky

náročného programu nemusí vzdát, nutné je s tím počítat před aktivitami a v jejich průběhu – dbát na zvýšený příjem jídla.

S tím, co je hypoglykémie, jak ji poznám a jak poskytnu první pomoc, by měl být seznámen každý, kdo se podílí na přípravě programu pro nemocného. Nemocnému by měl být vždy nablízku někdo, kdo má pro něj „cukr první pomoci“ (džus, hroznový cukr, ...).

V případě zvracení nebo průjmu u dítěte s cukrovkou doporučujeme okamžitou komunikaci s rodiči a event. kontrolu v nemocnici – hrozí rychlejší rozvrat vnitřního prostředí než u zdravých.

Rizika závažného snížení hladiny cukru v krvi (hypoglykémie)

Příčiny: nedodržení stravovacího režimu, nadměrná nebo chybná aplikace inzulínu, velká fyzická zátěž, stres (promoknutí, prochladnutí, infekce, ...).

Projevy: třes, opocenost, bledost, zrychlený tep, zvracení, v případě nedostatečné nebo žádné první pomoci hrozí upadnutí do bezvědomí s možnou následnou smrtí.

První pomoc: cukr, vhodný je ve formě sladkého džusu/limonády (ne light, ta je slazená umělým sladidlem), nebo hroznový cukr (bonbony, lze koupit v lékárně). Při každé aktivitě by měl mít vůdce dítěte s sebou něco pro tento případ. Pozor na sušenky, často obsahují více tuku než cukru. Stejně tak první pomoc není čokoláda, která je z tuku.

Cukrovka by v žádném případě neměla být důvodem k opuštění oddílu, dítě se ani nemusí v nějaké větší míře vzdát běžných oddílových aktivit; důležité je ale poučení všech dospělých, kteří budou mít dítě na starosti.

12.5 ALERGIE

Alergie je jednou z nejčastějších civilizačních chorob. Jedná se o **přecitlivělost imunitního systému** na nejrůznější podněty: pyl, prach, plísňe, peří, chlupy, živočišné jedy, potraviny, léky (např. penicilin v mléce)...

Její nejčastější projevy zahrnují:

- ▶ kožní problémy – zčervenání, puchýřky, vyrážka, kopřivka,
- ▶ dýchací problémy – až astma,
- ▶ problémy v trávicím systému – průjem,
- ▶ slzení z očí, senná rýma,
- ▶ anafylaktický šok.

Dítě zpravidla zná podnět a případné projevy alergie, často má i léky pro případ záchvatu i na běžné preventivní užívání. Důležité je dbát na prevenci – vyhnout se alergenům – např. při alergii na plíseň neuklízet starou půdu, při alergii na pyly nechodit na kvetoucí louku, ...

První pomocí je odstranit zdroj vyvolávajícího podnětu, chladit místo postižení, podat protialergické léky (např. inhalační sprej), které má dítě u sebe, případně Dithiaden nebo jiný lék proti alergii.

Režimová opatření

Je nutné pravidelné užívání preventivních léků, rovněž je nutné dbát na to, aby mělo dítě vždy u sebe léky pro případ akutního záchvatu (např. při výletu z tábora); nezlehčovat problémy dítěte.

12.6 ASTMA BRONCHIALE

Astmatem trpí až 7–10 % dětí. Jde o zánět dýchacích cest, podnět je většinou neznámý (často třeba studený vzduch, pyl, plísně, ...). Dojde při něm ke stažení dýchacích cest v plicích a ztíží se až znemožní výdech (lze slyšet vrzání, pískot až sípání při snaze vydechnout).

Astmatický záchvat vypadá poměrně dramaticky, je však potřeba při něm zachovat klid. Postižené dítě se dusí, může zmodrat, zčervenají oči (překrví se spojivky), sípe, může kokrhavě kašlat.

Děti trpící astmatem by měly mít u sebe léky pro případ záchvatu (inhalační sprej, ...), některé pravidelně užívají léky pro předcházení záchvatu – nutno kontrolovat pravidelné užívání.

První pomoc u záchvatu: vyvést na čerstvý vzduch, podat léky, snažit se zklidnit postiženého i okolí. Úlevová poloha je pro postiženého vsedě s opřenými rukama (ruce zapřít proti podložce). V místnosti lze zvlhčovat vzduch.

ODKAZY A LITERATURA

Cukrovka

- ▶ » www.diabetes.cz « – Svaz diabetiků ČR
- ▶ » www.diadeti.cz « – Sdružení rodičů a přátel diabetických dětí v ČR
- ▶ » www.diab.cz « – Česká diabetologická společnost

Epilepsie

- ▶ » www.epilepsie.cz « – portál o epilepsii
- ▶ KÖLBLOVÁ, K. *Problematika zdravotního postižení*.
- ▶ HANSCOMB, A., HUGHES, L. *Epilepsie*. Společnost „E“, 1999.

Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě

Bára pochází z okresního města, kde byla po dlouhou dobu zneužívána vlastním otcem. Ten byl za své jednání souzen a potrestán díky tomu, že se Bára správně rozhodla svůj problém oznámit. Avšak zanedlouho se po městě začaly šířit pomluvy o tom, jak zneužívání skutečně probíhalo, a Bára se stala terčem různých vtipů a pomluv ze strany spolužáků i úplně cizích lidí. Potom co ve svých šestnácti letech úspěšně splnila přijímací zkoušky, dostala se na školu do Prahy, kde však nikoho neznala. Vzhledem k tomu, že ve svém rodném městě navštěvovala skautské středisko, rozhodla se skauty vyhledat i v Praze. Její začátky u roverského kmene nebyly jednoduché, Bára měla přímo obavy být s chlapci v koedukovaném oddíle, protože jim po svých zážitcích nevěřila. Trpěla i celou řadou dalších sociologických poruch, které jí bránily absolvovat většinu plánovaného koedukovaného programu, a tak se rozhodla obrátit s žádostí o pomoc na nového vedoucího. Ten neváhal a spojil se s maminkou Báry, která ochotně nabídla spolupráci. Na základě dlouhodobého úsilí vůdce, který začátky Bářina působení konzultoval s odborníky, a díky správně zvolenému roverskému programu, se začala Bára vracet do normálního středoškolského života s novými kamarády, kteří ji respektovali a podporovali. Časem dokonce našla v kmeni nejen pravé skautské hodnoty, ale i svou první lásku...

/Doktor, Praha/

13.1 ÚVOD

Dítě jako lidské mládě se vyznačuje mimo jiné tím, že je od narození závislé na ostatních, tedy odkázané na péči rodičů a dalších blízkých lidí – nemůže své dětství a vývoj zvládnout samo. Aby se dítě mohlo zdravě vyvinout a vyrůst ve zdravého dospělého člověka, potřebuje dlouhodobou podporu a péči, a také pevné citové vazby. Uspokojení vrozených potřeb dítěte od nejtělejšího věku má zásadní vliv na celý jeho další vývoj a kvalitu jeho života. Pokud je některá ze základních potřeb dlouhodobě nespokojována nebo je dítě zatíženo situacemi, které neumí zpracovat a zvládnout, je vážně ohrožen jeho vývoj. Dítě může být zásadně ohroženo zanedbáváním, týráním nebo zneužitím. Tato tři témata spolu zásadně souvisí, často se dějí současně, a proto je syndrom zanedbávaného a zneužívaného dítěte v současné literatuře označován souhrnně jako syndrom CAN (Child abuse and neglect).

13.2 CO JE SYNDROM CAN – TÝRANÉ, ZNEUŽÍVANÉ A ZANEDBÁVANÉ DÍTĚ

Týrání je takové chování, které **dítě fyzicky nebo psychicky poškozuje**. Jako příklad fyzického týrání můžeme uvést nadměrné bití, bití předměty či pálení a další ubližování, stejně tak pohlavní týrání (často se mluví o sexuálním zneužívání). Psychickým týráním myslíme slovní útoky na dítě, opakované ponižování nebo zavrhování dítěte, také vystavování dítěte zásadním konfliktům jiných osob (např. mezi rodiči) nebo násilná izolace dítěte. Velice závažný je fakt, že lidé model chování, který zažili doma, přenášejí v dospělosti na své děti – naprostá většina lidí, kteří bijí své děti, byla bita svými rodiči. Děti, které nezažily bití, umí své děti vychovat bez fyzických trestů.

Sexuální zneužití je dle Rady Evropy nepatřičné vystavení dítěte pohlavnímu kontaktu, činnosti či chování. Zahrnuje jakékoli pohlavní dotýkání, styk nebo vykořisťování kýmkoliv, komu bylo dítě svěřeno do péče, anebo kteroukoli jinou osobou. Takovou osobou může být rodič, příbuzný, přítel, odborný či dobrovolný pracovník či cizí osoba. Proto je třeba, aby dítě vědělo, jaká místa na těle jsou intimní a že se je jich cizí lidé s výjimkou lékařů nesmí dotýkat, ani je k dotýkání nikdo nesmí nutit. Dítě má vědět, že když si dospělý něco zakázaného dovolí, není to chyba dítěte a lze se svěřit.

Zanedbávání je jakýkoliv nedostatek péče, který způsobuje vážnou újmu ve vývoji dítěte nebo dítě ohrožuje. Zanedbávaným dětem tak chybí např. hygiena, výživa, dohled a ochrana před úrazy a dalšími riziky života. Když je dítě zanedbáváno citově, už v útlém věku to má za následek opoždění pohybového vývoje, v dospělosti pak opoždění poznávacích funkcí a nízkou úroveň emoční inteligence, tedy citlivosti, dítě pak hůře navazuje vztahy i v dospělosti. Celý jeho život je pak jiný než život člověka, kterému se rodiče věnovali tak, jak dítě potřebuje.

13.3 PRÁCE S TÝRANÝMI, ZNEUŽÍVANÝMI A ZANEDBÁVANÝMI DĚTMI

V čem je pak dítě jiné

Dítě, které zažije zanedbávání, týrání nebo sexuální zneužívání, se často chová jinak – jeho životní realita je jiná než realita zdravě vyvinutých, sebevědomých a nezátížených dětí. Snaží se pak vyrovnat s tím, co muselo prožít, nebo naopak dohnat to, co mu chybí, a k jeho projevům může patřit uzavřenost, agresivita, problémy se vztahy, nízké sebevědomí, konfliktní projevy, závislosti všeho druhu, také horší prospěch, obecně nižší výkony i zdánlivě malá snaha a tak dál...

Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě ve skautingu

Čeho si má vedoucí všimnout

Zodpovědný vedoucí by si měl všimnout možných ukazatelů a nepodceňovat je. Takovými ukazateli jsou například: změny nálad, strach jít domů nebo setkat se s určitou osobou, zanedbaný zevnějšek (nehty, vlasy, špinavé či potrhané oblečení...), neobvykle častý a silný hlad, škrábance, modřiny, uzavřenost, plačtivost, stydlivost, časté „úrazy“ nebo přiznané sebepoškozování, citová vyprahlost a stěžování si na samotu nebo přílišné nároky či tresty doma...

Jaký má být vedoucí, aby byl pro ohrožené děti oporou?

Nelze ani vyjmenovat všechny možné konkrétní ukazatele syndromu CAN – vedoucí má být pozorný a nezavírat oči před problémy. Řešení vážných věcí vyžaduje i osobní účast a statečnost. Mimo odvahy ale také zodpovědný přístup a umění krotit svou zvědavost a dát přednost kvalitě, tedy obrátit se na někoho zkušenějšího spíše než „vařit z vody“ a experimentovat.

Co dělat, když vidím podezřelé ukazatele?

- Domnělé oběti nabídněte (ne před ostatními dětmi) možnost mluvit o tom, co se stalo, a pečlivě a se zájmem ji vyslechněte. Nenutte dítě k popisu podrobností – získání detailních informací přísluší odborníkům.
- Pokud dítě nechce mluvit přímo s vámi, nenutte ho a podpořte ho v komunikaci s někým jiným, případně i anonymně s odborníky na lince důvěry pro děti (zdarma, nonstop a anonymně Linka bezpečí).
- Pokud se vám dítě svěří, situaci nebagatelizujte a vyjádřete podporu ve snaze řešit situaci.
- Poučte dítě o jeho právech (a o povinnostech rodičů).
- Nevyzvídejte ze zvědavosti a respektujte fakt, že detailní popisy událostí dítě mohou znovu traumatizovat.
- Pokuste se předejít dalšímu setkání dítě s pachatelem, a pokud to jde, obraťte se na zákonné zástupce dítěte.
- Pokud je vážné podezření, že pachatelem je rodič, kontaktujte policii či OSPOD (orgán sociálně-právní ochrany dětí).
- Pokud se o situaci zajímají ostatní členové oddílu, zodpovězte případné dotazy na obecné úrovni tak, abyste zajistili klid a předešli panice, ale zároveň v maximální míře respektujte soukromí dítěte.
- Kontaktujte profesionální pomoc – např. pro vhodný postup řešení Rodičovskou linku Linky bezpečí.
- Pokud víte o protizákonném jednání, máte ze zákona ohlašovací povinnost. Odpovědný člověk kontaktuje policii či OSPOD dle bydliště dítěte, což lze i anonymně.

Základní body prevence

Vedoucí může dětem velmi prospět, pokud jim živě (např. formou hry či nácviku) dovede předat informaci, že bezpečné je UMĚT ŘÍCI NE, UTÉCT A SVĚŘIT SE NĚKOMU. Děti by také měly vědět o svém právu volat policii.

Samozřejmě pomůže, když téma sexuality umí vedoucí zařadit mezi další témata přirozeně a bez předsudků a když mají děti prostor ptát se, aniž by je ovšem vedoucí zatěžoval přemírou informací nebo svými osobními zkušenostmi.

Sám vedoucí se může preventivně bránit proti nedorozuměním nebo nařčení z ublížení dítěti. Je vhodné nebyť s jedním dítětem sám, otevřeně si vyměňovat informace s kolegy vedoucími. Vyplatí se velice citlivě a s rozmyslem přistupovat k trestům – mít především na paměti, že prožitek a vnímání trestu i vtipů je individuální, a to zvláště z pohledu dětí, kterým už někdo ublížil. I pro dítě, které zažilo týrání nebo zanedbávání, může být citlivý vedoucí cestou k pochopení, že dospělí umí hrát fair a lze jim věřit.

ODKAZY A LITERATURA

- ▶ www.linkabezpeci.cz
- ▶ www.rodicovskalinka.cz
- ▶ www.bkb.cz

- ▶ VANÍČKOVÁ, E., HADJ-MOUSSOVÁ, Z., PROVAZNÍKOVÁ, H. *Násilí v rodině. Syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte*. Karolinum, 1995.
- ▶ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Portál, 1999

Šikana

14.1 ÚVOD

14.2 CO JE ŠIKANA¹⁴

Slovo šikana pochází z francouzštiny a jeho význam může být vyložen jako zlomyslné obtěžování, týrán, sužování, pronásledování apod.

Šikana má charakter agresivity, která se vůči oběti projevuje mnoha různými způsoby – především:

- ▶ fyzickou agresí (bití, kopání, fackování apod.),
- ▶ slovní agresí a zastrašováním (vyhrožování, výsměch atd.),
- ▶ krádežemi a ničením věcí (vymáhání peněz od oběti, trhání oblečení apod.),
- ▶ násilnými a manipulativními příkazy (donucování oběti k provádění ponižujících úkonů).

14) Slowík, J. *Speciální pedagogika*. Grada, 2009.

Existují určité typy iniciátorů šikany a agresorů (silný, tělesně zdatný, inteligentní, manipulativní) a také určité charakteristické typy obětí (slabší, odlišný, outsider, handicapovaný jedinec); bylo by ovšem chybou omezit se při řešení konkrétního případu na vyhledávání a porovnávání se vzorovými příklady, protože oběti šikany se může stát kdokoliv a agresorem může být nakonec někdo, u koho bychom to vůbec neočekávali.

14.2.1 Příčiny šikany

Na šikanu můžeme nahlížet ze tří praktických pohledů: pohled z vnějšku (ten chápe šikanování jako nemocné chování) a dva pohledy zevnitř (první bere šikanování jako závislost a druhý jako těžkou poruchu vztahů ve skupině). Při řešení konkrétního případu se žádný z nich nesmí opomenout.

Mezi obětí a agresorem existuje nesvobodný vztah, jakýsi scénář skryté spolupráce. Oběť se chová bizarně, jakoby vstřícně, kamarádsky, někdy běhá za svými trýzniteli jako poslušný pejsek. Porozumět šikanování jako závislosti je důležité pro vedení a interpretaci výsledků vyšetřování.

Vyplývá z toho mimo jiné kategorický požadavek, že se nikdy nesmí konfrontovat oběť s agresorem!

Podstatné je vědět o skrytém scénáři zvláštní spolupráce mezi agresorem a zlomenou obětí a nenechat se zmást sebezničujícím a bizarním chováním oběti.

Šikanování není nikdy pouze záležitostí jednotlivce nebo jen agresora a oběti. Neděje se ve vzduchoprázdnu, ale v kontextu vztahů nějaké konkrétní skupiny. Je důsledkem těžké poruchy vztahů ve skupině.

Uvádí se pět stadií onemocnění skupiny:

1. ostrakismus (odmítání, nebaví se s neoblíbeným, pomlouvání, intrikování proti němu, „drobné“ legrácky na jeho účet),
2. fyzická agrese a přitvrzování manipulace (přitvrzování na úkor nejzranitelnějšího, upevňování soudržnosti skupiny na účet obětí),
3. vytvoření jádra (utvoření úderného jádra, skupinka agresorů systematicky šikanující nevhodnější oběti),
4. normy agresorů jsou přijaty většinou,
5. totalita neboli dokonalá šikana (rozdělení na „otrokáře“ a „otroky“, agresoři sebe sama označují za nadlidi, krále atd. a své oběti za podlidi, poddané atd.).

Existuje zásadní rozdíl ve vyšetřování a v první pomoci u stadia počátečního (1–3) a u pokročilého (4 a 5).

14.3 PRÁCE SE ŠIKANOU¹⁵

Důležité je pravidelně **sledovat děti a všimnout si nápadných změn v jejich chování**, které mohou signalizovat počínající problémy. Může jít například o nechuť chodit do oddílu nebo do školy, ztrátu chuti k jídlu, střídání cest z klubovny nebo školy, prosby o odvoz rodiči, neklid, nesoustředěnost, nápadně častou ztrátu osobních věcí, zdravotní obtíže apod.

15) Fojtřková, Z. Jak se bránit šikaně, I.: Cyklus s dr. Kolářem o šikaně. *Rodina a škola*. 2000, č. 4.

Skautský oddíl (stejně jako škola) by předem měl mít připravený „krizový plán“. Co všechno se bude dít v případě, že by se šikana v oddíle vyskytla. Kdo všechno se bude zabývat jejím řešením, vedoucí by si měli předem nastudovat základní materiály o šikaně a o tom, jak při jejím řešení postupovat, kdo a jak bude kontaktovat rodiče, zda budete spolupracovat se školou a případně i dalšími institucemi (pedagogicko-psychologická poradna). O tom všem je dobré diskutovat už předem, i když v oddíle zatím žádné případy nejsou, abyste byli dostatečně informováni a připraveni.

Základní zásady postupu při řešení případů šikany jsou pak následující:

Doporučuje se využít takzvané Pětikrokové strategie, která je obecně platná pro počáteční i pokročilá stadia šikany.

1. rozhovor s informátory a oběťmi,
2. nalezení vhodných svědků,
3. rozhovory se svědky,
4. zajištění ochrany obětem,
5. rozhovor s agresory.

Můžeme ji ještě doplnit o tzv. počáteční kroky:

- překonání šoku vedoucího,
- bezprostřední záchrana oběti,
- zabránění domluvě a křivé skupinové výpovědi,
- pokračující pomoc a podpora oběti,
- nahlášení policii.

Řešení případů pokročilé šikany však vždy vyžaduje odborníka-specialistu, který má výcvik v diagnostice skupinové dynamiky a zkušenosti s některými speciálními metodami (kde je kontaktovat, najdete v sekci 12.5).

14.4 ŠIKANA VE SKAUTINGU

K šikaně by ve skautingu nemělo ve větší míře docházet už díky tomu, že zde fungují v úzkém kolektivu lidé, kteří se dlouhou dobu znají, často již od dětských let, mají společné zážitky a od prvních chvil v oddíle vedoucí pracují na tom, aby v kolektivu byly dobré vztahy, a mají děti velmi často na očích a podrobně je znají. Přesto nikdy nemůžeme říkat nikdy a i ve skautském oddílu se může stát, že dojde k rozvoji počátečních stádií šikany. Může se tak stát z „nevinných dětských her“, které pro někoho již zábavnou hrou být přestanou. Hranice mezi pocity jednoho a druhého může být v tomto velmi tenká. Na tom, aby kolektiv (družina nebo oddíl) dobře fungoval a nedocházelo k žádným podobným excesům, musí vedoucí cíleně a dlouhodobě pracovat. Je třeba mít jasně nastavená pravidla chování v oddílu a ta společně dodržovat. Členové oddílu by měli mít důvěru ke svým vedoucím tak, aby se jim nebáli svěřovat se svými problémy i s tím, co jim případně v oddíle nevyhovuje (včetně případných

náznaků šikany). Zároveň je třeba v oddíle pracovat i preventivně a předcházet těmto stavům zařazováním her a aktivit pracujících se sebedůvěrou a zdravým sebevědomím i s posilováním dobrého ducha celého kolektivu.

14.5 MOŽNOSTI SPOLUPRÁCE

V případě, že narazíte v oddíle na rozvíjející se problém šikany (nebo některý člen vašeho oddílu na ni narazí ve škole či ve svém okolí), můžete se obrátit především na pedagogicko-psychologickou poradnu, která má na starosti konkrétní školy. Podle příslušného obvodu ji najdete v telefonním seznamu.

Od roku 2000 začala rozvíjet činnost poradna *Společenství proti šikaně*, která je zaměřena speciálně na pomoc obětem šikanování a jejich rodičům.

ODKAZY A LITERATURA

- ▶ » www.sikana.org « – stránky občanského sdružení Společenství proti šikaně
- ▶ KOLÁŘ, J. *Bolest šikanování*. Portál, 2005.
- ▶ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Portál, 1995.

Ekonomicko-právní souvislosti

Tato kapitola shrnuje dvě důležité oblasti, se kterými se při práci s dětmi s různým druhem znevýhodnění jistě setkáte. V prvním oddílu jde o oblast práva. Z široké oblasti jsme pro příručku vybrali podrobnější popis toho, jaká jsou základní práva dítěte, tak, jak je definuje Deklarace práv dítěte. Vyplývá z nich mimo jiné to, že dítě má právo na zvláštní zacházení a péči a mělo by být uchráněno jakýchkoli forem diskriminace. Druhá část prvního oddílu uvádí praktické rady, jaké výhody nabízí v České republice zákon o sociálním zabezpečení.

V druhém oddílu je obsažena oblast ekonomická. V podrobném praktickém návodu jsme zde stručně shrnuli všechny možnosti financování, které můžete využít při začleňování dětí s různými druhy znevýhodnění do oddílů. Jedná se jak o různé možnosti dotací a grantů, fundraisingu, tak o možnost čerpání dávek hmotné nouze na dítě ze sociálně slabé rodiny.

15.1 PŘÁVNÍ SOUVISLOSTI

V této části uvádíme souhrn základních práv dítěte a souhrn ze zákona daných výhod pro lidi s různými druhy znevýhodnění v České republice. Ve vztahu k dětem se znevýhodněním ve skautských oddílech je na úvod této části třeba připomenout důležitou roli vás vedoucích. Právě vy jste těmi osobami, které se (ideálně v součinnosti s rodiči dítěte) mohou aktivně zajímat o výhody, které mohou být dítěti se znevýhodněním poskytovány, a můžete se zasadit o jejich využívání. Zároveň jste jako vedoucí oddílů, kteří jsou s dítětem v pravidelném kontaktu a kteří jej dobře znají, důležitými osobami, které dohlížejí na to, aby u dítěte byla naplňována jeho základní práva zmíněná v následující kapitole. S tím je spojena i možná nepříjemná (mnohdy však téměř nutná) aktivita v podobě ohlašovací povinnosti, pokud by některá základní práva dítěte byla závažným způsobem porušována. Vaše včasné jednání a řešení situace může předejít řadě dalších problémů a je proto velmi důležité, abyste se o právní stránku zajímali a naučili se využívat všech prostředků, které vám zákony nabízejí, nebo alespoň věděli, kde hledat pomoc v případě potřeby.

15.1.1 Základní práva dítěte

Po skončení 2. světové války byla OSN přijata *Všeobecná deklarace lidských práv* se základní myšlenkou „uznání základní důstojnosti, rovnosti a nezadatelných práv všech členů lidské rodiny“.

20. listopadu 1959 přijalo Valné shromáždění OSN první **Deklaraci práv dítěte**. Ta mimo jiné uvádí:

Zásada 1 – Dítě požívá všech práv stanovených v této Deklaraci. Tato práva má bez výjimky každé dítě, bez rozlišování nebo diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, rodu nebo postavení, ať již jeho samého, nebo jeho rodiny.

Zásada 5 – Dítěti, které je fyzicky, duševně nebo sociálně postiženo, se poskytuje zvláštní zacházení, výchova a péče, jak to vyžaduje jeho zvláštní postavení.

Zásada 10 – Dítě musí být chráněno před činy, jež by mohly podporovat rasovou, náboženskou nebo jakoukoli jinou formu diskriminace. Musí být vychovááno v duchu porozumění, snášenlivosti, přátelství mezi národy, míru a všeobecného bratrství a v plném vědomí, že svou energii a nadání má věnovat službě bližním.

Až v roce 1989 jednomyslně přijalo Valné shromáždění OSN *Úmluvu o právech dítěte*. Jejím cílem je definovat dětská práva na celosvětové úrovni. Úmluva o právech dítěte převzala část práv ze Všeobecné deklarace lidských práv, některá z nich posílila a jiná přidala. Úmluva o právech dítěte zahrnuje občanská, sociální, kulturní a politická práva, která odpovídají třem kritériím – ochraně dětí, zajištění dětí a účasti dětí na řešení všeho, co se jich týká. Úmluvu do současnosti ratifikovalo celkem 191 států. 6. února 1991 Úmluvu o právech dítěte přijalo Federální shromáždění ČSFR a ratifikoval ji prezident republiky. Od té doby platí na našem území.

Právům osob se zdravotním a mentálním postižením se věnuje celá řada mezinárodních dokumentů. V roce 1961 byla přijata Evropská sociální charta, jež byla po dlouhou dobu jedinou mezinárodní smlouvou o lidských právech, která výslovně zmiňovala postižené osoby jako nositele lidských práv.

V 70. letech se pojmu lidská práva pro osoby s postižením začalo dostávat širšího mezinárodního uznání. *Deklarací práv mentálně postižených osob* (1971) a *Deklarací práv tělesně postižených osob* (1975) zavedlo Valné shromáždění normy pro rovnocennou péči o tyto osoby a jejich rovnocenný přístup ke službám.

V roce 1991 Valné shromáždění OSN přijalo nový soubor pravidel na ochranu osob s mentálním postižením – *Zásady ochrany a zlepšování zdraví osob s mentálním postižením*.

13. prosince 2006 v sídle OSN v New Yorku byla přijata ÚMLUVA O PRÁVECH OSOB SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM, kterou ČR v roce 2009 ratifikovala a která je tedy pro nás závazná. V článku 30 je psáno, že je nutné umožnit lidem s postižením podílet se, na rovnoprávném podkladu s ostatními, na rekreační, zájmové a sportovní činnosti.

15.1.2 Zákonem dané výhody pro osoby se zdravotním postižením¹⁶

Mimořádné výhody pro občany se zdravotním postižením určuje v České republice zákon o sociálním zabezpečení (č. 100/1988 Sb.).

Jsou určené občanům s omezenou pohybovou nebo orientační schopností. Stanoveny jsou ve třech stupních – TP, ZTP a ZTP/P.

Zákon určuje tři stupně mimořádných výhod:

1. Mimořádné výhody I. stupně (příkaz TP – těžké postižení):

- ▶ nárok na vyhrazené místo k sedění ve veřejných dopravních prostředcích pro pravidelnou hromadnou dopravu osob kromě autobusů a vlaků, v nichž je místo k sedění vázáno na zakoupení místenky,
- ▶ nárok na přednost při osobním projednávání jejich záležitostí, vyžaduje-li toto jednání delší čekání, zejména stání; za osobní projednávání záležitostí se nepovažuje nákup v obchodech ani obstarávání placených služeb ani ošetření a vyšetření ve zdravotnických zařízeních.

2. Mimořádné výhody II. stupně (příkaz ZTP – zvláště těžké postižení):

- ▶ výhody uvedené v bodu 1,
- ▶ nárok na bezplatnou dopravu pravidelnými spoji místní veřejné hromadné dopravy osob (tramvaji, trolejbusy, autobusy, metrem),
- ▶ sleva 75 procent jízdného ve druhé vozové třídě osobního vlaku a rychlíku ve vnitrostátní přepravě a 75 procent sleva v pravidelných vnitrostátních spojích autobusové dopravy.

3. Mimořádné výhody III. stupně (příkaz ZTP/P – zvláště těžké postižení/průvodce):

- ▶ výhody uvedené v bodech 1 a 2,
- ▶ nárok na bezplatnou dopravu průvodce veřejnými hromadnými dopravními prostředky v pravidelné vnitrostátní osobní hromadné dopravě,
- ▶ u úplně nebo prakticky nevidomých nárok na bezplatnou přepravu vodícího psa, pokud je nedoprovází průvodce.

16) STRAKOVÁ, D. *Sociálně právní minimum*.

15.2 EKONOMICKÉ SOUVISLOSTI

Při snaze o práci s dětmi s různými druhy znevýhodnění se nám nabízí několik možností financování nebo získávání finančních příspěvků na tuto práci.

15.2.1. Vlastní zdroje

Vlastní zdroje jsou pro každý oddíl (respektive organizační jednotku) velmi důležité, především kvůli možnosti volně rozhodovat o jejich využití. Lze snadno odhadnout jejich výši a podstatnou roli hraje jistota příjmů z nich plynoucích pro další období.

Vlastní zdroje organizační jednotky ve většině případů nepokryjí veškeré náklady, je ale možné je kombinovat s jinými zdroji a využívat je jako spolufinancování pro případ, kdy je nutné např. k dotaci připojit vlastní finanční podíl žadatele.

Mezi vlastní zdroje lze zařadit tyto položky:

- ▶ členské příspěvky,
- ▶ účastnické příspěvky,
- ▶ výnosy z vlastní činnosti a majetku.

Členské příspěvky

Povinnost hradit každoročně členské příspěvky vyplývá ze stanov Junáka, avšak jejich výši stanovuje v nejnižším organizačním stupni středisková rada. Tento orgán má právo a možnost rozhodnout o snížení členského příspěvku pro znevýhodněné dítě, stejně tak může snížit příspěvek pro více dětí z jedné rodiny apod.

Vůdce oddílu potom může rozhodnout o podpoře znevýhodněného dítěte např. umožněním zaplacení členského příspěvku ve formě splátek.

Výnosy z vlastní činnosti a majetku

Mezi tyto příjmy lze zařadit např. výnosy z pronájmu tábořišť, základen, lodí nebo jiného vybavení. Stejně tak do této oblasti můžeme zařadit ziskové hospodaření pořádaných akcí.

15.2.2 Fundraising

Termín fundraising v českém prostředí už poměrně zdomácněl a používá se bez českého ekvivalentu. Znamená to v podstatě získávání finančních prostředků nutných pro rozvoj a aktivity organizace.

Jedná se o zdroje potenciální – není zaručen příjem financí a jejich získání je ve většině případů podmíněno přípravou projektové žádosti a úspěchem u výběrové komise dané výzvy. Důležité je si uvědomit, že kdo nepožádá, nic nedostane.

U finanční podpory neexistuje jednotná forma – může se jednat o příspěvky, dotace nebo dary. Pojmenování podpory může být zavádějící, neboť neurčuje její právní normu. Je nutné, aby jakákoli finanční podpora byla poskytnuta na základě písemné smlouvy, která jasně definuje její charakter a také podmínky jejího poskytnutí, využití či vyúčtování. Smlouva také určuje, jaké náklady jsou uznatelné, tzn. co lze a nelze z dané podpory hradit. Mezi základní pravidla patří, že získané finanční prostředky musejí být využity na účel, na který byly poskytnuty.

Mnohdy finanční podpora nemůže tvořit 100 procent nákladů projektu a je vyžadována spoluúčast žadatele. Tyto prostředky dává žadatel z vlastních zdrojů nebo od jiného donátora. Vícezdrojové financování je mnohdy nezbytné a velmi funkční, avšak kombinování některých zdrojů je výslovně zakázáno ve smlouvě o poskytnutí finanční podpory. Příkladem může být souběh financování jednoho projektu z dotace státního rozpočtu a z příspěvku kraje.

Existuje celá řada grantových příležitostí, obecně je lze rozdělit do následujících kategorií:

- ▶ příspěvky územních samospráv,
- ▶ příspěvky od nadací a nadačních fondů,
- ▶ dotace ze státního rozpočtu – přímé a nepřímé,
- ▶ příspěvky z fondů EU,
- ▶ sponzoring.

Příspěvky územních samospráv

Do této kategorie zahrnujeme příspěvky z rozpočtů obcí, měst a krajů. U větších měst a krajů jsou poskytovány v tematicky zaměřených grantových fondech, které mají oficiálně stanovená pravidla a formuláře žádostí, které jsou zveřejňovány na webových stránkách. U menších obcí se žádosti o příspěvek řeší přímou žádostí směřovanou k představiteli obce – většinou starostovi.

Obecně platí, že výhodou fundraisingu v této kategorii jsou osobní jednání s představiteli samosprávy, zacílení žádosti na lokální témata a co nejkonkrétnější a hmatatelné výstupy činnosti, která je finančně podpořena.

Příspěvky nadací a nadačních fondů

Nadace a nadační fondy sdružují majetek za účelem jeho přerozdělování na předem stanovené aktivity, rovněž tematicky rozdělené. Nadace vypisují výzvy k předkládání projektových žádostí dle předem stanovených pravidel. U podávání žádostí je nutné mít jasnou představu, na co konkrétně žádám, a přizpůsobit tomu žádost.

Dotace ze státního rozpočtu

Ústředí Junáka získává na hlavní činnost organizace od Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) prostředky ze státního rozpočtu, které následně distribuuje mezi organizační jednotky. O tuto dotaci může žádat Junák pouze prostřednictvím Ústředí.

Základní organizační jednotky se mohou ucházet o dotace v rámci výzev jiných ministerstev, např. Ministerstva životního prostředí, Ministerstva zahraničních věcí, Ministerstva pro místní rozvoj apod. U těchto dotačních titulů ale platí, že předkládaný projekt by měl mít větší a širší dopad působnosti, než je tomu u regionálních projektů.

Dotace ze zdrojů Evropské unie

V rámci fondů Evropské unie je vypisována celá řada operačních programů a oblastí podpor, které mají specifické náležitosti a zaměření. V tomto textu nebudeme zacházet do podrobností, nicméně je nutné zde uvést, že podávané projekty musejí mít minimální hodnotu několik set tisíc korun a období realizace je i několik let. Příprava projektové žádosti je náročná, stejně tak průběžné monitorovací zprávy řídicím

orgánům poskytovatele dotace a dodržování přísných pravidel pro příjemce. Viz např. » www.evropska-unie.cz « nebo » www.eurodesk.cz «.

Sponzoring / dárcovství

U této kategorie je nejdůležitější si uvědomit, že se nejedná o charitu, ale o obchod. Firmě, která poskytne finanční prostředky, nabízíme protislužbu v podobě reklamy, úlev na daních či prestiže. Je nezbytně nutné si předem definovat, co chcí a co nabízím, podávat jasné a stručné informace.

Mezi sponzorské dary můžeme zařadit finanční prostředky, hmotné dary, bezplatné poskytnutí služby či slevy na jejich služby či zboží.

Velké firmy mají nastavené strategie sponzoringu, mnohdy mají i grantové programy s definovanými cílovými skupinami. Malé firmy častěji podporují konkrétní akce lokálního charakteru. Pro úspěch je klíčové jednat s kompetentní osobou – nejlépe s vedením firmy, která má oprávnění rozhodnout o poskytnutí sponzorského daru.

Sponzorské dary mohou pocházet i od fyzických osob, od individuálních dárců.

Příjem ze sponzorských darů nelze předem naplánovat, avšak je dobré si v rámci plánování činnosti určit zdroje financování a sponzorské dary do nich zahrnout. Poté je nutné se jednat se sponzory průběžně věnovat.

Kde získat informace

Informace o grantových výzvách pravidelně zveřejňují poskytovatelé těchto financí na svých webových stránkách. Zároveň je možné sledovat tzv. grantové kalendáře, které pravidelně přinášejí přehled grantových výzev včetně specifikace oblastí podpory a základních podmínek.

Tyto grantové kalendáře je možné najít na následujících serverech: » www.neziskovky.cz «, » www.nno.ecn.cz «.

15.2.3 Finanční podpora znevýhodněného dítěte ve skautském oddíle

Bariéry na straně dítěte nebo rodiny mohou být různého charakteru, jedním z nich je chudoba, finanční nedostatečnost nebo specifické potřeby vyžadující zvýšené finanční náklady na účast dítěte při oddílových akcích.

U sociálně slabé rodiny, která se dlouhodobě potýká s nízkým příjmem, je vydání financí na akci s oddílem komfortem, který si nemůže dovolit. Dítě má tak větší bariéry v přístupu k volnočasovým aktivitám.

Zdravotně znevýhodněné dítě má specifické potřeby, které ve většině případů nejsou finančního charakteru. Účast dítěte na schůzkách v klubovně si často vyžádá specifické úpravy klubovny, ať už se jedná o vozíčkáře, nebo třeba dítě zrakově postižené.

Oddílový vedoucí může podpořit znevýhodněné dítě v oddíle mnoha způsoby:

1. Snížení členského příspěvku

Středisková rada má pravomoc rozhodnout o výši členských příspěvků na daný rok. Není bezpodmínečně nutné, aby byla jednotná výše poplatku pro všechny členy střediska. Rada může rozhodnout o sníženém poplatku pro děti ze znevýhodněného

prostředí nebo pro více dětí z jedné rodiny. Podporou může být umožnění platby ve splátkách.

2. Snížení účastnického poplatku na akce a letní tábor

Vůdce oddílu rozhoduje o výši účastnických poplatků na jednotlivé akce oddílu, stejně tak o ceně letního tábora. Zde může vůdce poskytnout slevu ze sociálních, zdravotních či jiných důvodů; může také umožnit platbu ve splátkách.

3. Vybavení na akce a letní tábor

Skautské akce mají různou podobu a náročnost, obecně ale platí, že každý člen potřebuje určité vybavení, aby se mohl těchto akcí účastnit.

Otázka vybavení a finanční náročnosti jeho pořízení netrápí pouze sociálně znevýhodněné rodiny. Vůdce má různé možnosti, jak tuto situaci řešit:

- ▶ burza oblečení a vybavení – uspořádání takovéto burzy nás mnoho času nestojí, avšak rodiče toto mnohdy uvítají; vybavení je možné vyměňovat nebo prodávat za ceny přiměřené opotřebení,
- ▶ poskytnutí staršího, funkčního vybavení – je ideální, aby oddíl schraňoval vybavení, které jeho členové již nepoužívají,
- ▶ nákup základního vybavení a zapůjčení dítěti – pro tuto variantu by se vůdce měl rozhodnout v případě, že v oddíle vyvstala potřeba takovéto podpory a oddíl disponuje potřebným finančním obnosem; je vhodné tyto prostředky získat z jiných zdrojů, než jsou členské a účastnické poplatky, neboť je toto bez důkladné diskuse s rodiči ostatních dětí přijímáno negativně; je možné podat žádost v rámci dotačních řízení, v tomto případě nejčastěji u samospráv, nadací nebo firemních dárců.

4. Komunikace s dětmi a rodiči

Nedílnou součástí integrace dětí do oddílu je vhodná komunikace se všemi členy oddílu a také s rodiči dětí. Vůdce by měl být schopen vhodným způsobem dětem vysvětlit specifika integrovaného dítěte, podporovat jeho začlenění do kolektivu a vhodnou pomoc od ostatních dětí. Tato pozornost by však měla být přiměřená.

5. Fundraising pro podporu znevýhodněných dětí

Pro podporu dítěte nebo celého oddílu lze získat finanční prostředky na základě projektových žádostí v grantových výzvách nebo v rámci sponzorských darů. Tyto prostředky nejsou nárokové a lze je využít pouze na účel, na který byly určeny. Může jít o vybudování bezbariérového přístupu do klubovny, o úhradu nákladů spojených s uspořádáním letního tábora apod. Náležitosti projektových žádostí jsou dané podmínkami konkrétní výzvy, informace jsou uváděny na webových stránkách poskytovatele finančních prostředků.

6. Přizpůsobení specifickým potřebám dítěte

Vůdce by měl detailně znát specifické potřeby dětí ve svém oddíle a vhodným způsobem na ně reagovat. Uvedu-li příklad u dítěte na vozíčku, je ve většině případů nutné uzpůsobit vstup do klubovny tak, aby byl bezbariérový, rovněž tak toaletu.

7. Informování zákonného zástupce o možnosti čerpání dávek hmotné nouze a následná spolupráce

Hmotná nouze je stav, kdy **jednotlivec nebo rodina nemá dostatečné příjmy a její celkové sociální a majetkové poměry neumožňují uspokojování základních životních potřeb na společensky přijatelné úrovni**. Současně si jednotlivec nebo rodina nemohou tyto příjmy z objektivních důvodů zvýšit sami (vlastní prací, uplatněním nároků a pohledávek, prodejem nebo využitím majetku) a vyřešit tak svoji situaci vlastním přičiněním.

Pověřené obecní úřady přijímají žádosti, posuzují jejich oprávněnost, rozhodují o přiznání tzv. dávek pomoci v hmotné nouzi a také je vyplácí. Jednou z těchto dávek je „mimořádná okamžitá pomoc“ – tzv. „jednorázovka“, jež je poskytována osobám, které se ocitnou v situacích, které je nutno bezodkladně řešit. Zákon stanoví situace, kdy lze tuto dávku nárokovat. Jednou z nich je i tato situace:

„Nedostatek prostředků k nákupu nebo opravě předmětů dlouhodobé potřeby nebo k uhrazení odůvodněných nákladů vznikajících v souvislosti se vzděláním nebo se zájmovou činností nezaopatřených dětí. Dávku lze poskytnout až do výše těchto výdajů, maximálně však v průběhu kalendářního roku do výše 10násobku částky životního minima jednotlivce, tj. až do částky 31 260 Kč.“

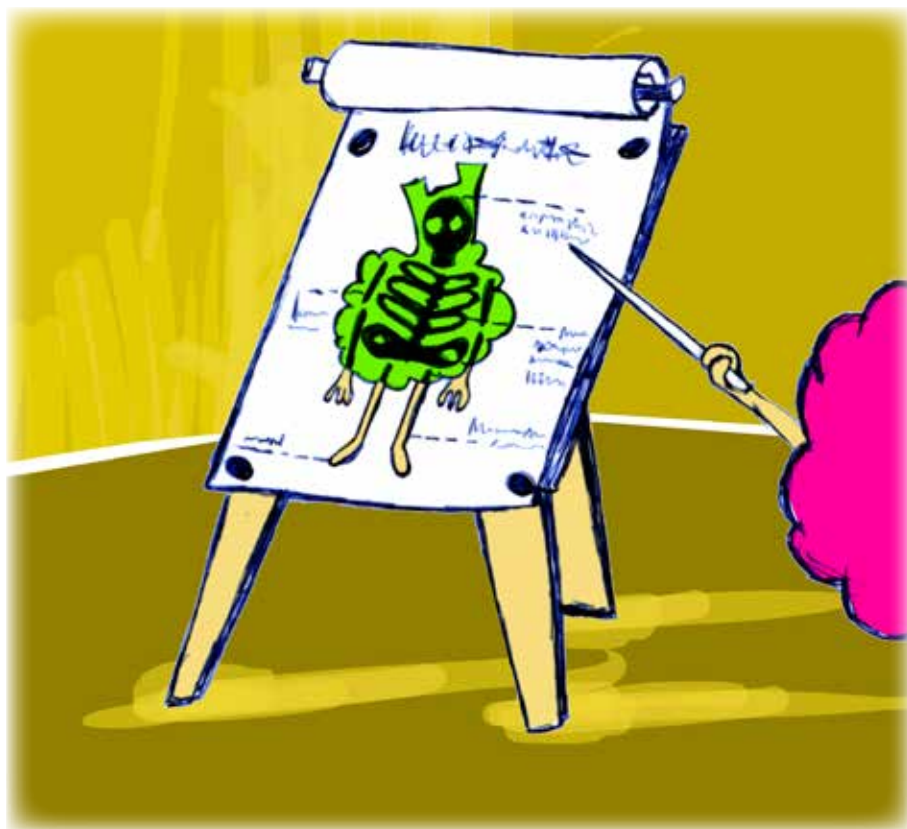
Z definice vyplývá, že náklady spojené s účastí dítěte ve skautském oddíle jsou činnostmi, které lze podpořit touto dávkou. Žadatelem o dávku je zákonný zástupce dítěte, který v žádosti definuje, na co konkrétně dávku žádá. Zažádat lze ústně u úřednice příslušného úřadu, která toto zaprotokoluje, nebo písemnou formou – není vždy nutné žádat na předepsaném formuláři. Pro poskytnutí dávky je nezbytné prokázat plánované nebo vynaložené náklady (předložit doklady o zaplacení).

Dávka není nároková, o jejím poskytnutí rozhoduje příslušný úřad.

Vůdce oddílu zákonnému zástupci pro potřeby vyřízení dávky hmotné nouze poskytuje potvrzení o účasti dítěte na jednotlivých akcích, poskytuje mu potvrzené příjmové doklady o zaplacení účastnických poplatků apod. Pakliže chce dítě podpořit ve větší míře, může se zkontaktovat s příslušným úřadem a vyjednat možnosti podpory. Je samostatnou kompetencí každého úřadu určit si, jakým způsobem bude dávky mimořádné okamžité pomoci poskytovat. Některé obecní úřady dávku vyplácejí měsíčně na základě skutečně vynaložených prostředků, některé preferují v případě podpory dítěte v zájmové činnosti definování ročních nákladů a jejich jednorázové proplacení. Pokud by se podařilo vyjednat tuto formu podpory, je nutné, aby vůdce oddílu definoval a písemně potvrdil roční náklady na účast dítěte v oddíle a toto potvrzení poskytl žadateli o dávku – zákonnému zástupci dítěte.

Dávka mimořádné okamžité pomoci je účelově vázaná, musí být využita k účelu, na který byla poskytnuta. Odpovědnost je plně na příjemci této dávky, tzn. zákonném zástupci dítěte. Pokud by došlo ke zneužití této dávky, zahájí příslušný obecní úřad správní řízení, ve kterém může oddílového vůdce oslovit s žádostí o poskytnutí informací.

Jak přiblížit téma znevýhodnění dětem v oddíle?

16.1. MOŽNOSTI PRÁCE S TÉMATEM ZNEVÝHODNĚNÍ V PROGRAMU ODDÍLU

S tématem znevýhodnění můžete pracovat během roku se svými oddíly. Pomocí řady her a rozsáhlejších programů jej můžete přibližovat členům vašich oddílů tak, aby pro ně setkávání s jinakostí nebylo ničím neznámým a ohrožujícím, ale stalo se přirozenou součástí jejich životů.

Nabízí se řada možností, jak různé druhy znevýhodnění dětem v oddíle přiblížit:

Konkrétní příklad – první jasně se nabízející možností, jak téma znevýhodnění přiblížit členům oddílu, je samotná přítomnost dítěte nebo vedoucího se specifickými potřebami v oddíle. Pokud někdo takový do vašeho oddílu chodí, využijte této příležitosti k tomu, aby se i ostatní děti o tomto znevýhodnění dozvěděly důležité informace. Nemíjí třeba dělat z jeho postižení či znevýhodnění tabu, obvykle se o něm můžete s celým oddílem

otevřeně bavit (s jakými nepříjemnostmi je spojené, s čím naopak dítě nemá téměř žádný problém). Ostatní děti tak mohou získat řadu zajímavých informací o příslušných specifických potřebách, které si budou pamatovat na základě spojení s konkrétním člověkem.

Setkání s člověkem se znevýhodněním – pokud žádného člena členu se specifickými potřebami v oddíle nemáte, a přesto byste jej chtěli členům vašeho oddílu přiblížit, můžete zkusit kontaktovat někoho z vašeho okolí nebo některou z organizací uvedených v adresáři na konci této příručky a domluvit návštěvu takového člověka na vaší schůzce. Můžete s ním uspořádat moderovanou debatu, při které se jej členové oddílu budou moci ptát na to, co by je zajímalo. Dobré je ohlásit takovou aktivitu předem, aby se na ni členové oddílu mohli připravit a zjistit si předem o daném postižení či znevýhodnění nějaké informace.

Sledování dokumentů – další zajímavou formou pro přiblížení různých typů znevýhodnění může být dokumentární film. Rozsáhlou databází dokumentárních filmů má například společnost Člověk v tísní v databázi vzdělávacího programu Jeden svět na školách (» www.jedensvetnaskolach.cz «). Řadu dokumentů najdete i v archivu České televize (pokud máte v klubovně internetové připojení) nebo na stránce s dokumentárními filmy » <http://docalliancefilms.com> «. Po promítnutí dokumentu je nutné navázat debatou s reflexí zhlédnutého a možností pokládat otázky a vyptat se na věci, kterým členové oddílu nerozuměli. Pokud byste se v tématu necítili dostatečně silní, je vhodné si k diskusi domluvit účast člověka, který s tématem pracuje a má s ním bohatou zkušenost.

Sledování filmů – možnou variantou je také sledování filmů, ve kterých vystupuje nějaká postava s postižením. Využít je můžete jak pro družinovky starších skautů či roverů, tak pro zajímavě strávený čas s ostatními vedoucími. Témat, které tyto filmy otevírají, je opravdu dost. Databázi takových filmů najdete na webu » <http://spv.skauting.cz/filmy/>«.

Samostatný program přibližující znevýhodnění – tradiční možností, jak přiblížit členům oddílu nějaké téma, je samozřejmě i příprava hry nebo samostatného programu. Ty mohou mít různou podobu, rozsah i formu. Od jednoduchého nasimulování určitého znevýhodnění (ztráta zraku, ztráta sluchu, omezení hybnosti) a běžných her až po rozsáhlejší několikahodinové programy nebo projekty, kterým se členové oddílu budou věnovat delší dobu. Příklady několika takových her uvádíme na konci této kapitoly. Obecně je při takových hrách důležitou součástí jejich reflexe a stejně tak je nezbytné, aby hry nebyly do programu zařazovány neuváženě a dělo se tak vždy s jasným odůvodněním a jasnými cíli.

16.2 ZNEVÝHODNĚNÍ A SKAUTSKÁ STEZKA

Možnosti, jak v oddíle pracovat s tématem znevýhodnění, nabízejí i nové skautské stezky. Zde uvádíme výčet některých bodů stezky, které se více či méně týkají některého druhu znevýhodnění.

1. stupeň, Cesta země, Různost světa

- ▶ Nebudu se posmívat ostatním za jejich odlišnost, vzhled, schopnosti, místo bydliště, způsob mluvení atd. (nejen v oddíle, ale i ve třídě).
- ▶ Navštívím památku, která se váže k různým národnostem na našem území.

2. stupeň, Cesta vody, Různost světa

- ▶ Najdu ve svém okolí člověka, který je obětí předsudku, a poslechnu si, jaké to je.
- ▶ Najdu deset vtipů, které se týkají každý jiného předsudku, s tím, že u každého pojmenuji předsudek, kterého se vtip týká.
- ▶ Navštívím památku, která připomíná netolerantní postoje některých lidí k menšinám nebo jiným omezeným skupinám (synagoga, památník, katovna, kostel, ženský klášter).

3. stupeň, Cesta vzduchu, Různost světa

- ▶ Zjistím, jak tři různá světová náboženství slaví svůj nejvýznamnější svátek.

4. stupeň, Cesta ohně, Moje pomoc druhým

- ▶ Dlouhodobě se věnuji opuštěnému kamarádovi (nový spolužák, dítě cizinců...), aby se necítil sám a neměl potíže ve škole.

4. stupeň, Cesta ohně, Různost světa

- ▶ Po dva měsíce se budu snažit ze své řeči vymazat nálepky („cigoši“, „negr“, „no jo, holka“, „mentál“ apod.) a předsudky („všichni Romové kradou“, „chlap se neumí starat o dítě“, „ženská neumí řídit“, „chudí si za svoji situaci mohou sami“, „cizinci nám berou práci“ apod.). Budu se snažit je dál nešířit (nebudu např. vyprávět vtipy založené na předsudcích).
- ▶ Připravíme s družinou akci v místním komunitním centru, volnočasovém klubu nebo podobném zařízení.
- ▶ Připravím pro náš oddíl program o některé z menšin, které žijí na našem území (Vietnamci, Slováci, Židé...).

16.3 PRAVIDLA HER

V předchozích kapitolách jsme někdy v sekci „Skauting a znevýhodnění“ u jednotlivých druhů znevýhodnění uváděli příklady známých her, které jsou vhodné pro děti s různými druhy znevýhodnění. Na tomto místě vám nabízíme podrobnější návody dalších her. V první části jsou to tři hry, které můžete využít pro přiblížení různých typů znevýhodnění členům vašich oddílů. V druhé části pak dvě hry vhodné pro práci s dětmi s hyperkinetickou poruchou.

16.4 HRY PRO PŘIBLÍŽENÍ DRUHŮ ZNEVÝHODNĚNÍ

Benefit – hra pro přiblížení sociálního znevýhodnění

Cíle

- ▶ Děti si uvědomí na příkladu konkrétního zážitku sociální rozvrstvení společnosti,
- ▶ dovedou si představit rozdílné příležitosti vyplývající z rozdílného společenského postavení,
- ▶ umí uvést příklady diskriminace na základě sociálních faktorů.

Popis pravidel

Každý hráč dostane na začátku hry kartičku (občanský průkaz) se svým jménem, bydlištěm, stručnou charakteristikou role. Zároveň jsou zde uvedeny informace důležité pro hru: vzdělání, zaměstnání, kvalita bydlení. Cílem hráče je v určeném čase získat dostatek lístečků (takzvaných benefitů), který by ho opravňoval k životu ve vyšší společenské vrstvě.

Na hracím území jsou rozmístěna tři stanoviště: vzdělání, zaměstnání, zdraví; a dva sektory pro střední a vyšší třídu:

- ▶ v sektoru střední třídy se pije čaj, jí sušenky,
- ▶ v sektoru vyšší třídy se pije náhražka martini, jí kaviár, hraje golf.

Úkolem hráčů je obíhat stanoviště, plnit na nich přidělené úkoly a po jejich splnění získávat kartičky s benefity. Když nasbírají určený počet kartiček benefitů, mohou přestat s obíháním a ve zbytku času hracího kola strávit čas v sektoru střední nebo vyšší třídy a užívat si jejich výtěžky. Mezi prvním a druhým kolem je krátký čas, který každý musí trávit ve svém sektoru.

Stanoviště

1. Vzdělání

Úkoly:

- ▶ Vypočítej některý z předložených matematických příkladů.
- ▶ Odpověz na tři otázky z dějepisu.
- ▶ Narýsuj geometrický výkres (jednoduchý elektrický obvod).
- ▶ Intonuj podle not následující melodie.
- ▶ Udělej kotoul a stojku.
- ▶ Přepiš část písanky.
- ▶ Nauč se básničku a odrecituj jí.

Odměňování (podle údajů uvedených na občanském průkazu):

- ▶ základní vzdělání, učiliště = 1 lísteček benefitů,
- ▶ střední škola, obchodní akademie, gymnázium = 2 lístečky benefitů,
- ▶ vysokoškolské = 3 lístečky benefitů.

2. Zaměstnání

Úkoly:

- ▶ Nařež dřevo.
- ▶ Přišij knoflík.
- ▶ Zasad' strom.
- ▶ Nalakuj někomu nehty.
- ▶ Přepiš údaje z textu do tabulky.
- ▶ Přelož větu z angličtiny do češtiny.

Odměňování (podle údajů uvedených na občanském průkazu):

- ▶ s příjmem do 10 000 Kč měsíčně = 1 lísteček benefitů
- ▶ s příjmem do 20 000 Kč měsíčně = 2 lístečky benefitů
- ▶ s příjmem nad 20 000 Kč měsíčně = 3 lístečky benefitů

3. Bydlení

Úkoly:

- ▶ Zatluč hřebík (opravy v domě).
- ▶ Prostři stůl.
- ▶ Ustel postel.
- ▶ Uklid' rozházené věci po louce.
- ▶ Sepiš nákupní seznam pro nedělní oběd (květáková polévka a kuře na paprice s těstovinami).
- ▶ Vyplň složenku k platbě nájmu.

Odměňování (podle údajů uvedených na občanském průkazu):

- ▶ s úrovní bydlení I = 1 lísteček benefitu
- ▶ s úrovní bydlení II = 2 lístečky benefitu
- ▶ s úrovní bydlení III = 3 lístečky benefitu

Hra má dvě kola:

1. kolo (25 minut) – pro vstup do sektoru vyšší třídy je třeba předložit 6 lístečků s benefity.

2. kolo (25 minut) – navazuje na první kolo, tj. hráči pokračují tam, kde skončili. Ale: zvětšují se rozdíly, na místo 1, 2, 3 kartiček se rozdává 1, 3, 5 kartiček. Pro vstup do vyšší třídy je třeba 15 lístečků s benefity.

Navíc: v prvním kole potřebuje střední třída 3 lístečky, aby se udržela ve své třídě, a 6 lístečků, aby se propracovala do vyšší třídy. Vyšší třída potřebuje 2 benefity, aby se udržela v nejvyšší třídě. V druhém kole 15 na postup, 6 na setrvání ve střední třídě, 3 na setrvání ve vyšší třídě. Důležité pravidlo je, že jeden hráč nesmí jít dvakrát za sebou na to samé stanoviště.

Poznámky

Lidé na stanovištích si mohou na základě občanek vymýšlet příběhy, situace a důvody, proč jsou lidé různě odměňováni: „Pane, vy jste asi chodil za školu, co? Kdybyste se líp učil...“, „Paní, kolik byste chtěla jako prodavačka. To vám musí stačit.“...

Zároveň bychom měli rozdílně hodnotit stejné výkony na základě sociálního postavení hráčů.

Reflexe

Proveďte závěrečnou reflexi formou společné diskuse. Položte účastníkům následující otázky:

- ▶ Jak vám bylo během hry?
- ▶ Jak se cítili lidé z nižších vrstev? Jak vnímali různé příležitosti?
- ▶ Jak se cítili bohatší a vzdělanější lidé z vyšších vrstev? Jak vnímali různé příležitosti?
- ▶ Mohl se chudý vypracovat na úroveň bohatých?
- ▶ Jaké vidíte paralely hry s běžným životem?

Čajovna nevidomých – hra pro přiblížení zrakového znevýhodnění

Cíle

- ▶ Děti si na vlastní kůži vyzkoušejí, jak řešit běžné životní situace jako osoba se zrakovým postižením,
- ▶ procvičí si motoriku a vnímání jinými smysly než zrakem,
- ▶ naučí se základy komunikace s osobami se zrakovým postižením.

Popis pravidel

V místnosti připravte interiér čajovny s malými stolký, hrníčky na táčkách, zapalte vonné tyčinky, pusťte relaxační hudbu. Účastníky před vstupem do místnosti vyzvěte, aby si zavázali oči šátkem. Poté je postupně přivádějte do místnosti a posazujte ke stolkům. U každého stolku bude nakonec několikačlenná skupina. Prvním úkolem účastníků je představit se a zjistit, s kým se u stolku setkali. Postupně začněte (ve více lidech) přinášet ke stolkům konvičky s různými druhy čajů a občerstvení (např. nakrájené chleby a máslo, které je třeba namazat). Úkolem účastníků je obsloužit se navzájem, nalít si čaj (záleží na dohodě skupiny, jestli si každý nalije sám, nebo jeden nalije všem, prstem je třeba hlídat, aby hrníček nebyl přelitý) a připravit si jídlo.

U stolků pokračuje společenská konverzace, dbejte přitom, aby v čajovně nebylo moc rušno, aby se lidé slyšeli.

Po chvíli přijdou na řadu různé hry pro osoby se zrakovým postižením. Jsou to hry využívající především hmat, ale i další smysly (pokud kontaktujete některou organizaci, která se lidem s postižením zraku věnuje, celou řadu vhodných her vám mohou zapůjčit). Hry můžete postupně půjčovat k jednotlivým stolkům a nechat účastníky, aby si je vyzkoušeli.

Poté, když si všichni hry vyzkouší, může čajovna pozvolna končit. Vyzvěte účastníky, aby si za poslechu relaxační hudby naposledy uvědomili pocity, které během hry měli, a pak si mohou začít sundávat šátky.

Reflexe

Na hru navazuje vzápětí reflexe. Na jejím začátku děti upozorníme, že jsme se hrou snažili co nejvíce přiblížit světu nevidomých, ale zcela se nám to nemůže nikdy podařit, protože vidící člověk vnímá nevidění úplně jinak v porovnání s tím, jak nevidomý prožívá život beze zraku. Ptejte se pak účastníků:

- ▶ Co pro vás byl nejpřekvapivější pocit během hry? Kdy pro vás byl váš handicap největší obtíží, kdy jste naopak byli překvapeni, že vám něco jde i poslepu relativně snadno?
- ▶ Jaká hra pro vás byla nejsnazší, jaká nejtěžší?
- ▶ Dovedete si představit, že byste jako slepí strávili zbytek života? Co by pro vás bylo nejtěžší?

Vyzkoušejte si... – hra pro přiblížení smyslových a tělesného postižení

Cíle

- ▶ Děti se naučí, jaké to je „starat“ se o někoho s postižením (tedy spíše fungovat s ním v jednom týmu, naslouchat jeho potřebám a pomáhat mu, když bude potřebovat),
- ▶ získají větší pochopení pro to, jaký je život s postižením, i představu o tom, jestli by dítě s takovým znevýhodněním mohlo být zapojené do jejich oddílu.

Popis pravidel

Hra je vlastně jen možným doplněním běžného programu na delší akci, jako je vícedenní výprava nebo tábor. Na výpravě nebo na táboře se můžete rozhodnout obohatit program o to, že část členů oddílu získá na určitou dobu vybraný druh znevýhodnění. Měl by to být vždy jeden člen družiny, nebo vytvořte pro potřebu hry menší skupiny na celý den, pokud ve vašem oddíle družiny nefungují.

V každé skupině najdete alespoň jednoho dobrovolníka, který se stane „znevýhodněným“ a získá jeden z následujících druhů znevýhodnění:

- ▶ zrakové postižení: zavažte mu oči šátkem, který si nesmí až do konce hry sundat,
- ▶ sluchové postižení: sežeňte špunty do uší, které si hráč nasadí a bude až do konce hry mít omezený sluch,
- ▶ tělesné postižení: ideální bude, pokud byste mohli sehnat přímo invalidní vozík, na který se může hráč posadit a absolvovat v něm celý program, pokud vozík neseženete, můžete hráči svázat nohy a transportovat ho na nějaké náhražce, na táboře třeba trakaři.

Družiny se budou nadále účastnit běžného programu (ten by měl být ale přizpůsobený tomu, aby se jej mohli účastnit i lidé se znevýhodněním). Jejich úkolem je postarat se o jejich znevýhodněného člena a pokusit se jej zapojit do většiny programů, kde to půjde.

Doba, po kterou budou mít družinky člena se znevýhodněním, by měla být delší, minimálně půl dne. Samozřejmě bude platit pravidlo, že pokud by to někomu bylo velmi nepříjemné a potřeboval by skončit dříve, může to udělat nebo se nechat vystřídat.

Reflexe

Opět je velmi důležitá závěrečná reflexe. Ptejte se nejprve členů, kteří měli některé ze znevýhodnění:

- ▶ Jak jste se během té doby cítili? Co pro vás bylo nejméně příjemné? Co bylo příjemné?
- ▶ Jak se o vás vaše skupina starala? Nezapomínali na vás?
- ▶ Jak naslouchali vašim potřebám a tomu, co jste jim říkali?
- ▶ Jak reálně jste se dokázali vžít do své postavy? Dovedete si představit život s tímto znevýhodněním?

Ptejte se také členů družin:

- ▶ Jaké to bylo starat se o člena se znevýhodněním? Co vás nejvíce překvapilo? Co bylo nejtěžší?
- ▶ Říkal vám váš člen jasně své potřeby, co máte a co nemáte dělat?
- ▶ Dovedete si představit, že by ve vašem oddíle byl nastálo někdo s tímto druhem znevýhodnění?

16.5 HRY VHODNÉ PRO DĚTI S ADHD – PORUCHOU POZORNOSTI S HYPERAKTIVITOU

Letadla

Cíle

- ▶ Děti vybijí motorický neklid a snaží se o vědomou relaxaci a uklidnění,
- ▶ budou po hře odpočaté a připravené soustředit se na další program.

Popis pravidel

Děti se rozmístí po zemi, sedí na patách. Vedoucí jim dopředu vysvětlí průběh hry, který pak podle jeho pokynů budou provádět: Zahrají si na letadla. Nejprve se vsedě připoutají jako piloti, zkontrolují vše potřebné k odletu a „3, 2, 1, start“ – vzlétnou. Létají po místnosti nebo daném území, kudy chtějí. Velmi rychle, motory řvou. Jediné pravidlo, které při letu platí, je to, že se nesmí nikoho ani ničeho dotknout. Po zaznění povelu pak přistávají na zem, tzn. položí se na břicho, paty u sebe, ruce rozpažené, čelo na zemi. Jsou letadlem, které právě přistálo, vůbec se nehýbou (což je těžké, protože jsou udýchané). Které letadlo bude ležet úplně klidně, tomu vedoucí sáhne na paty, letadlo se promění zpět v dítě a tiše si půjde sednout na předem určené místo. Tam se takto postupně shromáždí všechny děti.

Prkno

Cíle

- ▶ Děti se určitou dobu soustředí na svoje tělo,
- ▶ trénují pozornost a posílí svaly.

Popis pravidel

Děti hrají ve dvojicích: jedno leží na zemi na zádech, nohy má u sebe, ruce připaženy. Druhé ho uchopí za paty a pozvolna zvedá tak, že ležící dítě zůstává hlavou a rameny opřeno o zem, zbytek těla má však zpevněný, a tak je rovně jak prkno zvedán spolu s patami. Ležící dítě se musí soustředit na zpevnění svých svalů, jinak to nemůže fungovat. Pokud v této koncentraci pozornosti povolí, povolí i jeho tělo. Od stojícího dítěte tato hra také vyžaduje pozornost, neboť musí paty druhého zvedat s citem a zároveň sledovat jeho tělo, zda zůstává zpevněné.

Adresář kontaktů na organizace zabývající se jednotlivými typy znevýhodnění

17.1 ORGANIZACE PODLE SPECIALIZACÍ

Sociální znevýhodnění

Člověk v tísní – Programy sociální integrace

»www.integracniprogramy.cz«, »www.clovekvtisni.cz«

Programy sociální integrace největší neziskové organizace v ČR nabízejí terénní sociální práci, pracovní poradenství, doučování a řadu dalších sociálních služeb. Celorepubliková působnost.

Diecézní charita, Brno

»www.dchbrno.charita.cz«

Diecézní charita Brno pomáhá lidem, kteří se o sebe sami nemohou postarat, ať již v důsledku stáří, zdravotního handicapu nebo nepříznivých sociálních podmínek.

Adresa: třída Kapitána Jaroše 9, 602 00 Brno,

e-mail: dchbrno@caritas.cz, tel.: 545 426 510

Středisko sociální prevence Olomouc

»<http://ssp-ol.cz>«

Sociální poradenství, nízkoprahová zařízení, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, krizová pomoc.

Adresa: Na Vozovce 26, 779 00 Olomouc,

e-mail: ssp@ssp-ol.cz, tel.: 585 427 141

Centrum sociálních služeb Praha

»www.csspraha.cz«

Príspevková organizace hl. m. Prahy poskytuje sociální, terapeutické a zdravotnické služby, psychologické i právní poradenství, přechodné ubytování nebo základní informační servis lidem, kteří se ocitli v těživé životní situaci.

Ratolest Brno

»www.ratolest.cz«

Pomáhá sociálně znevýhodněným dětem, mladým lidem a rodinám řešit jejich nepříznivou životní situaci anebo jí předcházet. Určeno především pro děti a mladé lidi od 6 do 21 let.

Adresa: Špitálka 16, 602 00 Brno,

e-mail: ratolest@ratolest.cz, tel.: 545 243 839

Nová škola, o.p.s.

»www.novaskola.org«

Podporuje vzdělávání menšin, především Romů a dětí cizinců. Snaží se zlepšit stávající situaci ve vzdělávání menšin. Působí v Praze.

e-mail: novaskola@novaskola.org

Specifické poruchy učení a chování**Ještěrka o.s.**

»www.adehade.cz/odkazy/jesterka-o-s/ «

Poskytuje služby v oblasti volného času dětem se specifickými poruchami učení a poruchami chování. Působí v Praze.

e-mail: osjesterka@email.cz, tel.: 773 580 520

DYS-centrum Praha

»www.dyscentrum.org«

DYS-centrum Praha je dobrovolné nezávislé sdružení občanů a právnických osob, kterých se jakýmkoli způsobem dotýká problematika specifických vývojových poruch učení a chování.

*Ve své činnosti vychází z mnohaletých zkušeností s jejich řešením na území České republiky a zároveň navazuje na osvědčené zahraniční modely. Celorepubliková působnost.
e-mail: dyscentrum@dyscentrum.org, tel.: 603 399 889, 773 507 222*

ADHD – porucha pozornosti s hyperaktivitou

Hyperaktivita o.s.

»www.hyperaktivita.cz«

Pomoc rodinám s dětmi s vývojovými poruchami. Celorepubliková působnost.

e-mail: info@pikola.org

ADHD – asociace dospělých pro hyperaktivní děti

»www.adehade.cz«

Portál o ADHD, kladoucí si za cíl zvýšení všeobecné informovanosti o ADHD.

Mentální postižení

SPMP – společnost pro podporu lidí s mentálním postižením

»www.spmp.cz«

Pracuje s lidmi s mentálním postižením, poskytuje konzultace o sociálně-právních záležitostech a další pomoc. Celorepubliková působnost.

Máme otevřeno, o.s., Praha

»www.mameotevreno.cz«

Služby určené zejména lidem s mentálním postižením a autismem – Informační poradenské centrum, Dobrovolnické centrum, Asistenční služba, Tranzitní programy. Provozuje informační portál Dobromysl.cz – informace o jednotlivých typech postižení a o souvisejících tématech.

adresa: U Zvonařky 447, Praha 2-Vinohrady

e-mail: vstupte@mameotevreno.cz

tel.: 222 511 216

Rytmus

»www.rytmus.org«

Sdružení pro integraci lidí se znevýhodněním do běžného života. Programy sociální a pracovní rehabilitace, osobní asistence, poradenství. Pro děti i dospělé.

Adresa: Londýnská 81, 120 00 Praha 2

tel: 224 251 610

e-mail: rytmus@rytmus.org

Pervazivní vývojové poruchy (poruchy autistického spektra)

APLA (Asociace pomáhající lidem s autismem)

»www.apla.cz«

Komplexní nabídka služeb pro lidi s poruchami autistického spektra.

Celorepubliková působnost.

Autismus.cz

»www.autismus.cz«

*Portál o poruchách autistického spektra.***Sluchové postižení****Svaz neslyšících a nedoslýchavých v ČR**

»www.snnr.cz«

*Poskytuje sociální služby pro občany České republiky se sluchovým postižením (poradenství základní a odborné, sociálně aktivizační služby pro SP (sociální práci), sociální rehabilitaci, tlumočnické služby atd.). Celorepubliková působnost.***Základní škola pro sluchově postižené Holečkova**

»http://www.skolaholeckova.cz/specialne-pedagogicke-centrum.html«

Poradenské, diagnostické a metodické činnosti pro sluchově postižené děti, jejich rodiče a pedagogické pracovníky. Zaměřeno na děti raného věku a na pomoc dětem integrovaným.

Adresa: Holečkova 4, 150 00 Praha 5-Smíchov, tel.: 257 323 038

Českomoravská jednota neslyšících

»www.cmjn.cz«

*Sdružuje občanská sdružení pro neslyšící. Provozuje poradenské a sociální služby, kurzy znakové řeči, zvyšuje průchodnost sluchově postižených. Působí v brněnském, olomouckém, břeclavském, jihlavském a plzeňském regionu.***Zrakové postižení****SONS ČR – Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých v ČR**

»www.sons.cz«

Poskytuje služby členům i nečlenům organizace v následujících oblastech: sociální práce pro těžce zrakově postižené občany, poradenství, kompenzační pomůcky, sociálně-právní poradenství, odstraňování architektonických bariér. Celorepubliková působnost.

e-mail: sons@sons.cz, tel.: 221 462 462

Tyfloservis, o.p.s.

»www.tyfloservis.cz«

Podporuje integraci nevidomých a slabozrakých lidí do společnosti prostřednictvím intervencí zaměřených na samotné nevidomé a slabozraké, osoby jim blízké a na širokou laickou a odbornou veřejnost. Celorepubliková působnost.

e-mail: centrum@tyfloservis.cz, tel.: 221 462 365

Okamžik

»www.okamzik.cz«

Podporuje plnohodnotný a samostatný život lidí se zrakovým postižením a propojuje ho se světem lidí bez postižení prostřednictvím sociálních služeb, dobrovolnických, kulturních a osvětových aktivit.

Adresa: Na Strži 1683/40, 140 00 Praha 4, e-mail: okamzik@okamzik.cz.

Asociace rodičů a přátel dětí nevidomých a slabozrakých v ČR, o.s.

»www.asociacerodicu.estranky.cz«

Nabízí půjčování hmatových knížek a odborné literatury.

Tělesné postižení – porucha hybnosti

Asistence, o.s., Praha

»www.asistence.org«

Poskytuje služby lidem s tělesným a kombinovaným postižením – osobní asistence, sociální rehabilitace, tranzitní program, podporované zaměstnání, informace pro širokou veřejnost.

Adresa: Na Topolce 1, 140 00 Praha 4,

e-mail: stredisko@asistence.org, tel.: 241 083 579

Svaz tělesně postižených ČR

»www.svaztp.cz/start«

Svaz tělesně postižených v České republice, o.s., je nestátní neziskovou organizací s celostátní působností, jejímž základním cílem je všestranně podporovat a hájit specifické potřeby a zájmy svých členů a dalších tělesně postižených občanů bez ohledu na rozsah jejich postižení. Celorepubliková působnost.

e-mail: info@svaztp.cz, tel.: 222 317 489

Jedličkův ústav a školy

»www.jus.cz«

Kvalitní bezbariérová škola, která ucelenou rehabilitací připravuje děti a mládež s tělesným postižením k integraci do běžného života.

Adresa: V Pevnosti 4, 128 41 Praha 2

Liga vozíčkářů

»www.ligavozic.cz«

Snaha o zařazování osob s postižením do většinové společnosti. Mimo jiné provozuje osobní asistenci a poradenství. Působí v Jihomoravském kraji a Kraji Vysočina.

Adresa: Liga vozíčkářů, Bzenecká 23, 628 00 Brno,

e-mail: info@ligavozic.cz, tel: 537 021 493

Narušená komunikační schopnost

Klub Afasie

»www.klubafasie.com«

Občanské sdružení Klub afasie podporuje osoby s afázií, napomáhá efektivnímu užívání řeči jako nástroje mezilidské komunikace, psychické adaptaci na handicap i sociální reintegraci. Svými aktivitami se snaží zvyšovat kvalitu života osob s afázií. Popularizuje problematiku afázie mezi odbornou i laickou veřejností.

Adresa: Branská 360, 198 00 Praha 9,

e-mail: info@klubafasie.com, tel.: 776 754 080

Balbutik o. s.

»www.balbutik.cz«

Občanské sdružení Balbutik je svépomocná skupina balbutiků, kteří se chtějí postavit koktavosti čelem a společně bojovat proti svému společnému problému. Toto otevřené společenství neformálně spojuje lidi různých zájmů i názorů. Působí v Praze.

e-mail: kontakt@balbutik.cz

Občanské sdružení Logo

»www.oslogo.cz«

Pomáhá lidem s poruchami komunikace a hybnosti, pro děti i dospělé. Působí v Praze a v Brně.

e-mail: oslogo.praha@oslogo.cz, oslogo@oslogo.cz

Zdravotní znevýhodnění (epilepsie, cukrovka, celiakie)**Společnost „E“**

»www.spolecnost-e.cz«

Zaměřuje se na šíření informovanosti o dané nemoci jak u pacientů, jejich blízkých a osob či organizací, které s nimi úzce spolupracují, tak u široké veřejnosti.

Celorepubliková působnost.

e-mail: info@spolecnost-e.cz, tel./fax: 241 722 136

Občanské sdružení Epi-rodina

»www.er-sme.cz«

Sdružuje lidi s epilepsií, jejich rodiny, přátele a ostatní se zájmem o epilepsii. Celorepubliková působnost.

e-mail: info@er-sme.cz

Diabetes a já, o.s.

»www.diabetesaja.cz«

Sdružení poskytuje ucelené informace o diabetu, sdružuje lidi s diabetem.

Diacel, o.s.

»www.diacel.cz«

Sdružení rodičů dětí s diabetem a celiakií. Pomáhá nemocným dětem plně se začlenit do společnosti. Celorepubliková působnost.

e-mail: diacel@seznam.cz

Šikana**Společenství proti šikaně**

»www.sikana.org«

Sdružení se zaměřuje na pomoc obětem šikanování a na prevenci tohoto závažného celospolečenského problému. Celorepubliková působnost.

Informační webový portál o šikaně na školách

»www.minimalizacesikany.cz«

Obrátit se můžete také na pedagogicko-psychologickou poradnu, která má danou školu na starost. Podle příslušného obvodu ji najdete v telefonním seznamu.

Pomoc v případě týrání, zneužívání, zanedbávání

Dětské krizové centrum

»www.dkc.cz«

Služby pro týrané, zanedbávané a zneužívané děti. Celorepubliková působnost.

e-mail: dkc@ditekrize.cz , ambulance@ditekrize.cz,

tel./fax: 241 480 511, mobil: 777 664 672, non stop Linka důvěry: 241 484 149

Bílý kruh bezpečí

»www.bkb.cz«

Bílý kruh bezpečí poskytuje odbornou, bezplatnou a diskrétní pomoc obětem a svědkům trestných činů, včetně morální a emocionální podpory. Celorepubliková působnost.

e-mail: bkb.praha@bkb.cz, tel.: 257 317 100

17.2 OSTATNÍ ORGANIZACE

CID – Centrum Integrace Děti

» www.volny.cz/pecicka-cid«

Sdružení pro děti se zdravotním postižením.

Adresa: Peckova 277/7, 186 00 Praha 8 (bezbariérový přístup),

e-mail: cidpraha8@centrum.cz, cidpraha8@seznam.cz,

tel.: 224 817 724, 222 951 167, 775 937 707

Rámus, občanské sdružení

»www.ramus-os.cz«

Sdružení, které pořádá výlety, pobyty, tábory pro děti i dospělé s mentálním i tělesným postižením.

Adresa: Půlkruhová 36, 160 00 Praha 6,

e-mail: info@ramus-os.cz,

tel.: 776 453 926 – Hynek Trojánek (předseda sdružení)

Užitečný život

»www.uzitecny-zivot.cz«

Podporuje osobní rozvoj mladých lidí s postižením i bez něj. Pořádá zážitkové kurzy, výlety za kulturou, přírodou a pohodou, sportovní, turistické a další akce pro lidi s postižením i bez něj z celé republiky.

e-mail: uzivit@uzitecny-zivot.cz, tel.: 604 280 324

Pro tebe

» protebe.webnode.cz«

Projekty jsou zaměřeny na integraci zdravotně či sociálně handicapované mládeže. Celorepubliková působnost.

e-mail: protebeh@seznam.cz, tel.: 604 739 121

Komunitní centrum Motylek

»www.motylek.org«

Pomáhá dětem s postižením a jejich rodinám. Provozuje Centrum denních služeb, Nízko-prahový klub a mateřské centrum.

Adresa: Vlčkova 1067, 198 00 Praha 14-Černý Most,

e-mail: motylek@motylek.org

Kamarád Lorm, Žatec

»www.kamarad-lorm.cz«

Služby pro osoby s kombinovaným postižením a s mentálním postižením – bydlení, denní a týdenní stacionář, krizová pomoc.

Adresa: Zeyerova 859 a 927, 438 01 Žatec

tel.: 415 710 475

e-mail: zatec.lorm@tiscali.cz

VIA – Občanské sdružení hluchoslepých.

»www.okamzik.cz/main/okamzik/VIA«

Svépomocná iniciativa angažovaných hluchoslepých občanů, kteří hledají, prošlapávají a ukazují cesty, jak řešit problémy způsobované hluchoslepotou.

Adresa: K vodojemu 2389/29, 150 00 Praha 5-Smíchov

Z nevýhody výhoda

Vydáno za podpory MŠMT v rámci projektu Mimochoodem skautem
Odbor Skauting pro všechny, Junák – svaz skautů a skautek ČR.

Jména a přezdívký všech dětí užitý v příručce v rámci ilustračních příběhů byly kvůli ochraně jejich soukromí změněny.

Více informací najdete na spv.skauting.cz.

Můžete nás kontaktovat na spv@skaut.cz.

Editor Jan Žáček; předchozí vydání připravily Klára Kochová, Marie Vlasatá

Jazyková úprava Jan Křivan - Zilvar, Ema Krejčová a Miroslava Gajzlerová

Grafická úprava a sazba Marek Bárta

Ilustrace Eva Nečasová » www.designity.cz «

Vydal

Junák – svaz skautů a skautek ČR

Tiskové a distribuční centrum

Senovážné nám. 24, 116 47 Praha 1

jako svou 194. publikaci

Praha 2013

» www.skaut.cz/obchod «

Vydání páté, rozšířené, (v TDC první)

Náklad XXX výtisků

Tisk nějaká tiskárna

ISBN 978-80-86825-89-2

